

glasul

BUCOVINEI

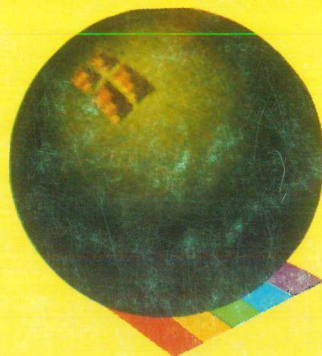
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1 / 1998

An V. Nr.17

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1998, Nr. 1
Anul V, Nr. 17

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Târâțeanu, Tudor Andries.

SUMAR

ROMÂNII ȘI CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

- Acad. Ștefan Ștefănescu, *Moștenitori ai lui Ștefan cel Mare: Petru Rareș și Ștefan cel Tânăr* 3

EVOCĂRI

- Acad. Cornelia Bodea, *Profesorul Gheorghe I. Brătianu – așa cum l-am cunoscut* (Comunicare ținută de Acad. Cornelia Bodea la 10 februarie 1998 în Aula Academiei Române, în cadrul sesiunii științifice consacrate împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Gheorghe I. Brătianu). 6

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Ilie Luceac, *Câteva date despre istoricul și arhivistul Teodor Balan. Un manuscris nepublicat* 14
- Rodica Șcraba, *Membri marcanți ai Societații academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar din 1928). Albumul Mare, vol. III (continuare)*. 25
- Anghel Popa, *Ilie Dugan-Opaiț și Georges Richter cavalier de Rosticki* 43

TEORIE. CRITICĂ. ISTORIE LITERARĂ.

- Mihai Cazacu, *Realitate. Realism. Artă*. 47
- Dragoș Olaru, *Contribuții documentare la biografia lui Mircea Străinul*. 54

POEZIE TÂNĂRĂ

- Ștefan Hostiuc, *Poezia între ingenuitate și grotesc* 64
- Doina Bojescu, *Versuri*. 67
- Lia Popov, *Versuri*. 69

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

- Florin Grinea, *Comentarii literare*. 73

ARHIVA BUCOVINEI

- Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele (continuare) de pr. Constantin Morariu* 77
- Arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu de dr. Teodor Balan (în manuscris)* 83

RESTITUIRI

- Dumitru Teaci, *O operă monumentală uitată: Monografia Basarabiei în secolul XIX de Zamfir C. Arbure* 97

CARTEA BUCOVINEI

- Alexandrina Cernov, *Destinul tragic al cărții*. 102
- Maria Toacă, *Poezia, ca o rugăciune. (Recenzie la cartea lui Vasile Posteuca, Icoane de dor (poeme), Editura „Dacia Europa Nova”, Lugoj, 1997)* . . . 107

Românii și conștiința europeană

MOȘTENITORI AI LUI ȘTEFAN CEL MARE: PETRU RAREȘ ȘI ȘTEFAN CEL TÂNĂR

Acad. Ștefan Ștefănescu

București

După prăbușirea regatului maghiar, în urma bătăliei de la Mohács (1526), Transilvania a devenit piesa centrală în care și pentru care s-au dat lupte înverșunate. Aici s-au întâlnit interese diferite, contradicții între habsburgi și turci, între Polonia și Austria, contradicții între habsburgi și voievozii români. Statele românești, continuând să fie antrenate în cruciada europeană antiotomană, au devenit factori însemnați în realizarea proiectelor de înfăptuire – în forme noi – a „unității dacice“.

Petru Rareș, fiu natural al marelui Ștefan voievod, a știut să se folosească de rivalitățile dintre Imperiul otoman, Imperiul habsburgic și Polonia, care căutau să se înstăpânească în spațiul românesc, pentru a promova propria sa politică, atât în Transilvania, cât și în Țara Românească.

Dinamismul politicii lui Rareș i-a întărit autoritatea în Țările Române, stârnind temeri că el ar încerca să le unească. Anton Verancsics, erudit de seamă, relatează că sultanul Soliman Magnificul s-a temut „ca nu cumva, când ar încerca el să ocupe Transilvania sau Țara Românească sau Moldova, toate aceste țări să se unească împreună și să se apere, în parte prin curse, în parte – ceea ce de asemenea nu este greu de crezut – prin forță“.

Această temere a sultanului are să se dovedească reală. Domnii români – angajați în lupta antiotomană, în „războiul sfânt“ dus de Creștinătate – se vor dovedi tot mai preocupați să adauge idealului creștin, interesul de stat, care – în pas cu schimbările politico-ideologice ale vremii – trebuia să cuprindă întregul spațiu etnic românesc, granițele statale să se suprapună peste cele etnice. Secolul al XVI-lea va fi marcat, de altfel, de repetate tendințe de unire politică în spațiul românesc.

Iubitor și ocrotitor de cultură, Petru Rareș a știut să stimuleze inițiativele în creația artistică și literară, care au dat domniei lui – ca și celei a lui Neagoe Basarab în Țara Românească – o aureolă de care puțini voievozi români sau alți monarhi ai lumii ortodoxe au avut parte. Pătruns de un superior simț artistic, Petru Rareș s-a înconjurat și el de meșteri talentați, care sub supravegherea lui au realizat valoroase opere de artă. Din vremea domniei lui datează pictura exterioară, faima bisericilor din nordul Moldovei: *Humorul* (1535), *Moldovița* (1537), *Arbore* (1541), *Voronețul* (1547). Aceasta, prin impresionantul program artistico-ideologic, a fost numită „Capela Sixtină a Orientului European“.

Arta broderiei, dezvoltată la curtea domnească, a cunoscut și ea remarcabile realizări. Este edificator în această privință acoperământul din mătase și fir de aur și

argint, dăruit mănăstirii Putna, țesut cu migală și îndemănare de însăși soția lui Petru Rareș, Doamna Elena.

Știri din izvoare străine, contemporane domniei lui Petru Rareș, relevă și apreciază gândirea politică superioară a domului Moldovei, situată la nivelul celor mai avansate idei politice ale timpului. Ivan Peresvetov, scriitor rus – care a stat cinci luni la Suceava, la curtea lui Petru Rareș – îl prezenta pe acesta țarului Ivan al IV-lea ca modelul monarhului luminat și autoritar.

Petru Rareș s-a dovedit nu numai un vrednic urmaș al lui Ștefan cel Mare, continuator de tradiție politică, dar și un creator de tradiție politică. Atent la înnoirile ce aveau loc pe diverse planuri ale sferei politico-culturale europene, el a manifestat o deosebită preocupare pentru a adapta societatea românească schimbărilor care se petreceau.

Prin virtuțile lui, prin arta de a governa țara, Petru Rareș a contribuit la asigurarea continuității și durabilității vieții statale românești.

ȘTEFAN CEL TÂNĂR (1517-1527)

Secolul al XVI-lea s-a deschis sub semnul diversificării sensului pe care-l exprima termenul *Europa*, păstrându-se în continuare ca valoare fundamentală echivalența *Europa* = *Creștinătate*.

Creștinătatea rămânea numitorul comun al țărilor Europei în lupta pentru salvarea culturii și a credinței. *Europa* exprima universalitatea unită contra turcilor. Uneori se atribuia termenului *Europa* un sens restrictiv, ca, de pildă, *creștinătatea catolică* sau alteori de realitate culturală, de tradiție romană și în care limba latină era instrument de instrucție și de comunicare. Erasmus din Rotterdam definea *Europa* ca spațiu în care erau dispersați erudiții uniți prin lecturi comune ale anticilor și prin schimburi epistolare. Termenul de *Europa* concentra cuceririle în domeniul științei, al cunoașterii, definea puterea, aspirația culturală.

Cu sens larg sau restrâns, conceptul de *Europa*, prin valorile afirmate, a cuprins și spațiul românesc, l-a antrenat în marile probleme politice și spirituale ale continentului.

Contactele, chiar și în condițiile cele mai vitrege, cu centrele de cultură europene au întărit în rândurile românilor conștiința descendenței lor romane, ca dimensiune a celei europene și a misiunii lor în concertul popoarelor europene.

Deși intrate – odată cu secolul al XVI-lea – în tot mai strânsă dependență față de Poarta otomană, statele românești au continuat să aibă inițiative politice, s-au manifestat ca importanți factori de putere în zonă – a căror alianță și sprijin erau căutate de statele europene – au slujit ideii de *unitate a Creștinătății*, s-au dovedit reazem de nădejde, moral și material, în aspirațiile popoarelor balcanice, supuse stăpânirii otomane, de a-și recuceri libertatea.

Unii dintre domnii români au dovedit o remarcabilă luciditate privind realitățile politice, mersul evenimentelor. Ștefan cel Tânăr, nepot al lui Ștefan cel Mare, în negocierile cu vecinii – în special cu Polonia – s-a dovedit un veritabil analist al

conjuncturii internaționale a vremii, a făcut proba stăpânirii artei de a sesiza intențiile inamicului. El arăta pericolul pe care-l reprezentau dezbinările în sânul *Creștinătății*, încercările necreștinilor, ale „Păgânului“ de a le adânci și folosi pentru a pune stăpânire „pe toată Creștinătatea“, pleda pentru ideea unității europene și își manifesta voința de a fi „cu toată credința și cu toată dreptatea“, cu toate „puterile“ sale împreună „cu Creștinătatea“, împotriva „dușmanului“. Ca și bunicul său altădată – ca și Ștefan cel Mare – subliniind importanța strategică a Moldovei în apărarea Creștinătății, el atrăgea atenția regelui polon că „dacă astăzi Dumnezeu va pedepsi țara noastră Moldova, să nu vă îndoiiți Măria Voastră că mâine o să vie rândul și pentru alte domnii creștine“.

Dincolo de a fi retorice, „cuvintele de foc“ ale domnului român exprimau temeri pe care istoria avea să le dovedească ca primejdii reale.

Evocări

PROFESORUL GHEORGHE I. BRĂȚIANU – AȘA CUM L-AM CUNOSCUȚ*

*La 100 de ani de la nașterea și 45 de ani de la moartea
de martir a lui Gheorghe I. Brătianu*

Acad. Cornelia Bodea

București

Paginile ce urmează nu se vor mai mult decât un mănunchi de amintiri puse pe hârtie pentru a fi rostite *Diis coram* sub cupola Academiei Române. Crâmpete doar – spicuite dintr-un trecut care nu poate fi șters din memorie, în ciuda deceniilor ce s-au interpus între „atunci” și „acum”, între „ieri” și „astăzi”, între cumplitii ani „patruzeci” și încă nevindecatul „prezent”. Nu este de așteptat în consecință o biografie în spirit riguros cărturar, ca aceea reconstituită de Victor Spinei, cu zece ani în urmă. Și nici pagini evocate cu har stilistic ca cele din amintirile despre *Gheorghe I. Brătianu profesorul și cărturarul* semnate în 1982 de o fostă studentă a sa – Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Eu am punctat numai secvențe într-un film care ar trebui depănat de la jumătatea lui spre final, momente trăite în preajma a două personalități cu două destine îngemănate. Filmul meu despre *Gheorghe I. Brătianu*, de ar fi să-i potriveșc și un titlu, nu l-aș putea disocia de predecesorul, dascălul și în mare parte modelul său. Aș ezita între *Doi „Oameni cari au fost și Două destine mari cât țara noastră întreagă..."* sau m-aș opri poate la un al treilea titlu: *Două întruchipări ale dragostei de țară*.

Dintre toate apropierea care s-au făcut de către analiștii sau exegeții vieții, ca și ai operei lui Gheorghe I. Brătianu, comparația cu magistrul înaintaș este dominantă: predecesorul și urmașul; dascălul și învățăcelul; apostolul și ucenicul; uriașul și continuatorul. Savanți, erudiți, vizionari, militanți fiind și unul și altul. – Din ce mi-a fost dat mie să văd și să trăiesc în contemporaneitatea ultimei decade din viața fiecăruia din cei doi, misiunea supremă a profesorului și istoricului Gheorghe I. Brătianu, începând cu îndoliatul an 1940, nu putea fi decât de *Executor testamentar* al aceluia dintre demiurgii întregirii statului național român, care nu putea fi decât N. Iorga.

* Comunicare ținută de Acad. Cornelia Bodea la 10 februarie 1998, în Aula Academiei Române, în cadrul sesiunii științifice consacrate împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Gheorghe I. Brătianu.

Lui Nicolae Iorga – profesorul și savantul pe care istoriografia internațională l-a înălțat peste culmile naționalului, situându-l în galeria elitelor superlativă – i-am fost elevă. În ultimii săi ani, ca doctorandă, am fost și custode al Bibliotecii Catedrei de Istorie Universală. I-am urmat cursurile, i-am ascultat conferințele. Mă atrăgea cu deosebire orizontul larg în care situa locul românilor în istoria lumii. Am făcut parte din ultima serie de studenți care a beneficiat de lecțiile sale practice cristalizate în interpretări de cronică și documente scrise în franceza medievală (A fost, de altfel, ultimul seminar, căci n-a mai avut urmare). I-am auzit și o parte din cursurile de vară de la Vălenii de Munte. De fapt, alesesem să urmez Universitatea la București, și nu la Cluj, pentru că pe N. Iorga l-am citit și admirat dinaintea de a-i fi elevă, văzând în el pe magul legendar al unității naționale. Așa cum era privit în toată Transilvania, și în casa părinților mei.

Pe Gheorghe I. Brătianu l-am știut întâi ca reprezentant de marcă al „Școlii Noi” nu prea reverentă față de fostul mentor. Îl știam un eminent medievist și îmi părea nespus de rău, pentru el, ca și pentru alți componenți ai noului curent, care-mi erau profesori, – de distanță ce se crease între magistrul și generația urmașă lui. Reputația profesorului ieșean crescuse simțitor în 1937, odată cu apariția răsunătoarei sale critici adusă lui Ferdinand Lot (1866-1952), pentru capitolul despre evul mediu românesc, din *Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe* (Paris, Peuples et Civilisations, 1937). Broșura lui Brătianu, *Une énigme et un miracle historique. Le peuple roumain*, care repeta titlul însuși al capitolului din cartea amintită, stârnise reacția scontată. Auzisem și noi că profesorul francez o prezentase studenților francezi și că recomandase să fie servită cititorului solicitant împreună cu propria-i lucrare. Aflasem, de asemenea, că în anul următor, la Congresul internațional al istoricilor, ținut la Zürich, făcuse cauză comună cu N. Iorga și alți participanți români, respingând aserțiunile „eratică” ale lui Alexander Domanowsky (Budapesta) despre trecutul românilor.

Pentru Nicolae Iorga ca profesor, anul universitar 1939/1940, început în plină desfășurare a celui de al doilea război mondial, se prevestise de bun augur. La lecția de deschidere, ne-a comunicat, cu ostentativă satisfacție, hotărârea sau mai curând promisiunea regală, prin care sorocul fatidic al pensionării sale la împlinirea celor 70 de ani se amâna *sine die*, pe toată durata vieții. – Decizia s-a dovedit însă a nu fi avut aplicare nici măcar atâta cât răgaz de domnie îi rămăsese fostului său elev regal. Adevăratul „Suveran” de data aceasta s-a arătat a fi fost „Soarta”, care, la răspântia drumurilor universitare, „Brătianu” – „Iorga”, a schimbat indicatoarele de direcție ... Pe unul a șters *Iași* și a scris *București*. Pe celălalt a șters *București* ... și a lăsat locul gol!

Odată cu încheierea anului școlar, în iunie 1940, uneltirile sumbre pe plan politic extern se apropiau amenințătoare de granițele țării. Dar și de propriul destin al magului de până ieri. Intrat în vacanța universitară, ce avea să fie definitivă, profesorul Iorga și-a concentrat activitatea în cadrul Institutului pe care îl conducea ca director și fondator... Pentru luna iunie ne anunțase o conferință-necrolog închinată fostului său profesor Charles Bémont. Prieten al României Mari, și ca atare membru de onoare al Academiei Române, ales în 1926, Charles Bémont, la cei 91 de ani ai săi, căzuse – în octombrie 1939 – între primele victime ale agresiunii germane din Franța. Ca o stranie prevestire, trista evocare postumă a profesorului francez, coincidea cu răspunsul ce trebuia dat ultimatumului sovietic de la 26 iunie. Participarea lui Iorga la Consiliile de Coroană ce trebuiau să decidă soarta Basarabiei, a Bucovinei de nord

și a ținutului Herței îi dovedise că dârzenia sa de paznic al destinului neamului fusese privită ca o poziție romantică în fața brutalelor realități. Apelurile sale la rezistență armată sunaseră în van ... întunecând haloul său de mare înțelept al neamului.

Ne-a fost dat nouă, celor atât de puțini – ce veniserăm să-i audiem evocarea istoricului-martir al Franței –, să-i surprindem prima străfulgerare a înfrângerii, primele ei reverberații în cutremurătorul testament politic ce-l profera din sufletu-i rănit generațiilor prezente și urmașe.

Scena cu rezonanțe de tragedie națională s-a desfășurat în sala de conferințe a Institutului de Istorie ce astăzi îi perpetuează numele. Îl așteptam în tăcerea înfiorată de gravitatea momentului. Știam unde zăbovea, și că de acolo, din sala Consiliului de Coroană, nu avea cum să ne anunțe întârzierea. L-am așteptat așadar cu neliniștea ușor de bănuț. Trecuseră 15', 20', 30', 50' ... o oră. Și abia după o altă jumătate de ceas, Profesorul și-a făcut apariția. Fulgerele ochilor săi treceau parcă prin noi, străbătând pereții deopotrivă. Cu brațul drept întins și degetul arătător îndreptat spre o direcție de el știută, am înmărmurit auzindu-i glasul de stentor biblic: *S-au înroșit hotarele țării!! S-au prăbușit hotarele ei. Eu nu voi trăi să le văd ridicate. Voi să le ridicați...* A mai rostit o dată aceleași cuvinte... A urmat o scurtă oprire necesară unui vizibil efort de a-și stăpâni vulcanul inimii, și a intrat în subiectul anunțat.

Nu știu cât mi-a mai rămas din cele expuse atunci. Dar știam bine, și așa o simțeam cu toții, că testamentul cominatoriu care ni-l transmisese nu aveam să-l uităm vreodată. Nu-i bănuiam însă nici durata și nici meandrele nefaste.

În lunile care au mai urmat în acea vară fierbinte i-am mai putut citi aprecierile, îndemnurile și gândurile în inegalabilele tablete din „Neamul Românesc“. Fiecare frază de acolo își avea mesajul ei, tâlcul, pitianic de cele mai deseori.

La 3 septembrie, de exemplu, când nedreptatea sfârtecuse, prin *diktat*, și a doua mare parte din trupul țării, tableta lui din ziar a apărut în semn de doliu fără titlu; tonul era sugrumat; schimbarea politicii de stat era evidentă:

„S-a sfâșiat trupul țării fără voia noastră.

Împotrivirea noastră a fost împiedicată cu silnicie și cu asprime.

Vremurile grele ne-au ajuns.

Să ne reculegem și să privim senini, mereu îndurerați, înainte.

Dreptatea neamului va izbuti să înfrângă cumplita nedreptate a oamenilor“.

Numărul din 11 octombrie însă îi anunța retragerea de la conducerea ziarului: retragerea îndurerată din postul de paznic de far național. Dar și înfruntarea demnă a măsurilor restrictive ce i se impuneau tot mai intolerante“. *Când s-a produs o înfrângere steagul nu se predă, ci pânza lui se înfășoară în jurul inimii*... și așa așteaptă Învierea!

Retras la „revista de direcție literară, artistică și culturală «Cuget Clar““, *Iorga luptătorul* aștepta totuși omul hărăzit să vorbească în locul lui și în numele lui. Îl și bănuia, sau presimțea. Îl știa poate ... Căci nu e de crezut că nu aflase, sau nu presimțise, că acel urmaș apăruse aievea, și că el nu era altul decât Gheorghe I. Brătianu voluntarul cu dispensă de vârstă din primul război mondial, din războiul întregirii naționale. Nu e de crezut să nu-i fi căzut sub ochi *La Moldavie et ses frontières historiques*, apărută la București în Editura Dacia (1940). Repetăm: Nu e de crezut să nu-i fi fost adus la cunoștință cel puțin că lucrarea fusese difuzată concomitent în limbile franceză, italiană și germană. Și că tot în trei versiuni, și tot Gheorghe

I. Brătianu publicase *Roumanie et Hongrie. Considérations démographiques et économiques*, în același an îndoliat 1940. Și mai ales lucrarea – în trei versiuni și aceasta – pe care o va analiza și în fața primilor studenți bucureșteni: *Théorie et réalité de l'histoire hongroise. À propos de quelques ouvrages récents* (Bucarest, Institut des Sciences Morales et Politiques, 1940).

Ca o nouă stranie coincidență, în „Cuget Clar“ din fatidicul 10 noiembrie 1940, N. Iorga își strecurase conferința intitulată *Noi hotare*, pe care voise, dar nu i se permisesese, să o țină la Radio. Cităm din ea cuvintele de încurajare sibilinică adresate parcă anume urmașului său, care a doua zi chiar – 11 noiembrie – urca pentru prima dată la catedra ilustrului predecesor:

„În ce mă privește, paznic de morminte, dar și vestitor de vremuri, mă veți mai auzi poate. Nu o dată, supt cuvinte veți prinde înțeleșurile care numai așa se pot transmite. Și fără a vă vedea, pe căile tainice care ne leagă, de la voi înșivă mă voi inspira“.

Gheoghe I. Brătianu – profesorul de la Iași – fusese transferat la Universitatea din București, în locul irevocabil declarat „vacant“. Inaugurarea cursului a avut loc a doua zi după dezastrul seismic. Subiectul ales era *Originea și dezvoltarea ideii naționale*.

În sala „Odobescu“, plină până și pe culoarul adiacent, lecția de deschidere a noului titular cuprindea o profesiune de credință întru nimic diferită de a predecesorului; era transmisă parcă „pe căile cele tainice...“ amintite mai sus. Iat-o:

Profesorul „nu trebuie să stea în asemenea vremuri în «turnuri de fildeș» și, fără a se abate o clipă de la obiectivitate, care este condițiunea esențială a științei, – el are, mai presus de aceasta, de menținut și întărit o conștiință. Am zis de menținut și de întărit, nu de creat. Pentru că această conștiință există. A existat și există în poporul român. Și, putem afirma cu mândrie: din generație în generație, și mai ales de un secol încoace purtătorii ei de cuvânt s-au găsit cu deosebire în rândurile tineretului universitar... Dar oricare le-ar fi preocupările, oricât de mari, oricât de imperioase ar fi asemenea nevoi, este un scop către care trebuie în mod permanent călăuzite aceste avânturi și aceste puteri. Este acel ideal al națiunii noastre pe care generația dvs. singură, în lungul seriilor de generații care s-au perindat pe pământul românesc a avut destinul unic de a-l vedea înfăptuit în scurtul răstimp care s-a scurs între 1918 și 1940. L-a privit înfăptuit, l-a văzut dărâmându-se și tot către el trebuie să râvnească, pentru că conștiința îi poruncește și ne poruncește ca prin orice mijloace să-i reclădim. De aceea, în aceste împrejurări și chiar în cadrul acestui învățământ, studenții de istorie – pentru că lor mă adresez mai cu deosebire – nu trebuie să uite rostul de căpetenie al învățământului ce li se predă de la această catedră de istorie universală, dar să nu părăsim nici o clipă preocuparea de a așeza în cadrul istoriei universale rostul neamului nostru, rostul românilor în istoria Europei, în istoria lumii; și prin rostul acesta să ne definim și misiunea“.

Ascultam și auzeam două glasuri simultane.

Cum și subiectul primei prelegeri a tratat despre „Ideea de naționalitate la unguri și la români“, reacțiile au fost prompte, înăuntru ca și în afara țării. Nu intru în

amănunte. Mă rezum numai la o aluzie adversă și la răspunsul celui vizat, care confirmă esența vederilor sale. O afirmație tăioasă a profesorului Domanowsky, precum că *locul gol al d-lui profesor Iorga și-a găsit stăpânul...*, era transparentă. Ea viza recenta lucrare a istoricului român: *Théorie et réalité de l'histoire hongroise*, citată mai devreme. Din replica lui Gheorghe I. Brătianu redau finalul:

„Dacă..., după cum mi se pare, aluzia în ce privește pe dl. Iorga și opera ce am de îndeplinit aici s-a făcut la acțiunea pentru deșteptarea și menținerea conștiinței naționale pe care dl. Iorga a avut-o altădată, înainte de 1916 și în timpul războiului, atunci declar că primesc această comparație cu satisfacție, și chiar cu mândrie“.

Nu au trecut trei zile de la declarația principiilor călăuzitoare ca profesor, pe care Gheorghe I. Brătianu o făcuse de la înălțimea catedrei marelui absent. În noaptea de 27/28 ale lunii un abominabil asasinat i-a curmat și existența fizică, atât de necesară neamului întreg. În capela Cimitirului Belu i-am vegheat mai multe ore trupul neînsuflețit. Pe figura lui N. Iorga se întipărise pentru eternitate o milă suverană pentru noi cei lăsați în urmă, împietriți, fără glas, fără tânguirii. Cuvântările fuseseră interzise. Celorlați, care-i pregătiseră suprimarea/răstignirea, părea a le spune, cristianic, *iartă-i, Doamne, că n-au știut ce fac...*

După înmormântare, luni 2 decembrie, la Facultate – înainte de intrarea în subiectul Cursului – Gheorghe I. Brătianu a reușit cu greu să iasă din „umbra tragediei a cărei groază stăpâna încă în suflete“ (cuvintele îi aparțin) și să dea glas propriilor confesiuni. Erau mai aspre cu sine însuși decât fusese chiar realitatea lor:

„Împrejurările și vremurile ne-au putut despărți – a spus Brătianu –. În politică nu am fost niciodată alături de el, și în știință adesea i-am discutat părerile și îmi place să recunosc că am fost dintre aceia pentru care această discuțiune a fost totdeauna posibilă.

Dar nu pot uita că nu este unul din generația din care fac parte și din atâtea altele care au precedat-o sau au urmat-o, care să nu fi fost apropiați de Nicolae Iorga, fie prin cursurile ce a ținut, fie prin îndemnul și îndrumarea pe care o dădea fiecăruia pentru cercetările sale“.

Intrarea în matca râului devenise acum fapt împlinit. Ca de la sine aproape profesorul Gheorghe I. Brătianu a fost investit cu complexa moștenire a celui dispărut. Predarea torței aprinsă se făcuse fără protocolul firesc în timpuri senine, deliberat evitat însă în timpuri îndoliate și tulburi. Primirea acoladei nevăzute se petrecuse în tăcerea inimilor cernite, și cu sfioasă supunere a celui ce o primea conștient de copleșitoarea răspundere asumată. Și totuși cu sentimentul obedienței impuse de comandamentul istoriei militante a propriilor înaintași ancestrali.

Povara de a fi succesorul și continuatorul gigantului nației îi va mări simțul răspunderii până la limita sacrificiului de sine. Omagierile închinat postum lui N. Iorga, omului, istoricului și operei sale, fenomenului însuși de unicitate pe care l-a întruchipat, stau măturie peste veacuri cuprinse în pagini de înaltă ținută științifică și civică; exemple de rară frumusețe literară totodată. Despre *Nicolae Iorga și istoria universală* a vorbit la redeschiderea Institutului de Istorie (devenit „N. Iorga“) la 6 decembrie 1941; despre *Nicolae Iorga apărător al drepturilor românești*, la deschiderea anului academic de la institut (9 decembrie 1942); iar despre *Nicolae Iorga*

istoric al românilor a vorbit în sublimul discurs de recepție la Academia Română la 26 mai 1943, în ședință publică solemnă.

Colaborarea mea în cadrul Catedrei de Istorie Universală de la Universitate și, în virtutea tradiției, și de la Institut s-au desfășurat în condițiile cele mai firești. În 1941, bibliotecară fiind, mi-am susținut teza de doctorat, începută la sugestia lui Nicolae Iorga, prezidată acum de urmașul său. Ca asistentă, din toamna lui 1942, după trecerea lui Constantin Andreescu (1904-1951) ca profesor la Școala de Arhivistică și Paleografie, profesorul Brătianu mi-a încredințat seminariile de Metodologie istorică și Istoriografie.

Ca fapt ieșit din cotidian, în perioada suspendării cursurilor, din pricina bombardamentelor din aprilie 1944, am luat cu mine acasă în Țara Crișurilor volumul Profesorului: *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques* (apărut cu câteva luni în urmă, 1943, sub egida Institutului de Istorie „N. Iorga”). Îmi dăduse cartea să-i fac traducerea în românește. Am adus-o gata tradusă la reluarea cursurilor din toamnă ... După 23 August însă nu s-a mai putut pune problema publicării, iar atunci când s-ar fi putut, nu i-am mai dat de urmă. Alte manuscrise de traduceri din maghiară, pentru cursul *Adunărilor de stări*, se află în Fondul Brătianu de la Arhivele Statului/Arhivele Naționale. Să fi fost reținut oare manuscrisul *Basarabia. Drepturi naționale și istorice* între dovezile care au servit la scoaterea mea de la Universitate, după Reforma învățământului din 1948? Nu pot ști. De altfel, nu mi s-a făcut nici o înștiințare scrisă sau verbală că eram „pusă pe liber”. Ca și în cazul altor colegi „epurați” tot atunci. Din auzite, sigure însă, și nu din citite, am aflat că „otrăveau generația tânără”...

Pentru profesorul Brătianu, nu s-a așteptat Reforma învățământului ca să fie înlăturat... de peste tot, nu numai de la catedră. Picătura în paharul lui plin căzuse către sfârșitul semestrului doi din 1947.

Citez din prefața semnată de V. Laurent la cartea lui Gh. I. Brătianu, *La Mer Noire des origines à la conquête ottomane*, apărută în 1969, la München:

„Un soir de juin 1947, à la nuit tombée, M. George Brătianu me fit l'honneur de sa visite...”

Une proposition lui avait en effet été faite peu auparavant qui lui eût permis de jouer au sein des instances internationales un rôle qu'il était, autant qu'aucun autre, qualifié pour remplir. Après une longue et douloureuse hésitation il avait dit non à la liberté, et avait eu ce mot qui, après un quart de siècle résonne encore à mes oreilles: *Les Brătianu ne désertent pas la Roumanie!*.”

Da! răspunsul reproduș era exact. „Brătienii nu dezertează din România.” Cu o singură diferență. Refuzul lui Gheorghe I. Brătianu fusese exprimat pe loc, și nu „după o lungă și dureroasă ezitare!”

Subliniez acest amănunt în deplină cunoștință a împrejurărilor. Pentru că momentul evocat de Père V. Laurent se petrecuse de fapt la Facultatea de Litere, în Cancelarie, și apoi în sala alăturată a Bibliotecii Catedrei de Istorie Universală, unde mă găseam. Purtătorul mesajului fusese profesorul Alexandru Rosetti. El venise să-i aducă un pașaport gata semnat de Ana Pauker, să poată pleca peste hotare. Din încăperea alăturată Bibliotecii l-am văzut pe Alexandru Rosetti ieșind, vădit copleșit sau poate răvășit, îngrijorat... În urma lui, profesorul Brătianu a intrat în Bibliotecă. El era îngândurat și răscolit ... L-am privit întrebător, cu un gest mimic. Mi-a relatat cele petrecute ... După o scurtă tăcere înfiorată, l-am întrebat de data aceasta cu vorbe: „Și

plecați, domnule profesor ?! Răspunsul lui a urmat grav, secundat parcă de ecouri îndepărtate... – „*Mă numesc Brătianu, domnișoară Bodea!*“ Au urmat alte clipe mute, însingurate (Oare de ce mai și întrebasesm !!! Doar trebuia să mă aștept că răspunsul lui nu putea fi altul).

Din momentul acela însă am început să înțeleg că fiul lui Ion I. C. Brătianu se afla în față cu un destin simbolic ce nu putea fi evitat. (El le-a spus și copiilor săi, pe peronul Gării de Nord, la plecarea lor în Franța: „Pe mama o s-o mai vedeți, pe mine nu ...“.) În 1940, Nicolae Iorga, după cutremurul din 9 spre 10 noiembrie, care-i avariase casa de la Vălenii de Munte, fusese sfătuit să se ducă la *Casa Romena*, ctitoria lui de suflet de la Veneția. Și nu s-a dus. Pentru că știa că prezența lui, rămânerea lui în țară, fie și așa de redusă la tăcere și claustrare, era un îndemn, un *nu*, o rezistență. Dar nu s-a dus și pentru că nici destinul lui istoric nu a putut fi ocolit...

Nu o dată, în anii grei care au urmat, asemănarea unor destine mari românești m-au urmărit, și mărturisesc că m-au întărit. Nici memorandistul Ioan Rațiu, de exemplu, nu s-a lăsat convins de asigurările lui Dimitrie A. Sturdza, că decât perspectiva întemnițării (la Văc sau Seghedin), o retragere strategică, activă, dincoace de Munți ar fi oferit mai mult îndemn și curaj românilor săi transilvani. La rândul său, tot N. Iorga, în tragicul decembrie 1916, respinsese în cuvinte de foc magic, în Parlamentul refugiat la Iași, ideea retragerii din fața amenințării germane, și a constituirii unui guvern în exil. Invocând exemplul și cuvintele de la 1650 ale lui Gheorghe Vodă Ștefan – „decât să plec pentru totdeauna de aici, mai bine să mă înmânance câinii pământului acestuia“ – imperativul istoric al momentului formulat atunci de Iorga a fost unanim receptat ca un legământ cu mâna pe cruce: *Să ne mănânce câinii acestui pământ mai curând decât să găsim fericirea, liniștea și binele din grația străinului dușman.*

În septembrie 1947, lui Gheorghe I. Brătianu, fiindcă spusese NU libertății, i s-a impus domiciliul forțat, ce nu i-a fost ridicat decât în noaptea de 6/7 mai 1950. Atunci când, arestat, a fost strămutat la temnița de la Sighet, din care nu avea să mai iasă viu.

În timpul claustrării în locuința sa din strada Popa Chițu, l-am putut vedea o singură dată. Știam însă, și se confirmase, că cel puțin putea lucra. A fost vremea în care și-a completat și finisat o parte din cursurile ținute între 1940 și 1947. Munca îi era înlesnită cu deosebire de faptul că majoritatea izvoarelor bibliografice le avea în biblioteca proprie. Dintre manuscrisele care au izbutit să apară postum, peste hotare, citez cu precădere: *La Mer Noire, des origines à la conquête ottomane*, sub îngrijirea eruditului Père Vitalien Laurent, în 1969 la München (în Acta Historica IX a Societății academice dacoromane); *Les assemblées d'états et les Roumains de Transylvanie*, în „Revue des études roumaines“ de la Paris, 1974, 1975; *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române*, volum masiv tipărit la Evry, Compagnie française d'impression, 1977, și, în 1981, în aceeași „Revue des études roumaines“, studiul intitulat *Aux origines des assemblées d'états*.

Despre perioada ultimă de calvar și martiriu din temnița de la Sighet: puținul pe care l-am aflat de la profesorii Ioan Lupaș și Silviu Dragomir, la ieșirea lor din închisoare, l-am adus celor aflate în mai dese întâlniri cu Elena Brătianu, soția martirului, și nu în ultimul rând cu încercatul lui prieten, Mihai Berza. S-au adaus mai apoi și alte mărturii mai mult sau mai puțin reale publicate între timp. Le-am consemnat pe toate în minte și le-am zăvorât în tristețea sufletului. M-au indignat însă

anumite insinuări nedemne, difuzate ca fiind mărturii autentice. În fapt erau niște săgeți otrăvite îndreptate deliberat – din porniri și rivalități înguste și mioape – asupra lui *Gheorghe I. Brătianu, profesorul. Șeful de partid, fiu și nepot de statuie ...* O asemenea versiune otrăvită a fost inserată în volumul N. Carandino, *File de istorie*, publicat la New York, Editura „Dreptatea“, 1987. Gestul a fost cu atât mai grav și regretabil cu cât nici măcar nu se putea pretexta că ar fi fost impus din tabăra adversă, atunci atotputernică. Am respins-o de când a apărut, aflându-mă în Statele Unite. Prilejul a fost oferit de Colocviul anual organizat, în noiembrie 1987, de Society for Romanian Studies, la Emerson College, în Boston. Continuu să socotesc și astăzi versiunea amintită a fi o condamabilă rănire a demnității umane și naționale totodată. Un dureros act de „LEZ-NAȚIUNE“!

Datoria de istoric și de respect al adevărului m-au făcut să nu mai trec sub tăcere numele autorului și al cărții sale, cu regretul însă că numai vârsta nonagenară și sănătatea șubredă a autorului, astăzi decedat, m-au reținut de a-l întâlni personal. Poate aș fi obținut o mărturisire mai completă, decodificată, decât motivarea penibilă, anume că pasajul injurios îi fusese pretins...

Pentru a nu înnegri însă datoria de suflet pe care m-am simțit datorare a o îndeplini la prima evocare în Aula Academiei Române a istoricului, profesorului, academicianului, ostașului și martirului național GHEORGHE I. BRĂȚIANU, îngăduiți-mi să închei cu propriile-i cuvinte, rostite în 1942. Ele sunt imperative și astăzi:

„Peste greutatea prezente și amenințările viitoare, dincolo de îngrijorările ce ne cutremură, lecția trecutului ne întărește în credința că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm, neînduplecată și neștirbită, conștiința legăturii veșnice cu acest neam și pământul său; cât timp se va găsi un glas – fie ca expansiune a consensului obștesc, fie chiar ca manifestare hotărâtă a unui sacrificiu izolat – care să revendice cu tărie, în fața națiunii și a istoriei, drepturile ce nu se pot perima, pe care împrejurări potrivnice le pot acoperi vremelnic, fără a împiedica însă triumful unei justiții care întârzie adesea, dar nu lipsește niciodată“.

Personalități bucovinene

CÂTEVA DATE DESPRE ISTORICUL ȘI ARHIVISTUL TEODOR BALAN. UN MANUSCRIS NEPUBLICAT

Ilie Luceac

Cernăuți

Bibliograful german Erich Beck susținea încă în 1963 că Bucovina, ca unitate economico-administrativă și geopolitică, este „o țară a trecutului, iar prezentul ei sunt amintirile“.

Această „țară a trecutului“, cu istoria ei politică și culturală a constituit subiectul preocupărilor de o viață întreagă a istoricului, profesorului și arhivistului Teodor Balan. Dacă imaginea chipului său se angrenează treptat în marele mecanism al timpului, devenind și ea „amintire“ pentru cei ce l-au cunoscut sau l-au avut ca profesor, atunci lucrările sale oglindesc prezența istoriei zbuciumate a românilor bucovineni din perioada când provincia era cu adevărat o „țară a trecutului“, cum menționează Erich Beck.

Teodor Balan s-a născut la 26 iulie 1885 în orașul Gura Humorului, județul Suceava. Tatăl său, Grigore Balan, originar din satul Mintiu, județul Bistrița Năsăud, era descendent dintr-o familie din Maramureș. A învățat la liceul german din Bistrița și la cel românesc din Blaj. Mai târziu va reuși să ocupe funcția de director al

biroului de carte funciară de pe lângă judecătoria Gura Humorului. Fiind menționat ca un bun funcționar, este transferat la Tribunalul din Cernăuți, unde între anii 1892–1896 fiul său Teodor urmează cursurile școlii primare ortodoxe din capitala Bucovinei. Viitorul istoric îl va avea învățător încă pe Ioan Litviniuc, fostul pedagog al lui Mihai Eminescu. Între anii 1896–1904 Teodor Balan urmează studiile secundare la Liceul din Cernăuți, luându-și bacalaureatul în iulie 1904. La liceul care mai târziu a devenit „Aron Pumnul“ l-a avut ca profesor de limba română pe Ioniță Bumbac, membru activ al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina și un înfocat

protagonist al ideilor latiniste. Amintim că fratele său, profesorul V. Bumbac (1837–1918) din Suceava a fost coleg cu Eminescu în timpul studiilor de la Cernăuți și Viena.

Anturajul în care s-a instruit Teodor Balan a contribuit la formarea viitorului profesor și cercetător, determinându-i, într-un fel, interesul pentru studiul istoriei Țării de Sus a Moldovei. Lucrările de mai târziu ale istoricului cuprind o bună parte din viața politică, socială și culturală a Bucovinei, începând cu perioada evului mediu și până în contemporaneitate.

Studiile superioare și le-a urmat la Cernăuți și Viena. La Universitatea din Cernăuți i-a avut ca profesori pe Friedrich Raimund Kaindl la obiectul istoria Imperiului austro-ungar și pe Haerzberg Fränkel la istoria universală. La Universitatea din Viena a studiat cu bizantinologul Jireček, specialist în istoria popoarelor din Peninsula Balcanică, iar la metodologia istoriei a audiat prelegerile lui Oswald Redlich, mai târziu președinte al Academiei austriece, de la care a învățat „cum trebuie să se scrie și cum nu este voie să se scrie istoria”¹.

În anul 1908 își ia licența în istorie-geografie la Universitatea Cernăuți, iar în 1910 susține examenul de capacitate. Între anii 1908–1910 își începe cariera în învățământ ca profesor secundar la Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung-Moldovenesc. Ocupă apoi catedra de istorie la Liceul real din Cernăuți, între anii 1910–1912. Din 1912 până la 1918 funcționează ca profesor la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava. În timpul primului război mondial luptă pe frontul din Italia.

În 1918, după terminarea războiului, Teodor Balan devine titularul catedrei de istorie a românilor și istorie universală la Liceul „Aron Pumnul”, unde funcționează permanent până în 1940, muncind paralel și ca membru al Comisiei Arhivelor Statului din Cernăuți, activitate la care ne vom referi mai încolo.

În această perioadă, în baza lucrărilor elaborate și a unei activități științifice intense, Teodor Balan a promovat examenul de doctorat (1930), ca specialist în paleografia latină și germană. În 1931 susține examenul de docență, care îi va permite funcționarea între anii 1932–1938 ca docent la catedra universitară din Cernăuți de istorie a românilor (specialitatea: vechea organizație). Din 1938 până în 1940 va funcționa la Universitatea din Cernăuți și în rang de conferențiar.

Teodor Balan a fost apreciat și stimat de toate generațiile de elevi ai săi. Drept dovadă vom spiciu câteva însemnări ale foștilor elevi „pumnuliști”, actualmente academicieni și profesori, care-și amintesc cu dragoste despre profesorul lor Teodor Balan. De exemplu, academicianul Vladimir Trebici, care între anii 1926–1933 a fost elev al faimosului liceu cernăuțean, scrie: „Lecțiile de istorie ale profesorului Teodor Balan erau o delectare pentru elevi; la alte obiecte nu înregistram același sentiment”². Academicianul Radu Grigorovici, fost și domnia sa elev strălucit al Liceului „Aron Pumnul”, l-a avut pe Teodor Balan ca profesor de istorie aproape în toți anii de învățătură la liceu.³ Prof. dr. Ștefan Munteanu de la Timișoara, evocând talentul și erudiția fostului său profesor, scrie: „Teodor Balan a fost profesorul cel mai respectat și mai admirat de toate seriile de elevi ai Liceului „Aron Pumnul”. Faptul se datora pregătirii lui, precum și pasiunii pe care o puneă în predarea disciplinei ce forma obiectul cursului său”⁴. Șirul evocărilor ar putea urma.

Pentru a întregi schița biografică a profesorului din această relatare, vom mai adăuga un detaliu, și anume: în anul școlar 1940–1941, ca urmare a izbucnirii celui de-al doilea război mondial, Teodor Balan a funcționat ca profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu. După care, din 1941 până în 1946, conduce pe post de director Biblioteca universitară din Cernăuți, cu rangul de profesor universitar agregat. În

această perioadă Teodor Balan desfășoară o amplă activitate culturală, fiind unul dintre inițiatorii înființării Institutului de Istorie pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți. Acest Institut a fost fondat la 28 noiembrie 1942⁵, și a funcționat pe lângă Facultatea de Teologie până în 22 februarie 1944. Faptul este semnalat de ziarul „Bucovina”⁶ din Cernăuți și de către prof. Leca Morariu în revista „Făt-Frumos”.⁷ În comitetul de conducere al Institutului intrau: Simion Reli (președinte, ulterior va deveni directorul Institutului), Teodor Balan (secretar), M. Șesan (bibliotecar), Nicolai Grămadă (casier), Gheorghe Duzinchevici (membru al comitetului). În cadrul ședințelor de lucru istoricii bucovineni își prezentau comunicările științifice, multe dintre acestea apărute mai târziu în publicații aparte. Amintim unul din subiectele ținute de dr. Teodor Balan⁸, intitulat *Mihail Kogălniceanu și Bucovina*, comunicare pregătită de istoric în baza documentelor inedite din arhiva familiei Hurmuzachi și cea a Societății pentru cultura și literatură română în Bucovina. Fără îndoială că această comunicare a stat la baza studiului de mai târziu al lui T. Balan *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachi, 1840–1865*, studiu apărut la București în 1943. Tot din această perioadă datează și valoroasa informație a lui Teodor Balan despre un aspect din viața istoricului și „distinsului genealogist” Sever Zotta, care „a dat istoriografiei noastre un colorit viu”. Referindu-se la Sever Zotta, Teodor Balan scrie: „Odată dânsul se purta cu gândul să-și dăruiască Universității din Cernăuți biblioteca și documentele, cu condiția să i se permită a părăsi iadul bolșevic și de-a lua cu sine un geamantan cu documente familiare. A fost refuzat și a continuat să stea în Davideni, păzindu-și cu sfințenie tezaurul istoric”⁹.

De la 1 august 1946 Teodor Balan a trecut la pensie, s-a retras în liniștitul orașel Gura Humorului, unde a continuat până în ultimele zile ale vieții să-și definitiveze și să pregătească pentru tipar mai multe din lucrările redactate în deceniile de după război. S-a stins din viață la 25 noiembrie 1972 la Gura Humorului, unde își doarme somnul de veci, în cimititul din orașul natal. Fostul colaborator la Arhivele Statului București (astăzi Arhivele Naționale Istorice Centrale), d-ul Ștefan Hurmuzache, scria într-un studiu despre Teodor Balan: „Am pierdut atunci pe unul dintre cei mai fecunzi istorici afirmați încă în deceniul al doilea al secolului nostru”¹⁰.

De la Teodor Balan a rămas o bogată moștenire istorică, ce se prezintă în lucrări publicate* și altele rămase în manuscris. Pentru activitatea sa prodigioasă de editor, istoric și arhivist a fost distins cu premiul Academiei Române. „Valoarea operei, socotită după timpul când a fost creată și după munca ce a fost depusă, chiar și în cazul înfățișării enunțiative a câtorva idei cardinale, nu poate fi subliniată în puține pagini. Cele 40 lucrări apărute în volume, 59 de studii apărute în reviste și alte genuri de publicații, scrierile didactice, scrierile polemice, cele peste 20 de lucrări rămase în

* Vom aminti aici doar câteva dintre cele mai reprezentative lucrări despre personalitățile istorice, viața politică și culturală a Bucovinei: *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina 1914–1918* (1923), *Frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”* (1924), *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi* (1925), *Arcășiile în Bucovina* (1926), *Familia Onciul. Studii și documente* (1927), *Bucovina în războiul mondial* (1929), *Vornicia în Moldova* (1931), *Serbarea de la Putna. 1871* (1932), *Procesul Arboroasei* (1937), *Dimitre Onciul* (1938), *Documente bucovinene*, vol. I–VI (1933–1942), lucrare care însumează 1800 de pagini, *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente* (1944), *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina la 1848* (1944), *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc* (1960) etc. Teodor Balan a colaborat la revistele *Glasul Bucovinei*, *Junimea Literară*, *Revista Bucovinei*, *Dreptatea*, *Allgemeine Zeitung*, *Revista Arhivelor*, *Candela*, *Codrul Cosminului*, *Făt-Frumos* și altele.

manuscris, multe din ele cuprinzând la rândul lor volume, îl situează pe Teodor Balan între luminătorii de drumuri pasionați și convingși că din arhive iese multă bogăție spirituală; îl situează între acei oameni de cultură care au mers în primele rânduri cu simțul adânc al necesității cunoașterii și pătrunderii întregului adevăr cuprins în documente¹¹.

Istoricii de origine bucovineană, care s-au format la Universitățile din Cernăuți și Viena la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, unii dintre ei devenind apoi profesori la Universitatea din Cernăuți, cunoșteau tezaurul de documente concentrat în Țara de Sus a Moldovei.

Dimitre Onciul, încă din 1922, în dorința de a asigura păstrarea izvoarelor pentru cunoașterea deplină a trecutului provinciei, considera „indispensabilă” instituirea unei Comisii a Arhivelor Statului pentru Bucovina (vezi *Anexa*, nr. 1). Deținând postul de director general al Arhivelor Statului din București încă din 1900, Dimitre Onciul înaintează la 29 aprilie 1922 o adresă către Ministerul Instrucțiunii, în care recomandă componența unei Comisii pentru Arhivele Statului Cernăuți, cu gândul, ca mai târziu, să se poată institui o sucursală a Arhivelor din Bucovina, asemenea celor înființate deja la Chișinău, Cluj și Iași (vezi *Anexa*, nr. 2). Arhivele din Bucovina trebuiau ordonate de urgență, cu atât mai mult că o mare parte din materiale deosebit de valoroase pentru istoria provinciei și a tuturor românilor din țară au fost distruse în timpul primului război mondial și după prăbușirea Austriei. Dimitre Onciul încearcă să-l coopteze și pe Sever Zotta la alegerea și ordonarea actelor din Arhivele Statului Bucovina. El îi cunoștea foarte bine capacitățile și aptitudinile de specialist în munca cu documentele de arhivă încă din 1896, de la Cernăuți, încât mai târziu nu o dată va apela la informația acestuia în materie de genealogie.¹² Așadar, Dimitre Onciul înaintează la 29 aprilie 1922, în paralel, încă o adresă, de data aceasta Ministrului Subsecretar de Stat pe lângă Ministerul de Interne, în vederea instituirii Comisiei amintite și o copie lui Sever Zotta, șeful Arhivelor Statului din Iași, invitându-l să colaboreze cu viitoarea Comisie pentru Arhivele Statului din Bucovina (vezi *Anexa* nr. 3).

În 1924, Ministrul de Stat pentru Bucovina, istoricul Ion I. Nistor, care a fost propus inițial de către Dimitre Onciul în funcția de președinte al acestei Comisii, printr-o telegramă adresată lui Constantin Moisil, directorul Arhivelor Statului București, și integrată la Arhivele Statului cu data de 27 iunie 1924, solicită includerea profesorului Teodor Balan în componența Comisiei amintite (vezi *Anexa* nr. 4).

Preocupările pe care le-a avut Ion Nistor față de documentele cu privire la istoria Bucovinei se manifestă prin acțiuni concrete. Un exemplu elocvent în acest sens este scrisoarea istoricului din 12 martie 1924, adresată lui Constantin Moisil, în care Ion Nistor îi comunică îngrijorarea sa pentru un document descoperit în Arhivele Ministerului de Război al Austriei (Kriegsarchiv), apreciindu-l ca fiind „un exemplar unic ce are o mare valoare”. Este vorba de o hartă a Bucovinei din anii 1775–1778, care a fost întocmită pe baza primei măsurători topografice a provinciei. Ion Nistor considera că acest document important pentru istoria țării trebuie neapărat recuperat (vezi *Anexa* nr. 5).

Dar să revenim la Arhivele Bucovinei și la soarta documentelor ce urma să fie decisă în urma instituirii Comisiei și a activității ei de viitor, fapt despre care se discuta deja de doi ani. La 23 decembrie 1924 are loc ședința a doua a Comisiei la care sunt prezenți I. Nistor, R. Căndea, V. Grecu, A. Bocănețu, T. Balan și S. Reli. Din procesul verbal al ședinței, înregistrat cu nr. 4/1924 aflăm că președintele Comisiei I. Nistor

aduce la cunoștință asistenței că a fost pregătită o lege pentru organizarea Arhivelor Statului; că această lege va fi supusă Parlamentului pentru votare, după aceea abia se vor putea organiza definitiv și în mod corespunzător Arhivele Statului din Cernăuți.

Tot în această ședință, profesorul Teodor Balan prezintă un raport despre materialul arhivistic ce se afla la diferite organizații publice din Cernăuți și din provincie, la fel și despre materialul găsit în diferite localități din Polonia. Se decide să se înainteze către Direcția generală a Arhivelor Statului o adresă împreună cu o copie a raportului profesorului Balan cu rugămintea de a interveni pe lângă Ministerul de Externe ca acesta să întreprindă acțiunea de cuviință pe lângă guvernul Poloniei ca să se restituie pentru Arhivele Statului din Bucovina toate actele și documentele de interes istoric sau juridic privitoare la Bucovina, documente ce se aflau în arhivele diferitelor autorități și instituții poloneze din fosta provincie austriacă Galiția. În raportul său prof. Balan menționează localitățile unde erau concentrate documentele istorice. Și anume: orașele Stanislav (astăzi Ivano-Frankovsk), Lemberg (Lwov) și Przemysl.¹³ Această informație s-a păstrat și în actuala Arhivă Regională de Stat Cernăuți.¹⁴

În *Monitorul Oficial* din iulie 1925, articolul 5 al legii, adoptată la 11 iunie același an, prevede constituirea a patru direcții regionale subordonate Arhivelor Statului, și anume: Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți.¹⁵

Teodor Balan va funcționa ca arhivist la sucursala Cernăuți a Arhivelor Statului din 1925 până în 1932. Din octombrie 1932 până în mai 1933 va semna ca secretar-director al Arhivelor din Bucovina. Iar din 1933 va conduce Comisia Arhivelor Statului Cernăuți până la desființarea ei.

Printre cei care au cercetat arhiva cernăuțeană în anii '30 a fost și istoricul Nicolae Iorga. El a publicat ulterior scurte rezumate asupra materialului studiat în *Documentele familiei Calimachi. Studii și documente*, vol. V. La fel și Teodor V. Ștefanelli, Sever Zotta, care a studiat documentele Tabulei Țării și a copiat mai multe acte cu privire la trecutul unor familii din Moldova de Sus.¹⁶

Atitudinea lui Teodor Balan față de materialul documentar se caracterizează prin stăruințele și eforturile sale depuse în munca istovitoare de depistare, adăpostire și conservare corespunzătoare a materialului documentar – zestre a trecutului și carte de vizită pentru generațiile viitoare în ceea ce privește moștenirea culturală a strămoșilor. „Omul care cercetase arhive mari, care văzuse arhivele bogate din nordul Moldovei, deteriorate în timpul primului război mondial, nu putea rămâne departe de eforturile generației sale, de «munca aproape supraomenească», cum o denumeau contemporanii, ce trebuia depusă pentru a orândui izvoarele noastre istorice. Teodor Balan a făcut parte dintre elementele instruite ce se grăbiră să contribuie cu știința și energia lor să poarte de grijă adăpostirii și ordonării mulțimii de material arhivistic din toate provinciile României.”¹⁷

Teodor Balan a lăsat Arhivelor Statului București lucrările sale în manuscris, redactate în ultimile decenii ale vieții sale. Nu a mai reușit să le publice. Însă un lucru este important: aceste manuscrise au fost înglobate în fondul arhivistic național, oferindu-ne astfel posibilitatea de a avea acces la ele.

Începând cu acest număr al revistei noastre, la rubrica *Arhiva Bucovinei*, propunem atenției cititorilor unul dintre studiile lui Teodor Balan intitulat *Din corespondența familiei Hurmuzachi 1831–1899*, rămas în manuscris.

Am considerat acest lucru ca o datorie a noastră, onorând astfel munca unuia dintre „cei mai fecunzi istorici ai Bucovinei“, afirmat încă în deceniul al doilea al secolului nostru.

Acest studiu, care nu a fost publicat până în prezent, cuprinde 128 file în manuscris. Dosarul de arhivă conține două exemplare ce însumează 268 file. Pentru studiul pe care îl publicăm am folosit ca text de bază al manuscrisului exemplarul 1, deoarece e îngrijit de autor până la capăt. El cuprinde 10 capitole intitulate: 1. *Doxachi și Ilinca Hurmuzachi*; 2. *Frații Constantin și Eudoxiu în Viena*; 3. *În Viena, cunoștințe și prieteni 1830–1849*; 4. *Constnatin*; 5. *Examenul de doctorat al lui Eudoxiu*; 6. *Eudoxiu ca delegat al tatălui său*; 7. *Gheorghe*; 8. *Alecu*; 9. *Eufrosina și Elisabeta*; 10. *Din activitatea culturală a fraților Hurmuzachi*.

În ultimul capitol se fac referiri la colaborarea membrilor familiei Hurmuzachi cu revoluționarii pașoptiști, însemnătatea ziarului *Bucovina* pentru dezvoltarea culturii românești, înființarea Bibliotecii Țării în Bucovina; donarea către statul român a colecției de documente adunate de Eudoxiu Hurmuzachi, documente ce au constituit baza primei și celei mai importante colecții de documente externe privind istoria românilor, cunoscută sub denumirea *Colecția Hurmuzachi*. Din ultimul capitol al lucrării mai aflăm despre contribuția fraților Hurmuzachi la înființarea și activitatea Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, care a strâns în jurul ei intelectualii Bucovinei și reprezentanți ai culturii românești din România și Transilvania; despre publicarea revistei *Foaia Societății...*; organizarea unor conferințe publice cu subiecte din istoria națională; sprijinirea bisericii ortodoxe a românilor din Austro-Ungaria etc.

Studiul conține și fotografii ale membrilor familiei Hurmuzachi. Reproduserile incluse de autor în paginile lui sunt fotografii de epocă, adunate de Teodor Balan din arhiva familiei Hurmuzachi sau din cele pe care le deținea de la Sever Zotta.

Unele fotografii ale mormintelor membrilor familiei Hurmuzachi datează de prin anii '60 și sunt făcute de către alte persoane, probabil la solicitarea profesorului Balan. Deducem acest lucru din însemnările care le găsim pe verso la câteva din reproducerea foto. Așa cum o parte din lăcașele de veci ale Hurmuzăcheștilor au rămas despărțite de țară de sârma ghimpată, nu știm dacă după plecarea istoricului la Gura Humorului, în urma pensionării sale, dumnealui a mai avut ocazia să viziteze personal aceste morminte. A trăit ultimele două decenii numai cu amintirile cernăuțene, care au rămas vii în memoria sa. Bănuim că scrisorile și documentele de arhivă pe care le deținea îi alimentau memoria și-i încălzeau amintirile.

După cum reiese din data fixată de autor pe exemplarul II (doi) al manuscrisului, Teodor Balan a început să lucreze la studiul amintit încă din anul 1950, sau poate și mai devreme. În toamna anului 1970, arhivistul Ștefan Hurmuzache îi face o vizită lui Teodor Balan la Gura Humorului. Cu această ocazie, el va relata în studiul său, referitor la preocupările de atunci ale istoricului: „L-am găsit în locuința sa din Gura Humorului la masa de lucru [...] Definitiva ultimul volum din corespondența familiei Hurmuzachi“¹⁸. Mai adăugăm că studiul propus spre publicare este urmat de patru volume-anexă în manuscris care conțin scrisorile Hurmuzăcheștilor, fiecare document fiind însoțit și de un comentariu al autorului. Dar despre acestea vom vorbi cu altă proximitate ocazie.

NOTE

1. Ștefan Hurmuzache, *Teodor Balan*, în *Revista Arhivelor*, Anul LII, Vol. XXXVII, nr. 1, 1975, p. 66.
2. Vladimir Trebici, *Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți (1918–1940 și 1941–1944)*, în *Almanahul Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 34.
3. Radu Grigorovici, *Dimitre Onciul și determinismul istoric*, în *Analele Bucovinei*, An. IV, 1/1997, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 73.
4. Ștefan Munteanu, *Profesorul Teodor Balan*, în *Glasy Bucovinei*, Anul II, nr. 4, 1995, Cernăuți–București, p. 54.
5. Arhivele Statului Regiunea Cernăuți (în continuare – A.S.R.C.), *Procesul-verbal al ședinței constitutive din 28 noiembrie 1942 a Institutului de Istorie pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți*, fond 216, inventar 7, cota 6, f. 72r.
6. *Bucovina*, An. II, nr. 442, 2 decembrie 1942, p. 3.
7. *Făt-Frumos*, An. XVIII, nr. 1 (ianuarie–faur), 1943, p. 51.
8. *Inaugurarea Institutului de Istorie din Cernăuți*, în *Bucovina*, An. III, nr. 482, 24 ianuarie 1943, p. 3.
9. Teodor Balan, *Sever Zotta*, în *Făt-Frumos*, An. XVII, nr. 5–6 (septembrie–decembrie), 1942, p. 151.
10. Ștefan Hurmuzache, *op. cit.*, p. 67.
11. *Ibidem*, p. 69.
12. Ilie Luceac, *Două corespondențe: Dimitre Onciul către Sever Zotta și Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi către Dimitre Onciul*, în *Glasy Bucovinei*, An. IV, nr. 3, 1997, p. 65. Vezi și scrisorile de la p. 68–75.
13. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *D.G.A.S.*, dosar 8/1924, f. 14 rv.
14. A.S.R.C., fond 349, registru 1, dosar 2, f. 1–2. (Menționăm că o selecție de materiale din istoria Arhivei Regionale de Stat din Cernăuți cu privire la primele ședințe ale Comisiei Arhivelor Statului Cernăuți din perioada interbelică a realizat arhivista E. Sajin, publicându-le în *Zorile Bucovinei*, nr. 90 (12 744), 12 noiembrie 1997, p. 3; nr. 94 (12 748), 26 noiembrie 1997, p. 3).
15. *Monitorul Oficial*, nr. 151, 12 iulie 1925, p. 8 289–8 290.
16. *Din istoria Arhivei Regionale de Stat din Cernăuți* (material selectat de E. Sajin), în *Zorile Bucovinei*, nr. 94 (12 748), 26 noiembrie 1997, p. 3.
17. Ștefan Hurmuzache, *op. cit.*, p. 67.
18. *Ibidem*, p. 66.

ANEXA

NR. 1

Nr. 91
București, 1922 maiu 20.
D-lui Ministru al Instrucțiunii

Răspunzând adresei D-voastre cu Nr. 39027 din 17 maiu a.c., am onoarea de a Vă face cunoscut că Comisiunea pentru organizarea Arhivelor Statului din Bucovina va urma să arate ce cheltuieli vor fi necesare. Pentru început însă va fi necesară o sumă pentru diurnele de ședință. În tot cazul, pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului din Bucovina, instituirea acestei comisiuni este indispensabilă!

Director
D. ONCIUL*

NR. 2

Nr. 77
București, 29 Aprilie 1922.
D-lui Ministru al Instrucțiunii

Pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului în Bucovina este necesar a se institui o Comisiune a Arhivelor Statului, ca cele înființate la Chișinău și la Cluj.

După o înțelegere prealabilă ce am luat cu Dl. I. Nistor, ministru de stat pentru Bucovina, am onoarea de a recomanda să binevoiți a numi următoarele persoane ca membri al acelei Comisiuni:

- 1) Dl. Ion Nistor, profesor la Universitatea din Cernăuți și actual ministru, ca președinte;
- 2) Dl. Dimitre Onciul, consilier la Consistoriul arhiepiscopal din Cernăuți;
- 3) Dl. Romul Cândea, profesor la Universitatea din Cernăuți;
- 4) Dl. Ion Ionașcu, directorul oficiului statistic din Cernăuți;
- 5) Dl. Ovid Țopa, profesor secundar la Cernăuți.

* A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 8/1922, f. 4 rv.

După numirea Comisiunii îi vom da instrucțiunile convenite cum va trebui să urmeze.

D. ONCIUL*

NR. 3

Nr. 78
București, 29 Aprilie 1922.
D-lui Ministru Subsecretar de
Stat pe lângă Ministerul de
Interne

Am onoarea de a Vă face cunoscut că am comunicat D-lui Sever Zotta, șeful Arhivei Statului din Iași, cuprinsul adresei Dvoastre cu Nr. 15 740/194 din 22 Martie 1922, relativă la alegerea actelor din Arhivele Statului din Bucovina. Lucrarea în chestiune reclamând timp mai îndelungat la fața locului, Dl. Zotta ne-a făcut cunoscut că n-ar putea primi această însărcinare decât în felul de a pleca din când în când în Bucovina spre a da instrucțiunile convenite personalului care va fi însărcinat să facă alegerea. În acest scop am recomandat dlui ministru al Instrucțiunii instituirea unei Comisiuni a Arhivelor Statului din Bucovina, care să organizeze serviciul și să dispună cele de cuviință pentru alegerea ce urmează a se face.

D. ONCIUL**

NR. 4

Telegramă
Nr. 2 174
Cernăuți 26 iunie 1924 (ora
16,26)
D-lui Director Constantin
Moisil, București, Arhivele
Statului=

=Consimt la Comisiunea propusă de D-vstre în scrisoarea din 10 iunie curent/ Rugămintea să adăugați pe profesorul Teodor Balan/ I. Nistor/ Ministru de Stat=***

* A.N.I.C., fond *D.G.A.S.*, dosar 8/1922, f. 2.

** A.N.I.C., fond *D.G.A.S.*, dosar 8/1922, f. 7.

*** A.N.I.C., fond *D.G.A.S.*, dosar 8/1922, f. 2.

Nr. 12 423
din 12 Martie 1924
Domniei sale
Domnului Moisił,
Director General al Arhivelor
Statului București
(Ștampila Arh. St.)

Domnule Director General,
Legățiunea noastră din Viena mi-a făcut cunoscut că, încă din luna Octombrie 1921, serviciul nostru de Restituțiuni din Austria a ridicat din Kriegsarchiv marea hartă a Bucovinei din anii 1775-78. Această hartă, care cuprinde mai multe sute de foi, a fost întocmită pe baza primei măsurători topografice a Bucovinei și este cunoscută în literatura științifică asupra cartografiei istorice sub denumirea de „Iosephinische Vermessung”. Ea este un exemplar unic și are o mare valoare.

Dat fiind interesul ce prezintă pentru noi acest document istoric, care ar trebui păstrat fie în Arhivele Statului, fie la Academia Română, am cerut Ministerului Instrucțiunii Publice să-mi comunice căreia din aceste două instituțiuni trebuie atribuită harta în chestiune.

Ministerul Instrucțiunii răspunzându-mi că e de părere ca harta Bucovinei să fie încredințată spre păstrare Arhivelor Statului din București, am onoarea a Vă comunica cele ce preced, rugându-vă să binevoiți a lua dispozițiunile necesare pentru aducerea în țară a acestui document, cu prilejul apropiatei D-voastre călătorii la Viena.

MINISTRU, I. I. NISTOR*

* A.N.I.C., fond *D.G.A.S.*, dosar 8/1924, f. 1 rv.

SUMMARY

The life and work of Teodor Balan (1885–1972), a professor, a historian and an archivist, were deeply linked to Bukovina – the old upper county of Moldova, with a tragic historical fate.

Teodor Balan is considered one of the most prolific historians, who asserted themselves in the second decade of our century. His works evoke outstanding personalities of Bukovinean political and cultural life, such as D. Onciul, the Hurmuzachi family members (the fathers and the sons Eudoxiu, Alexandru and Gheorghe).

Teodor Balan's reevaluation of documents existing in personal and official state archives had resulted into one of his most valuable and voluminous works: *Documente bucovinene* (Bukovinean Documents), vol I–IV, comprising almost 1800 pages.

The present study also refers to his activity as an archivist who played an important role in the organisation and functioning of the State Archives in Cernowitz between the two wars. One of the author's unpublished manuscripts, existing in the patrimony of the Central Historical National Archives, is also presented.

**MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE
„JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI**
(de la înființarea ei, în 1878,
și până la jubileul semicentenar din 1928)

ALBUMUL MARE, VOL. III
(continuare)*

**Prezentare și note de
Rodica Șcraba**

Iași

Îată-ne ajuși la cel din urmă volum din „Albumul Mare“ al Societății academice „Junimea“ din Cernăuți.

Am parcurs până acum primele două care cuprindeau perioada ce se întindea de la desființarea Societății „Arboroasa“ și până la mobilizarea generală din primul război mondial.

Cei care n-au izbutit să treacă granița în România pentru a intra în rândurile armatei ei (cu riscul de a fi urmăriți ca dezertori¹), au fost înrolați în unitățile austriece. În prima linie – Galiția –, unde a fost decimat Reg. 41 Inf. din Cernăuți². Au luptat pe toate fronturile căzând mulți pe câmpurile de bătaie sau fiind luați prizonieri de ruși și duși în fundul Siberiei. Mai norocoși au fost cei de pe frontul italian, care, fiind luați prizonieri sau chiar predându-se, au avut șansa să se organizeze în Legiunea română. În această perioadă, activitatea societăților studențești este suspendată. Dar iată ce relatează Ilie Dugan: „După război nu se activează nici o societate academică. Studenții români sunt conduși de doctorandul în teologie Ion Vască (...) Apare în *Glasul Bucovinei* un apel al unor tineri absolvenți de liceu, pentru înființarea unei societăți academice. La adunarea constitutivă a acestei grupări noi, „daciunii“, „bucovinienii“ și „moldovenii“** declară că ei nu vor intra în noua societate, ci vor reactiva vechile societăți. Și le-au reactivat!

În noua situație creată se precipită și reactivarea „Junimei“. Este convocată o adunare generală extraordinară de către Traian Gallin și Eugen Rus Mârza, pe 11 mai 1919. La această adunare puțini din cei vechi au răspuns la apel: „Prezent“ (doar 11). Situația era tulbură. Dar, dau din nou cuvântul lui Ilie Dugan: „Mulți, azi junimeni

* Începutul vezi *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996, nr. 4/1996, nr. 1/1997, nr. 2/1997, nr. 3/1997, nr. 4/1997.

** Membri ai societăților academice „Dacia“, „Bucovina“, „Moldova“.

convinși, așteptau dizolvarea «Junimei» și intrarea în nou înființatul centru studențesc «Arboroasa». La mijloc nu era numai dorul explicabil de a vedea, în România Mare, toată studențimea română din Cernăuți într-o singură corporație. Mai erau și alte «doruri» la mijloc, mai puțin explicabile și mai puțin laudabile. Soarta, logica, dreptatea au voit reactivarea!

Deci la 19 mai 1919 la adgen. extraord., sub președinția ad-hoc a membr. emer. Arcadie Dugan, a fost ales un comitet de tineri neversați. Arc. Dugan a funcționat ca îndrumător al acestei tinere Junimi. Studențimea română trebuia să rămână independentă de orice curent politic, să lucreze în direcția cultural-națională. Îmbolnăvind-se președintele V. Baculinski și ivindu-se greutăți tocmai pentru că «Junimea» nu s-a înrolat în nici un partid politic, membr. emer. Arc. Dugan devine membru activ (primul și singurul caz din analele «Junimei»³). El a fost secretar I. Lupta ce s-a dat a fost îndârjită, dar, grație geniului «Junimei», am învins!

Pe parcursul a zece ani de la reactivare și până la jubileu, evoluția în timp a «Junimei» a suferit schimbări semnificative, fie datorită unor factori de conjunctură, fie a unor noi mentalități. Însuși acest album se deosebește de celelalte două, prin numărul mare de file rămase albe, doar cu un nume stingher pe frontispiciul paginii, eventual cu câteva fotografii lipite pe foaia imaculată.

Să nu fi avut timp cronicarul să umple golul cu un cât de sumar text? Mai degrabă cred că titularii au aderat la «Junimea», și au adus și poze, dar au plecat în grabă spre alte universități din țară, acum că toate orizonturile le erau deschise. Unii și-au lăsat câte o cerere ca să fie socotiți «junimeni externi» (o nouă titulatură). Unii din cei plecați, în dorul «Junimei», dau naștere la noi societăți, păstrând obiceiuri din «Junimea».

Astfel, la Timișoara, Orest Tit Reus (nr. 995) înființează «Clubul academic bucovinean» – el fiindu-i și primul președinte. La Cluj, Const. Mudreac (nr. 932) înființează, sub președinția sa, «Societatea studenților bucovineni». Tot la Cluj, Iulian Găină (nr. 1054) este președ. Soc. «Moldova întregită», luând din «Junimea» sistemul «bădiților», a «buhaiului» de Anul Nou. Și în București se înființează «Cercul studenților bucovineni».

Unul dintre motivele exodului de studenți, din Cernăuți către restul țării, era și lipsa aici a unor discipline pe care, unii dintre ei, ar fi dorit să le studieze.

O altă caracteristică a acestei perioade este afluența mare de fete. Au fost permise, după multe discuții contradictorii în ședințe, și cu destule suspiciuni. În general au activat cu brio pe linie artistic-culturală, un domeniu care li se potrivea. Dintre ele unele erau cu adevărat talentate. M-am oprit în selecția de față la două junimene, ca să figureze și sexul frumos, căci în linii mari ele s-au achitat bine și foarte bine de sarcinile permise.

Intrarea fetelor a avut însă și un alt aspect, poate previzibil.

În «Junimea» au existat mereu conflicte, lucru de înțeles dacă luăm în considerare vârsta, dar și diversitatea caracterelor și a temperamentelor, silite de împrejurări să lucreze în același colectiv. Acum însă diferendele, de multe ori de natură sentimentală, duc la dueluri cu consecințe dintre cele mai tragice. Iată că indezirabilul, hulitul duel de altă dată a intrat și în «Junimea», ba chiar pe ușa din față.

O notă generală a întregului «Album Mare» o constituie sublinierile. În funcție de importanța atribuită cuvântului sau propozițiunii ele sunt făcute – de la o singură linie, până la trei sau chiar patru – în diverse combinații de culori, a căror semnificație chiar dacă am cunoaște-o, n-am avea posibilitatea să o redăm. Aș fi dorit ca măcar

expresia: *președinte al „Junimei“* să fie scrisă cu alte caractere decât celelalte funcții de comitet, subliniate întotdeauna cu o singură linie față de trei linii accentuate și divers colorate sub titulatura de „Președinte al „Junimei““, scris la mijlocul paginii. Într-adevăr, cel ales pentru un semestru avea rangul cel mai înalt și, în orice situație, el singur reprezenta societatea, asumându-și și toate riscurile. Titulatura vicepreședintelui era subliniată cu două linii, în culori diferite. Acesta numai în cazuri extreme putea ține locul președintelui.

O altă caracteristică, ceva mai ieșită din comun și pe care o găsim în toate cele trei albume, dar cu predilecție în ultimele două, sunt „crucile“. Cruci mari, mov, aplicate ca niște ștampile. Își dezvăluie semnificația în funcție de numărul lor pe pagină. Astfel: – o cruce, semnifică faptul că titularul nu mai este în viață la data respectivă. Două cruci aplicate unui junimean însemnează că cel vizat a părăsit „Junimea“ pentru o altă societate, de regulă indezerabilă. Trei cruci reprezentau un lucru foarte grav: „exclus pentru totdeauna“ sau „cum infamia“, pentru delict care nu se puteau ierta (am găsit, totuși, și câteva excepții).

În final, câteva considerente rezultate din materialul parcurs:

După război, noile generații de studenți nu mai erau ceea ce fuseseră înaintașii lor, pe care îi unea, în condițiile națiunii lor pe nedrept subjugată, un liant (deziderat) puternic: patriotismul fierbinte, lupta acerbă cu cotropitorul, disciplina, etica înaltă, munca pe țărâm cultural la sate, și multe, multe altele. Disciplina și respectul scăzuseră îngrijorător, iar politica își făcuse și ea intrarea în alma mater bucovinensis, culminând cu evenimentele de la deschiderea anului universitar 1938/9, când Universitatea s-a închis și toate societățile studențești au fost dizolvate.⁴

„Junimea“, ca cea mai importantă societate academică, nu s-a lăsat, ci a început demersurile pentru reactivare. Întâi pe plan local, apoi la București. A reușit în cele din urmă, dar condiționat. Voi reproduce un fragment de scrisoare din partea președintelui în exercițiu, Radu Cosmovici, către bădița Arcadie Dugan, cronicarul acestor albume, proaspăt pensionat cu domiciliul în Cireș, comuna sa de baștină: „Săptămâna ce urmează se va ține un consiliu al senatului universitar unde se va discuta modalitatea sub care va ființa „Junimea“ mai departe, cu alte cuvinte vom avea obligațiuni mult mai mari față de rectorat. Părerea mea este să ne supunem acestor ordine, bineînțeles dacă nu sunt prea umilitoare. În cazul din urmă, neavând nici un rost o viață umilită, trebuie să luptăm din răspuțeri pentru a menține autoritatea și independența societății“.

Iată că spiritul „Junimei“ n-a murit, și, într-un moment de cumpănă al existenței sale, se ridică un președinte care gândește și judecă evenimentele, ostile aspirațiilor sale, ca un adevărat bărbat, matur și chibzuit. Atât doar că, în final, toate au fost zadarnice: se apropia cu repeziciune anul nefast 1940, zdrobind cu cruzime avântul tineresc, care în fața primejdiei își regăsise vigoarea de altădată. Aceste evenimente se vor petrece peste zece ani, iar noi am ajuns în pragul jubileului semicentenar din 1928, punctul terminus al acestei lucrări.

Din nou voi apela la Ilie Dugan ca să ne releve câteva momente mai semnificative ale acestei sărbători (pentru detalii el face trimitere la *Glasul Bucovinei* din 31/10 1928, la *Raportul anual*, p. 23, și la *Cronica*):

„Joi, 25 oct. – Botezul noilor membri: 100 – la Casa germană. Prezent arh. dr. Ortizie Popescu, membru emerit și onorar.

Vineri, 26 oct., Sf. Dumitru – ziua jubileului – declarat de Laur Gârbu, Patron al „Junimei“. De la Palatul Național pleacă toată suflarea junimeană cu steagul

societății flancat de două steaguri arcășești în multe muzici militare – pe jos – la Universitate. Vorbesc: rectorul Șesan <și> decanul dr. V. Grecu. Împreună cu rectorul și prof. universitari, pleacă convoiul la Catedrală, unde se oficiază un parastas. De la Catedrală pornește impunătorul convoi spre Cămin, prin str. Iancu Flondor, în aceeași ordine. Înainte «Junimea» activă, speranța celor din urmă, a emeritaților și onorariilor, cu familiile lor. Și toți, emeritați și onorari, activi și inactivi, cu panglica tricoloră pe piept. Așa ceva nu a văzut Cernăuțiul.

A urmat, la Casa germană, un banchet de 300 tacâmuri [...] Seara s-a ținut, la Teatrul Național, o ședință festivă cu un program special. Și în aceste momente înălțătoare, poate în clipa cea mai entuziastă, preș. Laur Gârbu îl proclamă pe membrul emeritat Arcadie Dugan *membru Onorar al «Junimei»*, numai pe el, pentru munca sa de 10 ani! Onoare mai mare nu se putea! Urmează continuarea programului de la Teatrul Național cu feeria *Tricolorul* de dr. Gr. Pantazi, membru emerit și onorar.

Sâmbătă, 27 oct., la orele 11, pelerinaj la mormintele junimenilor și arborosenilor morți din cimitirul Horecea. [...] În aceeași după-masă s-a vizionat expoziția deschisă la sediul societății [...] Seara a avut loc, la Casa germană, balul jubiliar.

Duminecă, 28 oct., – excursie la Suceava și Burdujeni a ardelenilor, însoțiți de Gârbu, Dugan și fuxul Bota.“

Mă opresc aici, ca să-mi iau rămas-bun de la «Junimea» într-un moment sărbătorec al ei și plin de optimism, un moment de vârf care nu va mai fi egalat. După doar o lună, bădița Arc. Dugan își prezintă demisia din postul de îndrumător și anunță retragerea sa din «Junimea». Continuă, însă, să lucreze acasă unde i se trimit boboci pentru examenul regulamentar. În fond nu s-a schimbat nimic. Dragostea, munca și dăruirea totală pentru «Junimea» l-au urmat pretutindeni pe unde destinul i-a purtat pașii, până în ultimele clipe ale vieții, chiar dacă gustă și amărăciunea ingratitudinii ei, nu de puține ori...

ALBUMUL MARE, vol. III

Nr. 808 Inginer IANCU DE POPESCU

stud. phil.

Fost membru activ al «Junimei» 1910/1911.

Roagă primirea la 9/10 1910, primit în ședplen. din 4/12 1910, donează «Junimei» *Ceasul astronomic* și o poză (cf. *Albumul verde*).

Ia parte activă la lupta între români și rutenii protejați de guvern în dauna răzeșilor și mazililor de peste Prut; e secretarul «Soc<ietății> mazililor și răzeșilor» și unul dintre înființatorii gazetei acestei societăți. Efectul a fost deschiderea de școli particulare în multe comune cotropite de slavism. În urma acestei lupte titanice fu arestat în martie 1914 și dus la spitalul de alienați de sub conducerea medicului Cobilanschi. Familia l-a scos din spital, medicii sperau (se temeau – n.n.) că va muri în vreo câteva zile de paraliză mentală. A zăcut în nesimțire 3 luni până la omorul din

Saraievo și primele lupte din Bucovina, aug. 1914. E arestat încă de 2 ori, trece în Vechiul Regat și primește un post.

În București e arestat de germani (cf. *Dosarul*), ca spion, trece din arest în arest, e chiar asetat (încorporat – n.n.). Se declară singur nebun și scapă. Dar definitiv scapă abia la 11 nov. 1918, când intră în Cernăuți armata română (cf. *Dosarul*, interesant în multe privințe).

De la 1928, *membru Emeritat, Sprijinitor*, cu 120 <lei> anual.
Inginer în Cernăuți.

21/11 1929
Cron<icar>,
p. 9

Nr. 825 CLAUDIU ISOPESCU⁵

stud. phil.

Născut în Frătăuții Vechi, jud. Rădăuți, dintr-o familie veche românească care se poate urmări până în veacul al XVI-lea. Strămoșii au fost diaconi ai Episcopiei Rădăuților, mulți din ei au fost preoți, așa <precum> strămoșul O. Isopescu din Frătăuții Vechi. În acest sat au trăit, prin 3 secole, totdeauna unul din strămoși și anume din tată în fiu.

Moșul Gheorghe Isopescu a fost frate cu Dimitre Isopescu, tatăl lui Constantin, Eusebie și Emanoil II. Claudiu, fratele lui Emanoil I și <al lui> Modest, s-a născut la 5 aprilie 1894. A făcut liceul din Suceava (1904–1912).

Junimean activ 1911/12 – 1914.

Primit în ședplen. din 2/11 1912, trece examenul regulamntar la 9/3 1913. De la 12/6 1913 e *Secretar I*, ales cu 6 voturi. În 1913/14, sem. I, e *controlor* ales cu 39 voturi. Primește în ședplen. din 22/1 1914 un împrumut de 10 coroane. Participă cu C. Loghin, Eugen Reus-Mârza la excursia stud. din Cernăuți la Constantinopol. În ședcom. din 19/2 1914 e ales *membru în comisia pentru reforme*.

A luat parte la congresul stud<enților> români din Craiova. A ținut în 1913, la liceul din Rădăuți, o conferință despre *Aurel Vlaicu*. A jucat teatru în Frătăuții Vechi. În șed. plen. din 15/6 1914 se anunță conferențiar pentru feerii (cf. p. 36).

Emeritat de la 13/11 1920.

În 1914 e înrolat în reg. 41 inf. din Cernăuți. În iunie 1915 pleacă pe frontul galițian. E decorat cu medalia mare și mică de argint. Iar la 11 august 1916 s-a predat prizonier armatei italiene. Cu alți 4 camarazi, cere, la 1/9 1916, înrolarea în armata română. În mai 1917 e mutat în alt lagăr, căci în cel vechi nu mai putea exista de răul ungarilor și austriecilor. Află că în Austria fusese condamnat la moarte.

În lagărul din Camaldoli a dus, ca inițiator, o luptă înverșunată, prin cereri la comandamentul italian și prin scrisori la legația română din Roma, în vederea înființării „Legiunii române” din Italia. Cu ajutorul *prof. Simion Mândrescu* cererea a fost aprobată și „Legiunea română” a luat ființă.

Ca reprezentant al celor 117 oficeri români, membru în comitetul de acțiune de sub președinția *prof. Simion Mândrescu*, pe front n-a fost. A plecat și la Roma. Cu regimentul I „Horia”, format în Italia, a defilat, în 1919, înaintea Regelui Ferdinand I,

care i-a invitat pe oficeri la cină, la Palat, unde fu decorat Modest Isopescu, fratele său, decorat și de Regele Italiei.

În Bucovina a defilat cu o companie, formată din români bucovineni, înaintea gener<alului> Zadik, în Piața Alecsandri, vorbind în numele celor reîmpatriați. În Italia a contribuit la organizarea unei frumoase manifestații pe Forul Roman. S-a defilat, în august 1918, înaintea Columnei lui Traian. În sept. 1918 a vorbit, îmbrăcat ca oficer legionar, la o manifestare de simpatie la Torino.

În 1919 ia licența în litere „Magna cum laude“ în București, devine suplinitor la Lic. „Gheorghe Lazăr“ și „Matei Basarab“. În București a fost, în 1919, vicepreședinte al „Cercului studenților bucovineni“. În 1923–1925 e membru al „Școalei române“ din Roma, unde a predat un curs gratuit de limba română la universitate, inaugurându-l cu o lecție despre *Poezia populară română*, în 1926. În 1927/8 a făcut și cursul de literatură română, care a dat roade bogate (cf. *Dosarul*).

A ținut o conferință la Univers<itatea> din Napoli, a organizat prima pomenire solemnă a lui Nicolae Bălcescu la Palermo, ținând și o conferință în Aula universității de acolo, împodobită cu flori, cu tricolorul român și italian. În vara anului 1928 a condus studenți italieni în excursie în România. La primul congres de studii române, în april 1928, la Roma, a făcut două comunicări științifice. A publicat peste 120 articole și traduceri în reviste și ziare italiene (cf. *Dosarul*, lucrări publicate, 5 la număr, *ibidem*).

Jertfe pentru „Junimea“: pentru Cămin – 300 lei; pro 1920–1927, câte 20 lei anual; pro 1928: 100 lei; rap. an<ual> suprasolvit – 90 lei.

Căsătorit la 4/5 1924 în Sinaia, cu Bibi Iordanovici.

15/11 1929

Cron<icar>,

p. 27–28

Nr. 833 GEORGE PITICAR⁶

stud. jur.

Cuibul familiei Piticar (sau Piticariu) e orașul Câmpulung Moldovenesc. Un Piticar s-a așezat în Bucșoia, jud. Câmpulung Moldovenesc, situat pe apa Moldovei <urmează> Spița neamului[...].

Gheorghe Piticar s-a născut la 4 februarie 1893 în Bucșoia, jud. Câmpulung Moldovenesc, din părinții Ion și Fevronia, a absolvit Liceul III din Cernăuți, condus pe atunci, 1912, de dir. T. Bujor.

Activ 1911/12–1914 și 1919/20–1923.

Roagă primirea la 26 octombrie. E primit în ședplen. din 2/11 1912. E pus sub conducerea m<embrului> Emer<itat> Iancu Forgaci. Trece examenul regulamentar la 25/5 1913. Plecând la Viena, la studiul medicinei, roagă demisia din societate la 19/2 1913. Despre această demisie nu se amintește nimic în ședplen. din 12/6 1913. Pesemne, a rămas jurist în Cernăuți.

În 1913/14 avea afaceri de onoare cu „Hebronia“. A avut și duel cu ei (cf. ședcom. din 19/6 1914).

Fiind asentat la izbucnirea războiului mondial, fu înrolat, dresat și trimis la front. Grav rănit și căzut în nesimțire. Numai grație unei întâmplări norocoase fu

„cules“ de pe câmpul de luptă, de ruși, și dus la un spital. Restabilit, făcu servicii de medic – purta doar ochelari – în spitalluri rusești. Mai târziu intră în Legiunea Română din Siberia. Ia parte la luptele cu bolșevicii.

După prăbușirea Austriei se întoarce, prin Siberia–Japonia–India–Constantinopol, la Bucovina.

La finea anului administrativ 1919/20 „Junimea“ avea mare nevoie de un președinte mai în vârstă, mai cumpenit și cu autoritate, căci tânăra societate încă nu era consolidată deplin.

Octavian Nicoară refuzând președinția (fiind prea ocupat cu studiul), a fost ales Gheorghe Piticar *Președinte al „Junimei“*, cu 17 voturi contra tânărului Ion Iacoban, cu 15 voturi.

Lupta electorală a fost deosebit de vehementă. Până la 28/5 1921 a fost *președinte al secției juridic-economică*.

Consolidarea pe deplin a „Junimei“ s-a făcut de abia sub Gh. Piticar. Societatea număra sub el 78+14 membri vechi și 42 fucși (boboci–n.n.). Împreună cu Arc. Dugan și Aurel Comoroșanu e ales în comisiunea de împăcare cu „Bucovina“, „Moldova“ și „Dacia“. Tactul său deosebit și firea sa împăciuitoare a contribuit, în prima linie, la împăcarea cu aceste societăți surori, înfăptuită în Palatul Național în ziua de 13 martie 1921 sub președinția lui Petre Forfotă din V. Dornei (cf. <rev.> *Hacu* din 1 mai 1921).

Conduce ședința furtunoasă din 28/11 1920. În ședplen. din 25/12 1920 are un conflict cu Aurel Comoroșan. Ședplen. din 19/2 1921 e de 2 ori întreruptă pentru *Cârlițașul*, <pe> care îl combătea, pe când <pe> *Hacu* îl lua în scut. Tr. Căraș, Vianor Tarnavski și I. Iacoban declară că n-au încredere în el. Pe urmă însă Iacoban devine *vicepreședintele* lui. Deosebit de furtunoasă e ședplen. din 20/5 1921, de 2 ori suspendată din cauza tumultului (după serata din Suceava a avut, la 5 ore dimineața, un conflict cu Didi Tarangul, care primește o dojană protocolară, și cu Aurel Avram; și acesta e pedepsit).

Sub Gh. Piticar reapare *Deșteptarea* editată de „Junimea“ și condusă de vicepreșed. Ion Iacoban. Sub conducerea artistică a lui Gr. Pantazi, „Junimea“ întreprinde un turneu cu drama *Năpasta* și se strâng 3000 lei pentru Monumentul Unirii.

După reînhumarea lui Lascăr Lutea se înființează Biblioteca de studii „Lascăr Lutea“. Se modifică examenul regulamentar. Obiecte de examen sunt: Statutul, Regulamentul și Istoricul „Junimei“. În sala „Armoniei“ se țin 6 șezători literare. Se abandonează numirea de „Comers“, se introduce expresia „Inaugurare festivă“, se cântă pentru prima dată „Jurământul“.

Unchiul său, Vasile Jemna, devine primul Ctitor al „Junimei“.

Se modifică regulamentul membrilor emeritați, care până azi e încă în vigoare.

A împrumutat, fără decizia plenară, tânărului club sportiv „Dragoș Vodă“ 1 500 lei (cf. adgen. din 17/11 1921, p. 548).

Ca președinte al societății primește absolutorul *cum laude* și e ales, la 17/11 1921, *președinte al Comisiei revizuitoare*, cu 38 de voturi (absolutorul *summa cum laude*). De la 15/2 1922 e Controlor în redacția *Deșteptării*. În ședplen. din 11/3 1922 cere: 1) stil telegrafic în procesele verbale; 2) o comisiune pentru purtarea cassei; 3) înființarea unui fond de excursii (această propunere cade).

Pledează pentru recunoșterea „Lechiei“ – ședplen. din 30/12 1921 – și a Cercului stud. „Arboroasa“ – ședplen 30/12 1921 și 15/2 1922 – dar nu reușește. Sub Piticar se face legătura cu „Alemania“ și „Franconia“ (cf. ședcom. din 26/1 1922).

La 11/2 1923 devine *inactiv summa cum laude*.

De la adgen. din 4/11 1923 e membru *Emeritat*.

În 1928 face gratuit toate formele legale pentru cumpărarea Căminului stud. „Junimea” și e delegat al membrilor Emeritați în Comisia revizuitoare. De la 1923/24–1925/6 e *delegatul membrilor Emeritați*.

Jertfe pentru „Junimea”: 1923 (40 lei); 1924 (200 lei); 1925 (80 lei); de la 1926, membru sprijinitor cu 1000 lei anual; pentru Arhiva III – 500 lei.

Ctitor al „Junimei” și un stâlp al ei.

Dr. jurist, avocat în Cernăuți. A murit (suferea de inimă) în dimineața zilei de 1 iunie 1930.

2/6 1920
Cron<icar>,
p. 36–39

Nr. 836 Ioan Vască⁷

stud. theol.

S-a născut la 10 nov. 1892 în Pătrăuții de Sus pe Sirete, Bucovina, din părinți țărani fruntași – Ilie a lui Lazăr Vască și Floarea, născ. Marcu. A absolvit Lic<eul> III, de stat, din Cernăuți, cu distincție, în 1912.

Junimean activ 1911/12 – 1913/14.

Primit în ședplen. din 2/11 1912. Nu mult după intrare fu ales în comisiunea compusă din Sextil Pușcariu, Iancu Nistor, Gh. Tofan, Alexie Procopovici și Liteanu, ca singurul declamator dintre stud. români, care să declame *Doina* de M. Eminescu, cu ocazia serbărilor Eud. Hurmuzachi, aranjate de „Societatea pentru cultură”. A fost un triumf pentru „Junimea”.

Trece exam. regulamentar la 25/5 1913.

În *feeria lui Pantazi*, *Luceafărul*, a jucat rolul titular și, totodată, principal, atât în Cernăuți, cât și în București, pe scena Teatr<ului> Național. A jucat și teatru cu dna. Vica Procopovici și C. Belcot, în *Moș Odinioară* (rolul lui Octav), în *Romeo și Julieta la Mizil* (rolul lampagiului Leonida, în urmă chiar rolul lui Romeo). Pricepea să-l imiteze pe Belcot care-l avea drag și i-a dat mai multe fotografii. În Suceava a jucat tot pe Romeo și, în *Fetița de 48 ani*, rolul fetei, care era groasă, groasă, în haină de mătasă. În 1913 a declamat, în Teatrul Orășănesc din Cernăuți, în numele „Junimei”, *La Rovine*, cu ocazia conferinței lui Xenopol *Despre originea poporului român*. A declamat pentru „Junimea” și în numele ei, la foarte multe ocaziuni.

În 1913/14, sem. I, e *vicepreședinte*, ales cu 23 voturi, contra St. Văcăreanu, cu 13 voturi. *Membru în secția teatrală și muzicală*.

La Comers a vorbit pentru „Alma Mater” (cf. Raportul din «Hacu»).

„Cele mai frumoase clipe din viață tot în «Junimea» le-am petrecut” (cf. *Dosarul*). Fiind primit în seminar, roagă demisia din soc., în cuvinte duioase și măgulitoare p<entru> „Junimea”.

Primește vot de laudă (cf. ședcom. din 14/2 1914).

Conferințe ținute pentru „Junimea”: la 13 april 1913, *Impresii de pe valea Bistriței*; la 19/4 1921, *Un nou ideal de educație* (în urma impresiilor câștigate în Anglia, unde făcuse studii ca predicator); la 20/5 1925 *Numai prin Hristos, la mântuire*.

După război se pregătea de doctorat. Societățile academice nu erau încă reactivate. Ioan Vască conducea întreaga studențime română din Cernăuți, aranja cu ea așezători publice cu declamări, muzică și conferințe, grija materialmente de studenți, ordonanțând haine, păături și ajutoare. În 1918–1919 e suplinitor la Lic. Aron Pumnul; 1919–1922 – diacon catedral; 1922–1926 – predicator catedral, suplinitor p<entru> română, engleză și filozofie. A studiat la Oxford, în Anglia.

E căsătorit cu Eugenia, fiica m. *Emer. dr. Vasile Boldur. Emeritat* <la> 16/11 1919.

În anul 1926 e ales, pe lista averescană, deputat al jud. Rădăuți.

Profesor la Academia Teologică din Cluj și decan al ei pro 1927–1930.

Jertfe: *pentru Cămin*, 1000 lei; pro 1920–1927 în total <?>. De la 1928 – *membbru sprijinitor, cu 500 lei.*

<Urmează> spița neamului[...]

21/11 1929
Cron<icar>,
p. 42–43

Nr. 879 LASCĂR LUTEA⁸

stud. phil.

Spița neamului sub nr. 66 [...]

Lascăr s-a născut în Suceava, la 18 aug. 1895. Primește o creștere foarte îngrijită. Școala primară o face în particular, cu înv<ățătorul> Eugen Botezat, tata lui Emilian. Dragostea de neam și mândria de a fi român i se infiltr<e>ază de timpuriu. La vârsta de 4 ani purta costum național cu brâu tricolor, ca haina cea mai dragă de sărbătoare. În liceu e elev bun, dar zburdalnic. Era, cum zice despre el profesorul său *V. Morariu*, „spiritul cel mai eminent între colegi și conducătorul lor“. În clasele superioare strângea la sine pe colegii săi, în odăița sa din podul casei, discutând cu ei probleme literare, culturale și naționale. Prieteni mai intimi îi erau: Șt. Ieșan și M. Horbarius. Sta bine și cu prof. Iancu Forgaci. Lascăr avea pasiunea cărților. Își înfiripase o bibliotecă (cf. *Glasul Bucovinei* din 14/5 1919), din care împrumuta cărți și la colegii săi. Cunoștea bine literatura română. În clasa <a> VI-a avu un profesor slab, are cu el mai multe conflicte și, în fine, capătă 16 ore carceră. Venind la română pe urmă Victor Morariu, Lascăr se liniștește.

Era un naționalist înfocat, pasionat, influențat de atmosfera românească de acasă, de tata, fost membru al „României June“, de mama Teofila, care, domnișoară <fiind>, a apărut la primul bal al „Junimei“ în costum național, a lucrat pentru „Junimea“ emblema, făcând și propagandă p<entru> dansurile naționale. Și a reușit.

Suceava e cel mai istoric oraș din Moldova. Granița e aproape. Ținea mult la prof. *dr. Euseb. Popovici, V. Morariu, C. Lucaci.*

Spiritul său critic se dezvoltă de timpuriu și el începe lupta cu condeii, scriind articole pol<itice>, culturale și sociale la *Tribuna* din Arad, la *Românul* [...]. În 1912 apăreau de el și câte 3 sau 4 articole pe săptămână. Erau pentru o apropiere<re> mai strânsă între bucovineni și ardeleni pentru promovarea unității naționale, scria la *Luceafărul* dări de seamă despre Societatea „Doamnelor Române“, societățile studențești, școala de lemnărit din C<âmpu>lung, un necrolog despre *Aur. Berariu*.

Un articol al lui din *Tribuna* fu reprodus în *Neamul Românesc*, al lui N. Iorga sub titlul *Vorbe cuminți*. Iorga era pentru el, ca și pentru tot tineretul intelectual din Bucovina un Dumnezeu, un idol. Lascăr nu lipsea de la conferințele lui ținute în Bucovina. Când Iorga e expulzat, Lascăr trece cu tatăl granița la Burdujeni, ca să-l audă. Mult i-a plăcut și P. Liciu.

În 1913, după bacalaureat, face cu sora sa, Aspasia, o călătorie prin Ardeal: e în Timișoara, în Lugoj, în Brașov (la Dr. Sextil Pușcariu), în Orșova.

Activ 1913/14.

Roagă primirea la 22/2 1914. E primit în ședplen. din 7/3 1914. E *membru în Comisia literară*. La Universitate studiază româna și germana. Dr. Pușcariu se ocupă intensiv de el.

În „Junimea“ elaborează un program f. frumos de muncă (cf. *Dosar*).

La 20/8 moare tatăl său, în Cernăuți. Lascăr rămânând neasentat, trece granița în România, se înscrie la universitate, și se înrolează, ca voluntar, într-un regiment de artilerie. Făcea anul întreg, ba chiar și un curs de aviație. Scrie și articole în *Epoca* și în *Românul* dar neiscălite. Convine cu pribegii *Iancu Nistor*, *Iorgu Toma*, *Slusanschi*, *Aurel Morariu* etc.

Scrie acasă pe furiș, două săptămâni înainte de declararea războiului din partea României, și își mai vede familia în lunca de la Liteni. A luptat la Turtucaia și a căzut la o recunoaștere, în 21 noiembrie 1916, la Ștefănești pe Neajlov, primind după moarte „Virtutea militară“.

În martie 1922 e exhumat. La gara din București vorbește Iorgu Toma. Apare ca un rar omagiu și N. Iorga. Corpul e adus de la București la Cernăuți și, sub egida „Junimei“, înhumat cu funerarii naționale.

E primul junimean părtaș de această onoare!

La mormânt vorbește M. Vlaicu. „Junimea“ înființează, în amintirea eroului său, „Biblioteca de studii Lascăr Lutea“, cu un prim fond de 10 000 lei, plus 500 lei din partea familiei. La 27/10 1926 moare și mama Teofila, și e înmormântată lângă scumpul ei fiu.

22/1 1931
Cronicularul,
p. 91-92

*Dra. MARIA DAN*⁹

stud. phil.

Născută la 20 decembrie 1892 în Câmpulung, Bucovina, ca fiica lui *Ilie Dan*, consilier de tribunal și fost membru Emeritat (+1908) și a soției sale Cecilia, născută Pacinschi. A absolvit Liceul municipal din Cernăuți, cu distincție, în 1910, a trecut bacalaureatul la Școala Normală din Cernăuți, în iulie 1911.

Activă 1913/1914.

Roagă primirea în 18/6 1914. Petiția rămâne, în ședcom. din 19/6 1914, în suspensie. Era pe atunci în sem. VI sau VII la universitate. În ședcom. din 20/6 1914 vorbește Tr. Popovici contra primirii, „căci d<omnișoa>rele vreau numai panglică și petreceri“. Arc. Dugan e pentru primire. În fine, e primită de comitet, dar numai cu 5

voturi, „însă va fi citată înaintea comitetului și i se va spune care e datoria unei junimence“.

În 1919, ia licența în litere (în 1913 a fost prof. de limba germană și engleză la Institutul de Fete Humpel în Iași), în 1916, la Institutul Pompilian din București. Din 1919 până azi e în serviciul Statului la Instrucțiunea Publică în Cernăuți.

Emeritată de la 20/10 1928.

E muzicală. A făcut parte din Soc. „Ciprian Porumbescu“ și „Armonia“. A expus picturi proprii la expoziția din Cernăuți, 1922. În București a cunoscut personal pe Gh. Coșbuc, Constantin Hodoș și Gorun, a scris o critică despre Calistrat Hogas, din care a tradus *Părintele Ghermănuță*, a tradus *Fără reazim*, piesă de Igena Flosu, în limba germană și engleză. E și feministă.

13/11 1929
Cron<icar>,
p. 885

Nr. 919 Dra. VIRGINIA MEDVIGHI¹⁰

stud. cont.

Născută la 1 dec. 1896 în Boiașești, jud. Suceava, din părinții: Simion, dirig. școlar, și Eugenia, născ. Sârghi. A absolvit liceul în 1915/6, Școala Normală, în 1918. *Activă 1919–1920/21.*

Roagă primirea la 14/5 1919. Primită în ședplen. din 4/7 1919, ca primă fuxă după război, e pusă sub conducerea lui Otto Iliuț. Trece exam. regul. A jucat rolul *Elvirei Eliseanu* în *Pașaportul unei actrițe*, la petrecerile populare din Cireș și Câmpulung, a declamat *Rugăciunea unei mame* de Oct. Goga, a cântat în cor (la biserică și la petrecere). M<embră> în „Armonia“.

În 1919/20 a fost *Controlor și Președinte al Secției teatrale*, a primit absolutorul cu vot de laudă; a participat la excursiile culturale în jud. Hotin. La serata mare din 1920 a jucat, în loc de horă, onstep. E trasă la răspundere (cf. ședcom. din 16/2 1920, p. 42).

În 14/10 roagă demisia din societate și primirea de m. sprijinitor, cu taxa lunară de 5 lei. Ambele cereri se satisfac în ședplen. din 25/12 1920.

Primește absolutorul *summa cum laude*.

Emeritată de la 17/11 1921.

Căsătorită la 22 iulie 1922, în Arbore, cu Nicu G. Demetriu, căpitan, membru fondator al „Junimei“ [...] Participă, împreună cu soțul ei, la ședplen. din 12/1 1926 și e aleasă scrutătoare (?). În 1927 face parte din secția pentru ordinea de dans, tot așa în 1928, de jubileu, când amenajează frumos localul „Junimei“ (cf. *Cronica*), participă la ședplen<are> și literare, crește fuxe.

În 1928/9 e *delegata m<embrilor> Emeritați în Comisiunea revizuitoare*.

Jertfe pentru „Junimea“: pentru Căminul „Junimei“, 64 lei (totalul colecției 440 lei), p<entru> Arhiva III, 100 lei; în 1919 – 20 cor.; în 1920 a colectat 1000 lei, p<entru> „fondul Basarabiei“; 1921 – 40 lei; pentru 1922 – 1927, în total (n-are lacune), 400 lei. De la 1928 – *Membbru sprijinitor, cu 600 lei anual*.

1/2 1930
Cron<icar>,
p. 137–38

Activ: 1919– 1922/23.

După bacalaureat intrase în „Bucovina“, dar, după scurt timp, demisionează și roagă primirea în „Junimea“. La 30/6 1919, e primit în ședplen. din 4/7 1919, pus sub conducerea lui Numitor Liteanu, care a grijit de el, ca un bădită adevărat, îndrumându-l spre bine și sprijinindu-l. Exam. regul. îl trece la 17/10 1919. Avram Aurel e destinat să poarte, la serata din 9/10 1919, eșarfa de vicepreședinte. Vlaicu care nu-l simpatiza – ei s-au combătut veșnic –, nu vrea să admită acest lucru (cf. act. intrat, nr. 183 și 185 din 1919); aplanarea conflictului rămâne în competența ședplen. din 24/10 1919 (p. 420). Vlaicu et consortes sunt învinși și trebuie să se liniștească. În aceeași ședplen. e *ales în Comisiunea pentru (aplanarea) modificarea statutelor*. Făcea, cu I. Iacoban și Aurel Comoroșan, opoziție lui Emil Ursuleac. Propune destituirea lui Aurel Avram, dau nu reușește. La 24/10 1919 e *referent p<entru> statutele Comitetului Central*. Are un conflict cu Emil Ursuleac (președintele juriului e Eugen Silion) (cf. ședcom. din 12/11 1919).

A jucat, în Cireș (21/9) și în Câmpulung (28/9), rolul *birtașului Pătlăgică în Pașaportul unei actrițe*. Și-a câștigat merite pentru Secția de sport aducând săbii și coifuri. E *delegatul „Junimei“ în Comitetul Central*.

În anul președinției sale are un conflict cu E. Tarangul și e declarat infam de „Bucovina“. Conflicte mai grave: cu Emil Ursuleac, cu Arc. Dugan care era președ. comisiei reviz., diferende cu vicepreșed. Ion Iacoban și cu comitetul întreg de la care cerea ascultare oarbă.

În 1919/20 e *Președinte al „Junimei“*.

Membriu în Secția literară, teatrală, juridic-economică, în Comitetul Central în redacția Deșteptării.

Aurel Avram, C. Mudreac, Ostaficiuc, N. Buznean, Gh. Lutea, V. Țurcan cer, în 3/5 1920, destituirea lui în ședplen. extraordinară, dar nu reușesc. În 6/12 1919 primește un împrumut de 500 lei. Mai are conflicte cu Iorgu Toma (cf. ședplen. din 6/2 1920, p. 455). Sub el „Junimea“ întreprinde excursiile culturale în Basarabia, le conduce bine și cu multă energie nătângă. Ca președ. al Secției juridic-economice primește deci absolutul *summa cum laude*, unanim; ca președinte al societății tot așa, dar cu 11 voturi contra.

Duel de cuvinte cu Arc. Dugan (vezi ședplen. din 2/11 1920, p. 484). În ședplen. din 10/5 1920 îl acuză C. Mudreac, dar îl apără Eug. Silion și capătă vot de încredere din partea plenului. În ședcom. din 23/6 1920 amenință cu demisia, pentru că comitetul nu-l ascultă orbiș.

Membrii din Comitet numesc purtarea lui Vlaicu despotism. Se aplanează, în fine, de Arc. Dugan și Numitor Liteanu, și acest conflict grav; el retrage demisa în 25/6 1920. Brusca pe mulți și grav. În ședplen. din 13/7 1920 îl numește pe C. Mudreac element distructiv, pe Arc. Dugan chiar intrigant. Are un conflict cu Aurel Avram la 10/7 1920 (p. 82).

La serbarea din Cluj – împreună cu congres – au fost cu steagul și mulți junimeni. La serbarea din Cluj, de față fiind și familia regală, să fi vorbit cam (termen indescifrabil – n.n.), cerând alumneu (cămin – n.n.) etc. La congresul ce a urmat a

permis lui I. Iacoban să distribuie, înainte de vreme, faimosul „raport“ litografiat, ofensând prin asta „Bucovina“, „Moldova“ și „Dacia“, vârand „Junimea“ în mare bucluc.

După congres întreprinde – mătrășind „fondul Basarabiei“ – cu junimenii o excursie la Sibiu, Arad etc. (Cu privire la serbarea de la Cluj, cf. ședcom. din 11/11 1920 și adgen. din 13/11 1920: Iterum legas!)

În ședcom. din 11/11 1920 Vlaicu se obligă să restituie sumele spesate (cheltuite – n.n.) la Cluj, tot așa, în adgen. din 13/11 1920 (p. 489), Vlaicu admite numai 1300 lei. Arc. Dugan, ca preș. al comis. reviz., vorbește de 1800 lei, spesăți „în vânt“. O comisiune avea să fixeze suma din litigiu.

În ședcom. din 25/6 1920 (p. 75) primește 1500 cor. și e trimis cu o patrule la Suceava, să câștige fucși. Face treabă bună.

Sub Vlaicu „Junimea“ se consolidează pe deplin, se lucră mult și cu cap, el e unul dintre cei mai însemnați președinți ai „Junimei.*

În 1920/21 se observă la el o nervozitate. De la 18/11 1920 <până la> 26/3 1921 e în *secția literară*, dar nu s-a produs cu nimic. De la 26/3 1921 <până la> 20/5 1921 e *Controlor*, cu 15 voturi, contra Orest Malcinshi, cu 11 voturi, dar n-a prezentat nici un raport (cf. ședplen. din 11/5 1921).

Cu I. Iacoban și Aurel Comoroșan (prieteni) e ales în ședplen. din 28/11 1920, în *Comitetul pregăitor pentru reapariția Deșteptării*. De la 10/11 1921 e *șef-redactor* al foii, în locul lui I. Iacoban.

La 25/3 1921 roagă concediu și demisionează din comitet. *E factotum la Cârlișul*, cere să fie cenzurat numai de președ. societății.

În ședplen din 28/11 1920 e contra ca orațiunile la Comers să fie cenzurate de comitet, fiecare va face-o** bună cu ajutorul unui Emeritat. Primit (contra logicei – n.c.).

Protestează, cu I. Iacoban, contra lui Arc. Dugan, care în tratativele de împăcare cu „Bucovina“ să fi zis că „Junimea“ îi dezaprobă pe amândoi. Dugan fiind și bolnav, demisionează din comisiune. În ședcom din 14/2 1921 primește doj<ană> prot<oculară> pentru că a vândut, la bal, *Cârlișul*, contra ordinului președ. Piticar. Tot așa, în ședplen. din 19/2 1921. În ședplen. din 26/3 1921 propune eschiderea lui Avram, dar nu reușește. În ședcom. din 2/11 1922 (p. 64), M. Vlaicu e implicat în chestia mașinii de scris care s-a furat din dulap (citați sunt: Grosariu, Grigorovici, Cotlarciuc). Urmează ședință confidențială! În ședcom. din 19/11 1922 (p. 68) se decide a propune eschiderea lui pentru totdeauna (în loc de eschiderea cum infamia). În ședplen. din 19/11 1922 (referent e Epi. Bocca, ședconf.) e eschis (e exclus – n.n.) pentru totdeauna, cu 1 vot contra și 2 abțineri. Propunerea lui M. Soroceanu – eschidere cum infamia – cade (cf. ședcom. din 22/11 1923 sau 1922?)

În 1922/3 cere revizuirea, „umilit ca fiul rătăcit din Sf. Scriptură, căci fapta-i rușinoasă, dar cugetul curat“ [...]

M. Vlaicu roagă, în 1927/8, „instituirea unui juriu de onoare, căci la timpul său fu eschis, fără să fi fost ascultat și fără să se fi cercetat chestiunea în fond, necunoscându-se unele chestiuni care, aduse în public, ar fi știrbit prestigiul societății“. Roagă reprimirea. La 20/10 1928 se instituie de președ. Laur Gârbu (fără avizul comitetului – n.c.) un juriu de onoare, care decide: M. Vlaicu nu s-a făcut vinovat de fapte infamante; pedeapsa să se reducă (18/10 1928). În adgen. din 20/10 pedeapsa e redusă la 18 luni eschidere.

* Se lucrează.

** O va face.

E reprimat la 3/11 1928 și inactivat (5 abțineri).
Emeritat 1930.

23/1 1930
Cron<icar>,
p. 144–147

Nr. 928 AURELIAN COMOROȘAN¹²

stud. în drept

Datele familiare sub nr. 68.

Născut la 28/9 1897, în Boian, jud. Cernăuți, din părinții: Titus, învățător, și Glicheria. A absolvit Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți, în 1919.

Activ 1919–1923.

Roagă primirea la 2/7 1919. Primit în ședplen. din 4/7 1919. De bădiță îl primește pe Emanoil Morăraș. Trece exam. regulam. la 17/10 1919. A jucat la Cireș (21/9 1919) și Câmpulung (28/9 1919) *rolul lui Porumbachi* în *Pașaportul unei actrițe* (cu M. Vlaicu și Virginia Medvighi). Bun cântăreț. E *membru în secția muzicală*. Are un conflict cu Aurel Avram (cf. nr. 925). În ședplen. din 24/10 1919 face deja cu M. Vlaicu și I. Iacoban „opoziție“. În 1919/20 e *secretar I, membru în Secția literară, muzicală, teatrală, membru în redacția Deșteptării*. În ședcom. din 24/11 1919 are un conflict cu Isar Alex. (cf. p. 30). *L-a contrabat în numele „Junimei“ pe Colban Ilie*, din Centrul stud. „Arboroasa“, pentru o observare malițioasă la adresa „Junimei“, Colban fiind „ofțicos“ (mare mincinos – n.c.). Dă declarație de onoare (în 10/5 1920). Mai are Comoroșan Aur. un conflict cu Arc. Dugan, căruia îi cere scuze de abia în adgen. Ca secretar I a muncit mult și bine. Primește absoluturul cu vot de laudă. Cade la vicepreș<edinție>, cu 13 voturi (contra Max. Sauciuc-Săveanu, cu 18 voturi). În 1920/21 e ales, cu Gh. Piticar și Arc. Dugan, în comisiunea de împăcare cu „Bucovina“, „Moldova“ și „Dacia“. *Membru în secția literară* (roagă demisia din secție la 28/2 1921). În ședplen. din 28/11 1920 e ales în *Comitetul pregătitor pentru editarea Deșteptării*. De la 26/3 1921 e secretar I (26 voturi). Primește absoluturul *summa cum laude*. Secretariatul I devine specialitatea lui. *A modificat Statutul*, dar numai 3 articole au fost primite, căci ședplen. din 10/5 1921 devine invalabilă. Ca reprezentant al „Junimei“, participă la înmormântarea unchiului său, Eugen. Vroiește să vorbească, dar lacrimile îi îneacă vorba. În 1921/22 primește un împrumut de 500 lei și 6 luni concediu.

De la 15/2 1922 până la adunarea generală e ales cu 35 de voturi, fără contrar, *Președinte al „Junimei“*, în urma lui Radu Flondur.

Aurel Comoroșan a primit, ca președinte, o moștenire cât se poate de grea și, totuși, prin muncă neobosită, prin tact și dreptate – era om constituțional – a restabilit bunul mers al societății, a salvat situația.

Absoluturul ca președinte: *summa cum laude* (bine meritat – n.c.).

A fost și delegatul „Junimei“ în Comitetul Central. De la 21/1 1922, primul reprezentant al societății. De la 22/3 1922 e *membru în Secția juridic-economică*, dar secția nelucrând nimic, a primit și el absol<utorul> cu vot de blam. *E referentul pentru regulamentul Secției juridic-economice*, primit în ședplen. din 9/4 1922.

După ce a modificat Statutul, care până azi, 1929, e încă în vigoare, se aștepta să încoroneze opera sa și cu modificarea regulamentului societății. N-a fost posibil.

Ca președinte a fost strict constituțional. S-a prea pripit în chestia Aurel Avram și Octav Voronca, care au fost excluși fără anchetă. Această greșeală a lui Aurel Comoroșan a fost reparată în 1928. În 1922/3 e *președinte al comis. reviz.*, cu 33 de voturi fără contrar, dar numai până la 11/12 1923 (absolutorul *summa cum laude*). În ședplen. din 18/3 1923 e referent în chestia d-rei Sofia Cristina Bacinschi. E ales președinte al juriului de arbitri în conflictele: 1) Șerban Grigorovici – C. Iacoban (care cere scuze); 2) Mac. Andronic – Adrian Olinic. De la 19/11 1922 reprezintă „Junimea” în *Comitetul Central*. De la 21/12 1922 e *Controlor în administrația Deșteptării*.

De la 11/2 1923 – inactiv.

Numit *Emeritat* la adgen. din 2/11 1924.

În 1924/5 e *îndrumătorul* – urmașul lui Arc. Dugan. În ședplen. din 15/4 1924 aflăm mijloacele întrebuițate în mișcările studentești condamnabile; dezaproabă deci huliganismul, secondat în această privință numai de Arc. Dugan.

În 1925/26 e *delegatul membrilor Emeritați în Comitetul „Junimei” active*. [...]

Jertfe pentru „Junimea”: de la 1927 e *membru sprijinitor* cu 1 000 lei anual.

Judecător în Teregova, jud. Severin.

17/11 1929

Cron<icar>,

p. 150–152

Nr. 929 ION IACOBAN¹³

stud. în drept

Activ 1919–1922/23.

Roagă primirea la 2/7 1919. Primit în ședplen. din 4/7 1919. Pus sub conducerea lui Amuliu Liteanu. Trece exam. regul. la 17/10 1919. Are un conflict cu Aurel Avram (cf. nr. 925). Făcea, cu Vlaicu și Aurel Comoroșan, opoziție! În șed<plen.> din 21/10 1919 e *secretar II ad-hoc*. În 1919/20 e *Vicepreședinte <și>, totodată, arhivar* (primul caz – n.c.). *Președinte al Secției literare, delegat în Comitetul Central*.

Joc cu demisia (cf. ședcom. din 19/6 1920, p. 67).

A donat *Secției literare 400 cor.*, ca premiu pentru cea mai bună conferință. Avea adese diferende cu vărul său, M. Vlaicu. *Semnează faimosul raport de la Cluj*, vârand „Junimea” în bucluc. „Bucovina” și „Moldova” cer eschiderea, „Dacia”, satisfacție și rupe legăturile pe cale ziaristică. În ședplen. din 10/5 1920 (p. 470), e referent pentru reeditarea *Deșteptării*.

În adgen. din 1920 cade la președinție, cu 15 voturi (contra G. Piticar, cu 17 voturi) și la președ. comis. reviz., cu 10 voturi (contra lui Aurel Avram). În 1920/21 și anume până la 19/2 1921 e *președintele secției literare, șef-redactor al Deșteptării*, primește, la 25/2 1921, 6 luni concediu. La 26/3 1921 e ales *Vicepreședinte și arhivar*. Primește ca atare *absolutorum summa cum laude*. Plecând la armată, la Roma, devine, în ședplen. din 10/11 1921, *Inactiv* (cf. ședplen. din 16/3 1921). <În> 28/11 1920 e ales în comitetul pregător pentru reparația *Deșteptării*. În ședplen. din 25/12 1920 protestează contra lui Arc. Dugan și-l silește să demisioneze din comisia de împăcare cu „Bucovina” și „Moldova”. În 26/12 1920 e referent în chestiunea „Arboroasei”. În ședplen. din 19/2 1921 declară că n-are încredere în preș. Piticar. În ședplen. din 20/5 1921 vine cu ideea de a reedita *Încercări Literare* – iterum legas. Propune, în ședplen. din 28/5 1921, comemorarea lui Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea prin un matineu (primit) (cf. ședcom. din 1/6 și 27/6 1921; Revista „Junimea”, de Gh.

Voievodca). Herum legas petiția de demisie din 2/10 1921. În ședplen. din 26/3 1921 propune fuzionarea *Hacului* cu *Cârlișasul*.

Roagă reprimirea, la 6/10 1922, și candidează la președinție. Primește, la adgen. I, 29 voturi (Eras Tarangul 15), la adgen. II, 30 voturi, fără contrar.

Președinte al „Junimei” numai până la 11/2 1923. În ședcom. din 22/11 1922 pledează pentru reconsolidarea internă și mărirea fondului Alumenului. La 4/2 1923 roagă demisia din societate, din motive pe care nu vrea să le aducă. Se retrage și primește concediu 3 luni, la 29/3 1923 (Demisia din societate – o enigmă ca și cea din președinție, respinsă în ședplen. din 11/1 1923, cu 21 voturi – 8 au fost pentru și 3 abțineri). De la 24/10 1923 *inactiv cum laude*, la propunerea lui Arc. Dugan.

Emeritat 15/11 1925.

22/1 1931
Cron<icar>,
p. 153–155

NOTE

1. În amintirile sale, Ilie Dugan povestește cu câtă îndârjire a fost urmărit ca dezertor (deși făcuse toate demersurile de renunțare la „supușenia” austriacă și se credea în siguranță): de la Burdujeni (unde își avea serviciul) la Iași, de la Iași la București și de aici la Palanca, stație C.F.R. și vamă, la frontiera cu Ungaria, unde a fost cât pe ce să fie răpit: „Era obiceiul, când venea un tren de marfă din Ungaria, locomotiva era desprinsă, având și un grănicer român lângă mecanic, și făcea manevra pe linia liberă pentru întoarcere. Personalul unguresc al trenului aștepta pe peron manevra, pentru a se urca în locomotivă și a se returna. La un moment dat, Ilie care era singur pe peron, s-a văzut înconjurat de unguri, care-și făceau semne între ei și tot strângeau cerul. În acest moment critic, Ilie îi strigă pe grăniceri în ajutor și ei se prezintă imediat. Astfel a scăpat Ilie, dar de atunci a fost cu ochii în patru. De unde au aflat ungurii? N-am putut afla”.
2. Aici a fost decimat Reg. 41 Inf., în 1941, iar rămășițele lui au fost incluse în regim. de alte naționalități și trimise pe frontul italian de unde s-au înapoiat la casele lor foarte puțini români. Înființat în Germania, în 1701, a fost mutat în Bucovina în 1775. Când în 1901 și-a serbat 200 de ani de la înființare, în Cernăuți a fost mare paradă. Cu această ocazie a fost dezvelit un monument de granit format dintr-un obelisc înalt, în patru muchii, care purta, în vârf, un vultur cu aripile întinse ținând în gheare un drapel. Românii l-au luat în stăpânire și a rămas pe loc, neatins. La evacuarea din 1944 mai exista. Mai este acum? În acest regiment și-au făcut stagiul militar aproape toți studenții junimeni, iar fanfara regimentului, în multe prilejuri, inclusiv la jubileu, a cântat pentru „Junimea” (după Ilie Dugan).
3. Ca să aibă calitatea de membru activ, Arcadie Dugan s-a înscris din nou, ca student la Universitatea din Cernăuți, interbucind același carnet de student pe care l-a avut înainte cu 20 de ani” (Ilie Dugan). Al doilea caz, a fost tot într-un moment greu și anume în anul jubiliar 1927/8, când fu reactivat și ales președinte al „Junimei” Laur Gârbu.
4. Voi reda un fragment din scrisoarea studentului N. Răileanu către bădița Dugan (25 oct. 1938), la Cireș, în care povestește despre cele întâmplate la deschiderea Universității din Cernăuți, care a început după tot tipicul tradițional și s-a desfășurat astfel până ce a luat cuvântul un oarecare Mocanu, care nici nu mai era student: „... Domnule Rezident, studențimea a rămas în vechiul ei făgaș și, cu ocazia aceasta, cere deschiderea închisorilor

* Monumentul a fost distrus de sovietici, imediat după ocuparea lor. Cernăuți (n. red.)

pentru a elibera pe legionari, să se dea drumul legionarilor din taberele de concentrare, precum și eliberarea lui Codreanu». După asta studențimea a început să cânte cântece legionare. Rectorul, Rezentul, Mitropolitul au plecat imediat din sală [...] Stundenții s-au încorporat și au plecat, în cântece legionare, cu steagurile în frunte, la Căminul „Xenopol”, unde s-au baricadat, până a venit poliția și i-a scos cu forța, arestând 76 de studenți legionari, care se află acum la închisoarea militară. Tot azi s-a întrunit Consiliul profesoral care a și exmatriculat pe toți din Universitate. Între cele trei steaguri confiscate se află și steagul „Junimei” care a fost purtat de [...] Dracinschi și Jitaru [...] Căminul „Junimei” a fost închis, ca și celelalte și studenții aruncați pe drumuri”.

5. Articolul conține o fotografie, datată: 1928.
6. Articolul are trei fotografii: 1) – ca fux; 2) – ca președinte în ținută protocolară; 3) – ca avocat, în 1928.
7. Articolul conține trei fotografii: 1) – ca profux – cl. a VIII-a; 2) – Dr. Ioan Vască 1926; 3) – fotografie de familie, cu soția și fetița.
8. Pe pagină – o singură fotografie: Lascăr Lutea în uniformă militară – 1915.
9. Textul are o singură fotografie, datată: 1925.
10. Articolul conține o fotografie: Virginia Medvighi ca fuxă.
11. Textul cuprinde o fotografie: Mihai Vlaicu ca președinte.
12. Articolul are o fotografie: Aurelian Comoroșan ca fux.
13. Prima pagină este lipsită de text, doar cu două fotografii: 1) Un grup de țărani cu următorul text: „Toader Iacoban, fost primar la V. Dornei 1840 și soția sa Maria, născ. Simionescu.” 2) Un țăran și o țărană, se pare aceeași de sus. Pe pagina a doua sunt trei fotografii: 1) „Const. de Vlaicu din Horosăuți, cu soția, Catinca, născ. Volcinschi [...]”; 2) „Părinții”, probabil aceeași, la altă vârstă; 3) Ion Iacoban, ca fux; 4) O fotografie cu Ion Iacoban în uniformă militară, datată 1922 (pe p. 3).

(*va urma*)

SUMMARY

Presenting this series, the author begins with a commentary on the third volume (the first two being the subject of precious articles) of „The Great Album”, edited by the Academic Society „Junimea” in Cernowitz. The other two volumes comprised the activity of the society from the moment its predecessor „Arboroasa” was closed down, to the general call up for the first World War. A new period begins now, marked by the reactivation, in 1919, of the old „Junimea”. This will last till 1938, when all academic societies were closed down at the beginning of the new school year. The third volume of „The Great Album” (to be found together with the whole „Junimea” archive at the State Archives in Iași, the „Arcadie and Dugan” Fund) ends with the year 1928, when „Junimea” celebrated its centennial. The author of the present article insists on the specificity of this period, on the relationships between „Junimea” and other academic societies (especially „Dacia”, „Bukovina”, „Moldova”, on the exodus of the students belonging to „Junimea” toward other universities in Great Romania, where they set up similar academic societies.

The author also insists on the activity as a Chronicler and „Badița” (a title of nobility at „Junimea”) of Arcadie Dugan, a teacher at „Aron Pumnul” high to become an active

member of „Junimea“ that was crossing a period of crisis, Dugan registers himself at the university for the second time.

The author has certain emotional links with „Junimea“ and its Chronicaler, being his sister's daughter.

Other outstanding members of „Junimea“ from that period are mentioned here: Iancu de Popescu, Claudiu Isopescu, George Piticar, Ioan Vască, Lascăr Lutea, Maria Dan, Virginia Medvichi (misses are also accepted in the society), Mihai Vlaicu, Aurelian Comoroșan and Ion Iacoban.

ILIE DUGAN-OPAÎȚ ȘI GEORGES RICHTER CAVALER DE ROSTICKI

Anghel Popa

Câmpulung Moldovenesc

După capitularea Germaniei și a Austro-Ungariei, survenită, oficial, în noiembrie 1918, lua sfârșit primul război mondial, care răvășise lumea timp de patru ani. Unele state, cum a fost și cazul României, au fost nevoite să-și continue lupta, dând noi jertfe, pentru apărarea ființei naționale și a integrității teritoriale, amenințate de inamicii de veacuri, la hotarele de apus și răsărit ale țării. Între zecile de mii de combatanți ai armatei române, pregătiți pentru a continua lupta, se afla și voluntarul bucovinean, Ilie Dugan-Opaîț.

Originar din comuna Cireș, județul Storojineț¹, la izbucnirea războiului mondial, în 1914, Ilie Dugan dezertează din armata austro-ungară, trecând în Regatul României. După intrarea țării în război, devine elev al Școlii Militare de Infanterie din Botoșani. La absolvirea școlii, în toamna anului 1917, e repartizat, ca sublocotenent, în Batalionul III, format din voluntari bucovineni și ardeleni, din cadrul Regimentului Vânători de Munte, unitate aflată sub comanda principelui Carol, moștenitorul tronului României. Din vara anului 1918, e trecut în Regimentul 27 Infanterie Bacău, Divizia a VII-a (general Traian Moșoiu), aparținând Brigăzii a XIII-a, aflată sub comanda generalului Gherescu². Unitatea, din toamna anului 1918, a fost detașată pe frontul de vest, care avea ca obiectiv „apărarea românismului de peste Carpați, contra maghiarilor bolșevizați”³.

În condițiile în care Bucovina, prin pactul istoric plebiscitar, exprimat în Adunarea Națională de la Cernăuți, din 15/28 noiembrie 1918, s-a unit cu România, sublocotenentul Ilie Dugan primește, după o perioadă de patru ani, o scurtă permisie pentru a-și revedea familia, aflată în comuna natală. La începutul anului 1919, în

**Ilie Dugan-Opaîț, ca membru al
Societății academice „Junimea” din
Cernăuți.**

(Fotografie făcută la Cernăuți, în
octombrie 1907.)

trenul, care circula pe ruta Cernăuți–București, ce îl readucea la unitatea sa, Ilie Dugan avea să trăiască o interesantă întâmplare, pe care a consemnat-o, cu detalii, în notele sale despre evenimentele trăite în primul război mondial, subintitulate: *Georges Richter Chevalier de Rosticki. 7 ian. (st. v.) 1919*.⁴

În trenul ce străbătea teritoriul României Mari erau civili (de toate condițiile), militari (purtând uniforme de tuturor armatelor), oameni pe care vârtoarea războiului îi purta spre destinele lor. Printre ei se afla și un tânăr prinț georgian, Georges Richter cavalier de Rosticki, originar din localitatea Rostow, situată în apropierea Capitalei, Tiflis. Din convorbirea purtată cu el în limba germană s-a conturat drama prințului din Caucaz, care era și cea a poporului său. Medic de profesie, prințul purta, pe uniformă, însemnele de sublocotenent al armatei imperiale rusești, sub steagul căreia, dintr-un spirit cavaleresc, a participat la războiul mondial, din anul 1914. Crescut și educat în spiritul demnității și libertății, trăsătură specifică micului, dar dârzului său popor, greu îngenuncheat de Imperiul rus, ce trăia sub semnul permanentelor revolte, prințul era o victimă a propagandei țariste, care acreditase ideea că pravoslavnică Rusie luptă pentru eliberarea popoarelor subjugate de Imperiul austro-ungar și Germania. Crezând în această propagandă, pe care o lega, inevitabil, de speranța libertății poporului său, Georges Richter cavalier de Rosticki s-a înrolat, ca voluntar, în armata țaristă, plecând pe frontul cu Austro-Ungaria. Luat prizonier, a cunoscut lagărele din Tirolul austriac, de unde a încercat o evadare, ajungând până în Galiția, unde a fost arestat. Readus, la sfârșitul anului 1918, în lagăr, odată cu prăbușirea Imperiului dualist obține libertatea. Cunoscând evenimentele din Rusia, care duc la disoluția Imperiului, dar și la libertatea poporului său, crede, în noua situație, în falsa libertate acordată popoarelor din fostul imperiu țarist de gruparea bolșevică condusă de Lenin, care, printr-o lovitură de stat, preluase puterea politică. Dornic de a contribui la consolidarea libertății țării sale, prințul se îndreaptă, prin Galiția, spre Georgia⁵. Considerăm necesar, dat fiind ineditul documentului și plasticitatea relatării, să redăm, în continuare, în relatarea lui Ilie Dugan, avatarurile prințului georgian:

„Aici (Lemberg – n.n.), pe stradă, un bolșevic ucrainean, în etate de 14 ani, înarmat cu armă «Manlicher» și baionetă, întâlbindu-l, sub puterea armei, i-a luat toți banii și bagajele, lăsându-l numai cu ce era pe el, ceea ce pentru el – așa zicea el – a fost un noroc foarte mare, căci alte victime au fost lăsate pe stradă, numai cu cămașa pe corp și desculți, murind de frig pe străzile Lembergului! Din Lemberg a venit bolnav la Cernăuți, unde a stat în spital două luni. Reconvalescent și cu hârtii în regulă, cavalerul georgian, Rosticki, pleacă acuma, în Caucazia, însă nu peste Ucraina rusească, de care avea frică, ci peste România (București – Constanța – Tiflis). Până la Constanța avea parcurs liber, de acolo, peste Marea Neagră, însă, și până la Tiflis, el avea să se îngrijească de drum.

Bani avea, în total, zece coroane austriece și care, el le-a dat, în gara Focșani, pentru o cafea cu lapte, primind rest 50 (cincizeci) bani românești (hârtie)! Cum el nu văzuse, până atunci, bani românești și, ca amintire că în România o cafea cu lapte l-a costat 10 coroane, minus 50 bani, acești 50 bani – în un bilet mic de bancă (format marcă) – el a zis că are să-i pună în ramă! Noi, făcând haz de hotărârea lui, i-am dat și câte un bilet de 10 și de 25 bani pentru același scop. Dar, el neavând, în adevăr, nici un ban, ne-a propus că cine îi va da, ca împrumut, ceva bani, el se obligă să-i restituie din Tiflis și, ca mulțumire, el îi va da și câte 50 deseatine (un deseatină are 109,25 ari; 50 deseatine = 5462, 50 ari = 54,62 hectare) pământ, din moșia lui de 3000 deseatine,

pentru fiecare 100 franci împrumutați. Ceilalți călători din compartiment, din diferite motive, proprii lor și nemărturisite, au refuzat oferta. Eu însă, care ședeam alături de Rosticki și cu care m-am întreținut tot timpul în vorbire, cum dispuneam de ceva bani, i-am împrumutat georgianului una sută lei (franci), el obligându-se, prin cuvântul său de cinste, să-mi restituie banii și să mă facă proprietar, în Tiflis, cu cincizeci desetine pământ, din moșia sa. Prin primirea ofertei, eu nu m-am lăcomit la pământ, dar, am pus 100 lei la bătaie, făcând bine unui nevoiaș și să încerc cinstea unui cavaler de Rosticki. Ne-am schimbat cărțile de vizită, eu dându-mi și adresa mea la Cireș (Bucovina), România, după cum a făcut și el la fel. Ca amintire, el mi-a făcut cadou un bastonaș de trestie de mare, cu mânerul de os.

Ne-am obligat, reciproc, să ne scriem unul altuia, eu adăogând că îl voi vizita. La aceasta, el îmi răspunde că îmi va căuta și o fată frumoasă, georgiană, de mireasă, dar eu voi trebui să o fur, răscumpărând-o apoi, și să mă și cunun după obiceiul țării lor, după cum va trebui să se conformeze și el când se va căsători, cu toate că e de neam nobil. <Acesta-i obiceiul:> furtul, paza fetei răpite, de către sclave, negocierea „hoțului“ cu tata fetei furate, plata prețului, masă comună, cu fata și familia mirelui, când mirele își prezintă mireasa (deci, cununie cu martori), dansul macabru al miresei („Baughtaruk“) și, cu aceasta, cununia e terminată. Biserici, la georgieni, nu există, ci numai tei, foarte bătrâni, sub care se roagă ei și în care preoții „bisericii“, care servesc la acel tei, își gravează numele. Georgienii, după cum declară mai departe Rosticki, nu-s nici creștini, nici mahomedani, ci o sectă creștinească. Ei recunosc pe Christos și cele zece porunci, cred în reînvierea lui Christos, dar, nu cred că Christos se află în ceriu și șede de-a dreapta Tatălui, ci numai că el se află, încă, în drum spre ceriu, unde încă nu a ajuns, fiind foarte departe. De asemenea, ei mai cred în o ființă superioară, făptuitoarea lumii, și că ea s-ar putea numi și Natură, nu numai decât D-zeu.

Acestea-s unele din cele ce mi-a povestit georgianul de Rosticki. Îi voi păstra o amintire plăcută, din timpul călătoriei împreună. Adaog, ce zicea el, că, reîntors sănătos acasă și găsindu-și țara liberă de suzeranitatea rusească, Georgia fiind republică, el, Rosticki, va intra în politică și că va căuta să ajungă președintele Republicii, patriei sale. În București avea să solicite sprijinul Statelor Unite ale Americii, ca să poată ajunge acasă. Ulterior, nu am încercat, niciodată, să intru în corespondență cu el, dar nici nu era posibil. Țara lui a fost cuprinsă în U.R.S.S. Cine știe ce s-a făcut cu el și cu cele trei mii descatine de pământ, moșia lui?⁶

Încercăm să răspundem retroactiv întrebării autorului menționat, printr-o aserțiune, nu lipsită de o bază documentară, în temeiul realităților istorice concretizate în cei peste șaptezeci de ani de comunism, experiență tragică a unor popoare. Plecat în țara sa, tânărul georgian, George Richter cavaler de Rosticki, de numai 22 de ani, avea să trăiască, din nefericire, tragedia milioanelor de anonimi, ce au fost înșelați de fața „umană“ a ideologiei comuniste. Pentru el, au existat două posibilități: fie să moară cu arma în mână, alături de poporul său, în luptele purtate cu armatele bolșevice de intervenție, care, după ce și-au consolidat puterea politică, au scâldat în sânge orice încercare a popoarelor din fostul imperiu țarist de a-și păstra libertatea și independența națională, fie, alternativă nefericită, comparativă cu moartea, să împărțesească soarta milioanelor de nefericiți ai sorții înghițiți de tenebrele gulagului sovietic din înspăimântătoarea și temuta Siberie.

NOTE

1. Frate cu Arcadie Dugan, membru emerit al Societății academice „Junimea” din Cernăuți, Ilie a fost membru al aceleiași Societăți înregistrat sub numărul 656, ca student la Facultatea de Juridică. Din nefericire, fișa sa, nedefinitivată, nu conține alte informații (vezi: Arh. St. Iași, fond „Frații Dugan” – „Cronicarul, *Albumul Mare*”, vol. II, p. 323). Datele personale ale lui Ilie Dugan au fost luate din Livretul Militar (*Ibidem*, dosar 37, Set „Acte personale”, cuprinzând: acte de stare civilă, certificate de studii gimnaziale și universitare, 1860–1941, f. 129).
2. *Ibidem*, dosar 31, Ilie Dugan, *Amintiri de familie*, partea a II-a, manuscris, p. 196, 243, 293, 296–297.
3. *Ibidem*, p. 332.
4. *Ibidem*, p. 309.
5. *Ibidem*, p. 309–310.
6. *Ibidem*, p. 310–313.

SUMMARY

The author describes the meeting between two personalities representing the intellectual elite of the two peoples – the Romanian and the Georgian – meaningful for the troubled times at the end of the first World War. One of them is Ilie Dugan Opaiț, from Bukovina. He comes from a Romanian region which was for a long time under the rule of the Austro-Hungarian monarchy. He takes refuge in Romania after he runs away in 1914 from the Austrian army. The other one is Georges, knight of Rosticki, a Georgian who volunteered in the Tzarist Russian army in order to take part as military doctor in the battles with Austro-Hungary. After several years spent in prison, Georges returns home and on the way he is robbed at Lemberg by an Ukrainian Bolshevik. Therefore he chooses Romania as transit country. The two intellectuals meet in a train compartment. Their experiences reveal the dramatic destiny of two people, former citizens of two fallen empires, but also the destiny of the countries they represent. First one country then the other will have to stand the aggressivity of a new empire which was just building up. The Bolshevik empire.

Teorie. Critică. Istorie literară

REALITATE. REALISM. ARTĂ

Mihai Cazacu

Timișoara

Problema acută ce se pune societății de azi e cea a realismului de ființare; adică problema modalității de a-l încadra pe om realității, de a-i reda virtuțile de ființă reală. Omul poate ajunge la o viziune realistă asupra lumii, cu condiția ca, în prealabil, să devină el însuși o realitate. Era firesc să se ajungă aici, de vreme ce știința (împreună cu tehnica adiacentă) presupune universalizarea de tip uniformizator; anihilează particularitatea, calitatea, în schimbul cantității, a materialității neutral-indiferente față de simțire. De aici atmosfera sufocantă a contemporaneității, sentimentul de angoasă, cât și certitudinea înstrăinării, a irealismului în care trăiește ființa umană. Ca să ne dăm seama cum s-a ajuns aici, socotim necesar să reamintim câteva date care să indice evoluția procesului în desfășurarea lui istorică. Renașterea italiană reprezintă o cotitură spirituală a europeanului. Ea dă lovitura de grație universului, adică realității în care trăise până atunci medievalul. Pe măsura descoperirilor geografice – în paralel – și a celor de ordin științific, tot mai multe temeuri impuneau omului să se îndrepte spre orizontul unei alte lumi și al altor realități. Încrederea în capacitatea rațională de sesizare și cuprindere a lumii exterioare atinge nivelul superior odată cu Descartes. Iar secolul XVIII, al luminilor, este epoca de glorie a Rațiunii. Este veacul marilor utopii, cu temelii în postulate raționale. Iată, însă, că tot acum apar și primii nori pe cerul atât de intens lumint al Europei. Din analiza minuțioasă, prin care Kant trece rațiunea, instrumentul presupus până atunci infailibil iese cu aripile frânte. Cartea sa, *Critica rațiunii pure*, marchează un moment de capitală importanță în viața spirituală a continentului nostru. Cu această ocazie se desfac și ultimele legături cu transcendențe, concepută în forma ei medievală. Rațiunea nu se poate lansa, cu sorți de izbândă, în zona metafizicului. Și nu doar atât. Însuși materialul operațional de care dispune rațiunea și, deci, întreaga imagine ce și-o face omul despre lumea exterioară, obiect al cercetărilor sale, este rezultatul colaborării impulsurilor venite din afară, pe calea simțurilor, cu factori de natură intelectuală, categoriile acestuia. Kant deschide drum marilor prefaceri din secolul următor. Perioada de ascensiune a burgheziei corespunde epocii romantismului științific și tehnic. Este perioada când europeanul trăiește indubitabil convingerea că, în calitate de subiect, realizează, în plan social și cu mijloace inventate de el, realitatea însăși. Această convingere se întemeie pe credința că există o deplină concordanță între subiectul-om și exterioritatea materială, iar fapta omului se califică drept acțiune de producere a realității. În felul acesta, lumea socială (universul uman) se investește de la sine cu atributul realității. Se produce astfel o schimbare în natura raporturilor dintre om și lumea exterioară, cu care ocazie cea din urmă pierde însușirea de

ființătoare, ca să se preschimbe în câmp energetic și materie. De asemenea sufereau modificări și relațiile dintre individ și societate. Toate acestea s-au soldat cu modificări în fiecare dintre domeniile de activitate, inclusiv în viziunea estetică a creatorului de valori artistice. Timpul de echilibru între factorii om-natură, ca stare fericită, când omul are sentimentul prezenței iminente a realității, a fost de scurtă durată. A urmat deîndată degradarea, mai întâi a factorului natură, prin transformarea sa în simplu obiect, asupra căreia subiectul își exercită arbitrar facultatea inventiv-făptuitoare. După cum n-a întârziat să se abată pete de umbră tot mai dense și asupra subiectului. Naturalismul artistic înglobează, sincron, ambele aspecte ale acestui proces. Cu această ocazie se produce o spărtură între factorii corelativi, producători ai realității, precum și între aceștia și produsul obținut. E de remarcat un fapt important pentru evoluția societății moderne, dar mai ales a celei contemporane: dezintegrarea personalității umane. Rațiunea, până acum una dintre facultățile ce-l caracterizează pe om, se desprinde din contextul psihic ca să devină instrument neutru, pe seama unui anonim resort al dinamicii sociale. În faza de început a acestui proces fenomenul poartă denumirea de pozitivism. Asistăm la un fapt curios, când la opera de producere a realităților nu participă subiectul uman, știința și tehnica fiind cele ce activează. Pe de altă parte, a dispărut și natura, nerămânând decât materia indiferent de forma sub care ar fi percepută. Cu aceasta am ajuns la începutul sec. XX. Este momentul când arta se impune pe prim-plan atenției, reclamându-și autonomia. Trebuie să avem mereu în vedere un fapt de mare importanță: lumea se înfățișează sub aspect dublu, independent de modul cum se conturează imaginea fenomenelor acesteia, cât și de raporturile ce se stabilesc între ele. În cursul istoriei, pe diferite meridiane, toate acestea oferă o gamă cromatică bogată, uneori derutantă, dar mai puțin persistentă. Prin firea sa, omul e înclinat spre unitate, pe care o câștigă investind cu conținut real fie lumea zeiască, fie pe cea materială. Satisfacția de a fi rezolvat astfel spărtura din viziunea sa n-a rezistat însă. Ori de câte ori s-a încercat o atare soluție, optându-se pentru un dat sau celălalt, tot de atâtea ori omul n-a întârziat să sufere o dezamăgire, fiind adus în fața unor evidențe peste care, mai devreme sau mai târziu, trebuia să se convingă că nu poate trece. Așa se explică balansul continuu între *da* și *nu*, cu sentimentul că în toate încercările de a plonja în real omul a fost frustrat de fiecare dată. Or, realul, realitatea se obține numai pe carea dialogului între *Ontos* și *Logos*, prin intermediul persoanei umane. Omul actual, trecut prin experiența progresului modern, are conștiința de a fi *Ontos*, că acesta se constituie în însuși sinele său.

În același timp însă i s-a relevat și un element determinat cauzal de experiența de mai sus: fiind însuși *ontos*-ul, omul, făurind, producând – independent de tărâmul în care ar activa, – ceva material, substanța produselor sale nu e alta decât sinele propriu. Cu aceasta s-a obținut un câștig de mare valoare cognitivă: *Ontos*-ul este timp. Deci omul de azi, spre deosebire de mentalitatea lui precedentă, când se străduia pe toate căile să se sustragă timpului și să dobândească veșnicia, fie chiar și prin negarea vieții, de astă dată trăiește convingerea că esențialitatea ontologică este timpul, fluxul duratei. În aceeași măsură, pe baza cunoștințelor acumulate și a experiențelor sufletești trăite, omul de azi are conștiința a ceea ce reprezintă *Logos*-ul. Acesta ocupă polul axial opus *Ontos*-ului, dar corelat lui. În concepția politeist-greacă, fiecare fenomen își avea corespondentul în transcendență – era patronat de un zeu. Lumea apărea astfel cu aspect dublu. Platon a înlocuit latura zeiască a obiectualității cu *Ideile*. Ceea ce, în fond, n-a modificat înfățișarea de ansamblu a viziunii grecului antic. Platon înlocuia imaginea materială a zeului (adică aspectul secund al fenome-

nului obiectual), așa cum el se materializa sculptural figurativ în arta greacă, printr-o creație de asemenea artistică, dar fără suport material. Așa se explică și atitudinea lui Platon față de arte în general; întrucât el încerca să substituie o modalitate de creație artistică printr-o alta, superioară, când omul este acum solicitat nu să contemple un obiect extern, ci să-și angajeze însăși ființa în procesul de creație artistică. Cu aceasta, implicit, se realiza un fapt de extremă importanță pentru om: se dezvăluia taina vieții lui spirituale, anume că lui îi e dat să înfăptuiască concordanța dintre Ontos și Logos, spre a da naștere Realității, Cosmos-ului. Propriu-zis, care este funcția reală a artei? În nici un caz doar delectarea simțială, și nici adularea individualității. După cum, de asemenea, este exclusă și cealaltă eventualitate – mijloc de evaziune, eliberarea de sub tirania mecanismului determinist cauzal, cu care ocazie individul trăiește iluzia de a se afirma pentru o clipă, potrivit veleității, în absolut, adică într-un câmp al libertății fără hotare. Omul este într-o continuă activitate făptuitoare, chiar dacă s-ar opri la cel mai firesc și nevinovat mijloc în acest sens – cel verbal. Insul se raportează permanent la mediul în care viețuiește, fapt ce se reflectă în vorbirea lui, exprimată oral, în scris, sau mental. Este deci într-un continuu dialog. Își exteriorizează atitudinea, opinia, ținuta, comportamentul, raportându-se, în fiecare caz și ocazie, la cele din jur. De altfel, activitatea științifică, progresul temeinic urmează aceeași cale; în mare parte așa se întâmplă și în creația artistică. Din acest punct de vedere formalistii ruși au meritul de a fi relevant pregnant faza distructivă premergătoare actului creației. Creația este echivalentă cu originalitatea formală. Prin reducerea redundanței se obține un capital informațional important. În literatură, odată numai cu un grad cât mai redevabil de recalcitrantă față de exprimarea comună, un scriitor își afirmă originalitatea. Consecința logică: arta este echivalentul originalității; apoi, realitatea nu se obține decât prin conjugarea lui Ontos cu Logos-ul, de pe urma cărei operații se naște Cosmos-ul, fenomen inexistent în natură și care este determinat de apariția omului înzestrat cu facultatea creatoare. Câtă vreme rămânem la modalitatea obținerii de originalități, prin confruntarea unui ins cu mediul din jur, sau prin dialogul cu opera, cu opinia altuia sau a mai multora, arta se menține pe terenul comun oricărei activități omenești, în care caz poate fi tratată folosindu-se aceleași mijloace de analiză și studiere. Dar, procedând astfel, ne scapă chiar miezul ei, precum și funcționalitatea ei existențială. Arta, ca să fie artă, e necesar să anuleze, să pună între paranteze, nu doar unii constituenți ai limbajului comun operând transferuri de ordinul lexical, sintactic sau morfologic, ci întreg edificiul, înfăptuit în modul amintit, marcând, prin dialog, o întreagă epocă de civilizație și cultură. Întocmai cum a procedat majoritatea curentelor avangardiste. Cu o diferență, totuși, și cu o precizare. În formele în care s-a manifestat cu deosebire tendința anacronică (dadaismul), ea trădează mai mult suportul biologic, năzuința omului de a se elibera de sub povara strivitoare a civilizației, spre a-și salva viața. Reacția era determinată deci de condițiile specifice de viață create individului de către progresul mașinist și consecințele lui în plan social. De aici scopul lor imediat – eliberarea individului, caracterul vitalist al acestor mișcări. Tot pe această latură se explică înrudirea suprarealismului îndeosebi cu freudismul. Astfel nu e deloc surprinzătoare atitudinea acestei mișcări față de artă, negând-o și pe ea, în schimbul stării euforice, urmare a îndepărtării de la sine a factorilor nocivi. Arta mare face abstracție de tot ce a realizat omul superior, excluzând în felul acesta raportarea, în actul creației, a subiectului la un factor exterior de derivație, spre a se confrunta direct, și nemediat, cu substratul ontologic, ca să apară în față a ceea ce ființează fără să existe decât doar ca prezență coplesitor neantizatoare

pentru individul-om, și ca existență deci. Mefisto îndeplinește acest rol în activitatea febrilă a lui Faust: neagă constant trăinicia, durabilitatea a tot ceea ce acesta făptuiește, spre a-l readuce la starea de început, după orice efort îndeplinit, deci după ce făuritorul ar avea motivația psihologică de a fi depășit stadiul acțiunii și s-ar crede îndreptățit de a se bucura de îndeplinirea planului urmărit, dobândind astfel temei sigur pe care sinele său să-și reazime năzuința de a fi el însuși. La intervenția lui Mefisto, de fiecare dată Faust este readus în poziția lui inițială, aruncat în apele fluxului neantic. În primul ei demers, așadar, arta este răvășire, anihilare a existențialului, mai întâi a factorului psihologic individual. Iar acesta e doar actul ce pregătește terenul în vederea împlinirii procesului creator. Pentru că, dacă ne-am opri aici, arta n-ar exista, iar starea spirituală astfel creată s-ar confunda, din punctul de vedere al mecanismului psihic declanșant, cu starea mistică de natură religioasă. Nu e de mirare că abatele Bremond, sesizând faptele amintite, a formulat concluzii ce l-au îndepărtat de domeniul propriu artei. Ca, de altfel, și pe suprarealiști, în fond ei având o mai strânsă contigență cu misticismul decât cu arta ca atare. Se cunosc apoi fanatisme religioase împotriva artei. E suficient, credem, să amintim cazul Savonarola, precum și mișcarea iconoclastă bizantină. Artă nu poate fi decât creație, adică transpunere în forme, diferentă de materialul folosit. Cu aceasta am acceptat, dincolo de așteptări – poate –, existența unui univers în afara naturii, în plus față de lumea fenomenală, care pentru om devine singura realitate. Mai precis, prin mijlocirea căruia omul percepe adevărata realitate.

De un timp se vorbește intens despre mit, simbol, psihologia arhaică. E un simptom ce însoțește orientarea artei contemporane spre tehnica și viziunea artei primare. Sigur, n-o să aducem în discuție problema mitului și a psihologiei omului primar. Totuși, se impune recunoașterea faptului că nu există artă lipsită de atmosferă mitică, artă care să nu se fi născut pe teren mitic și care să nu îndeplinească, deci, funcția mitului. Reținem din tot ce s-a spus despre mit că oricare dintre acestea este o cosmogonie și, deci, că opera de artă mare este un nou univers. În mit, ca și în adevărata operă de artă, se porcede de la nimicul ființial la prezentul veșnic. Mitul, împreună cu creația artistică, răspunde „ocaziei” unice, date atunci când obiectul, reprezentarea lui sau a echivalentului respectiv marchează unitatea universală, cosmosul momentului dat. Există, totuși, o deosebire de principiu între mitul, în forma lui practică de omul ce operează cu mituri, înzestrat cu o psihologie adecvată, și opera de artă. În primul caz, mitul își exercită funcția la date anumite, calendaristice fixate, având o formă și un conținut neschimbat. Colectivitatea practicantă procedea la reeditarea întocmai a condițiilor care au generat mitul, participanții trăind, psihic, identitatea momentului inițial, cu efecte similare și în ce privește finalitatea mitului. Deci, potrivit psihologiei arhaice, ca să trăiască prezentul, adică starea când, împreună cu lumea din jur, se transformă în cosmos, omul e transpus în afara timpului, este scos din fenomenalitate. *Funcțional*, asociindu-se mitului, arta se deosebește *fundamental* de acesta. Omul cu psihologia primară nu are sentimentul de a fi creator, pentru că în fapt nici nu este. El *imită* și, imitând, i se dă ocazia de a trăi mitic, cosmic adică, în planul și la modul sacral de a fi al omului. De aici și caracterul aistoric de viață al acestor comunități. Pentru că, spiritual, omul acesta e legat de trecutul imemorial, care propriu-zis îl aruncă peste limitele timpului. De altă natură este procesul sufletesc trăit de creatorul de valori artistice, care este omul istoriei, pentru care timpul își relevă dimensiunea viitorului. El s-a încredințat duratei, fluxului evenimential, participând activ, în calitate de co-autor, la preschimbările ce

au loc. Problema mare a creației contemporane este posibilitatea de a stabili concordanța între cauzalitatea fluxului istoric și finalitatea destinului uman – fuziunea lor. Marea dezvoltare a progresului social ar părea că nu mai încapă printre componentele și determinantele proprii factorului artistic, existența acestuia ca fenomen social fiind condiționată de anume stadiu din evoluția societății. De fapt noutatea creației actuale în mare parte se restrânge la folosirea mijloacelor oferite de mașinism. Sau (ca să nu neglijăm și un alt aspect notoriu) asistăm la manifestări de para-artă, cu care ocazie subconștientul își dezvăluie neaderența la lumea mașinii în izbucniri cu caracter informal. Aceste două direcții ocupă limitele extreme, până unde spiritul s-a hazardat în dezbaterile cu sine însuși, și condițiile în care îi e dat individului să viețuiască. De asemenea, ele au și un caracter diversionist, de exagerare a unor căi de la început improprii rezolvării acelor stări de lucruri cu care omul de azi simte că nu se poate împăca. Acestuia i se pune problema: în situația când mașina e factorul determinant în procesul complex de dezvoltare socială mai poate fi vorba de poetic, de artă? Sau altfel pusă problema: este dată ocazia ca arta, printr-o mutație radicală, să se preschimbe într-atât încât să se alăture celorlalte produse, cu o funcție suplimentară în mijlocul masei de utilități, când standardul, de pe urma procesului continuu, mijlocește promovarea și a esteticului – ca ambalaj? O atare mutație, cu rezultate radicale pentru statutul de viitor al ființei umane, ar fi fost posibilă, dacă, înainte de a se fi dezlănțuit furtuna tehnică, omul modern n-ar fi trăit drama revelării eului său abisal. Progresul, din punct de vedere social, e posibil. El presupune implantarea omului, de la o zi la alta, în alt sol, adică într-o situație mereu alta, fie privind doar relațiile sale în procesul muncii – introducerea unei mașini noi, adoptarea unui alt proces tehnologic, schimbarea mediului casnic, modificarea provocată de sistematizarea orașelor, a transportului comun, deschiderea de șosele cu alt trafic rutier, toate acestea și multe altele, azi la ordinea zilei, determină modificarea, peste unele habitudini care se păstrează, a imaginii eului. Altfel, ar fi de conceput adaptarea și comportamentul adecvat al individului. Omul actual deci, spre deosebire de cel din trecut, este supus, din punct de vedere psihologic, procesului interesant de a se înfățișa, în tot cursul vieții, mereu sub imperiul unui eu nou; de a-și da seama că durata psihologică nu este o simplă prelungire liniară în lungul unui șir format de mulțimea anilor parcurși. El are sentimentul și conștiința că s-a integrat, participând efectiv, în procesul evolutiv fenomenal, că e transformat în obiect, că e trecut în lumea obiectelor, că eul său e un moment situațional, de durata acestuia, că nu are dreptul de a fi eu, că nu poate fi decât un șir neîntrerupt de euri, cu deschidere spre infinitul numeric al posibilităților create de evenimentele într-o continuă curgere și schimbare. Deosebirea dintre eul trecutului, dintre psihologia acestuia, și cel actual stă în aceea că, pe câtă vreme primul are convingerea (pentru care îi vine în sprijin argumente de diversă sorginte, în primul rând religios-metafizice) că e în afara acestui flux, și că pătimește doar de pe urma transformărilor fenomenale, cel de-al doilea își dă seama de metamorfozele sale, de faptul multiplicării, pe măsura trăirii în timp, a eurilor care îl reprezintă în cadrul lumii obiectuale. De aceea și arta trecutului se străduia să materializeze fapte și stări care se adresau lumii din care omul era încredințat că face parte, deși materialul operațional nu exclude contingenta cu conținutul aparținând temporalului, istoriei. Omul trecutului asista la drama timpului, fără a avea conștiința că e obiect al timpului, că îmbracă formele momentelor din care se constituie, în fond, timpul. E instructiv de urmărit acest proces de reducere și descompunere a personalității umane, așa cum el se reflectă în proza contemporană. La R. Musil înregistrăm

personajul privat de calitățile care să-i mijlocească priza la realitate, ca astfel să-și mențină rolul de factor determinant în desfășurarea evenimentelor ce formează istoria. Kafka face un pas mai departe imaginând omul-insectă, scos din angrenajul raporturilor care să-l mențină la nivelul relațiilor sociale. Drept compensație, acest om e pus în relație cu valori de care momentan el este complet străin, dar cu conștiința de a fi viețuit cândva în comunitatea lor. De aici tribulațiile eroului său dezorientat, dar cu amintirea suficient de activă încă spre a-i determina peregrinarea prin ascunzișurile labirintice în care a căzut din dorința de a se reabilita, refăcând raporturile ancestrale. Semnificativ pentru soarta personajului – și a omului contemporan, deci – e că însăși acțiunea și toate inițiativele acestuia duc, în cele din urmă, la rezultate tocmai contrare celor vizate: el se îndepărtează tot mai mult de obiectivul țintit, fiind sugrumat de țesătura împrejurărilor neprielnice. Aici sensul evoluției personajului e cu direcția de cădere, în cascadă, din treaptă în treaptă, spre nivele și adâncimi mereu mai afunde.

La capătul considerațiilor de mai sus, acordând atenția cuvenită și unor manifestări artistice de prim rang ce s-au înregistrat în cursul primei jumătăți de veac, se impune oarecum de la sine o altă întrebare: e progresul o lege cuprinsă în economia de ansamblu a Universului? Sau, folosind o formulă mai aproape de miezul problemei: angajat pe calea progresului, continuând să pășească pe drumul deschis de acesta, omul se va rupe din relațiile cu mediul cosmic, așa ca viața să-l situeze pe alte coordonate, condiționându-i și un alt destin? Faptul că arta persistă ca o necesitate, ca un inexorabil mod de viață constituie un argument ce ne împiedică să ne oprim la concluzia de mai sus. Arta nouă, prin factura-i caracteristică cerută de epocă – fiindcă, orice s-ar putea spune, ea corespunde unei stări reale, cu o funcționalitate precisă –, dinamitează lumea progresului pentru a readuce astfel ființa umană la nivelul zero, adică la starea raporturilor primordiale cu angrenajul cosmic. Este cea mai convingătoare dovadă că omul nu se poate desprinde din unitatea cosmică oricât de promițătoare s-ar arăta perspectiva progresului. Așadar, dincolo de orice apreciere, arta contemporană este executoarea unei acțiuni de defrișare a terenului, lucru care să-l facă pe om să redevină ceea ce în fapt este – om. Este atunci istoria o deviere în destinul uman, consecința unui păcat inițial? Nicidecum. Greșeala europeanului e de a fi părăsit calea deschisă de cultura antică greacă, de a fi neglijat concluziile ei și soluțiile la care ajunsese. Istoria e timp, durată, scurgere, prefacere. Omul, născându-se, a alunecat inevitabil în albia acestor transformări; a fost prins în vârtejul fluxului general. Progresul e o protecție în plan social-uman a procesului amintit. Este imaginea și produsul material al modului în care omul participă efectiv la acest fenomen cosmic. O primă consecință a faptului este deci nu evaziunea, strădania de a ieși din timp, ci acceptarea spontană și cu încredere a timpului și angajarea plenară a ființei proprii în acțiunile cerute de factorii ce promovează cursul accelerat al fenomenelor. Dar, cu o condiție: în fiecare clipă, în orice situație în care e adus de actul procesual al evenimentelor, omul trebuie să aibă viziunea cosmică, prilejuită de perfecta concordanță dintre categoria timp, adică afectivitatea subiectivității proprii, a particularității esențial-individuale, cu spațiul, infinitivul integrator al universalității. Goethe a intuit cel dintâi sensul de evoluție al civilizației moderne, sugerând calea de a o împăca totodată cu arta, deci cu destinul uman. Desigur, nu în termenii ce ne sunt permiși azi nouă. Dar suficient de limpede își conturase viziunea ca să constituie un punct de plecare, mai ales că în spatele ei se profila exemplul culturii elene. Goethe, în repetate rânduri, a susținut caracterul ocazional al poeziilor sale. „Ocazia“ și „motivul“ stau la

baza creației. „Ocazia“ e prilejuită de „motiv“. Este o fericită „întâmplare“, când conjunctura împrejurărilor îl aduce pe om în situația de a evolua pe coordonatele „înțelepciunii lucrurilor“; ceea ce corespunde situației sale pe locul ce-i revine prin destin, când acțiunile îndeplinite se transformă în f a p t ă , când ele se alătură fenomenelor cosmice, și deci se încarcă de la sine cu sarcină mitică. Fapta se înzestrează cu calitatea de artă, când omul, datorită poziției ocupate în ansamblul armoniei universale, devine o realitate, iar activitatea sa capătă marca autenticității, în sensul că se adecvează întocmai situației proprii aceluia moment și deci este de cea mai pură realitate – *realist-actuală*.

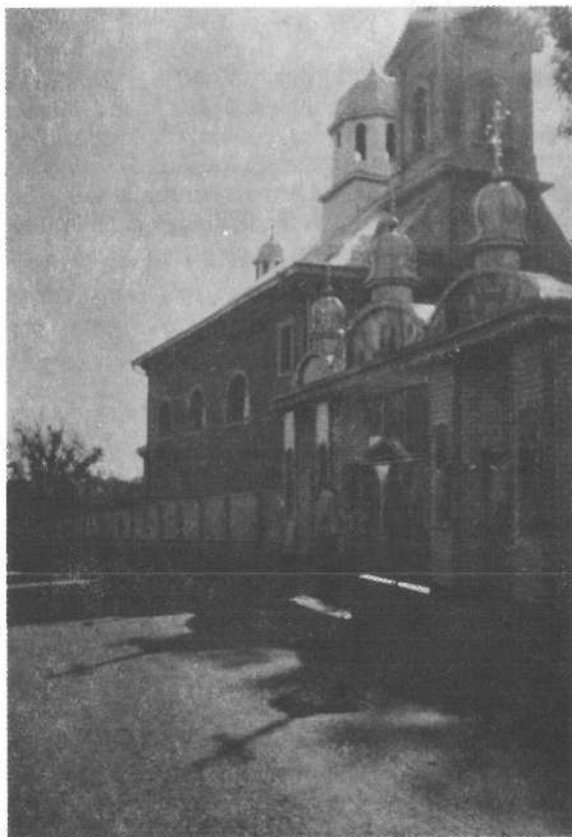
SUMMARY

The author refers to the relationship between Reality, Realism and Art. Along the cultural history, at a certain moment people were convinced that man's reason mirrors reality. Kant shatters this belief. Along the decades, rational thinking helped at creating an ample scientific sector, permanently developing, aiming at reflecting reality as truly as possible. Still, Kant's demonstration had serious consequences. The feeling of alienation became deeper. True art proved to be the linking organ between man at his true stature and Reality. This is Art's miracle – it celebrates the spiritual wedding of man and Reality in its ontologic dimension.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE LA BIOGRAFIA LUI MIRCEA STRĂINUL

Dragoș Olaru

Cernăuți

Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Cucuruz Mare, renovată, unde a fost botezat Mircea Străinul. Tatăl poetului oficia aici ca preot cooperator.

Dacă la Eminescu cercetătorii au căutat întotdeauna să aprecieze prin fapte și documente rolul pe care l-a jucat Bucovina, printre celelalte provincii românești, în formația sa sufletească, atunci la Mircea Străinul, „poet neîntrecut până în zilele noastre în dulcea Bucovina”¹, plaiul arboreșean este singurul topos care i-a definit viața și creația artistică. Toți ceilalți factori de influență și formare estetică au fost receptați de Străinul prin mediul bucovinean, prin irepetabilul Cernăuți, care, după spusele altui poet cernăuțean, Paul Celan, în anii dintre cele două conflagrații mondiale era „o localitate în care trăiau oameni și cărți”.²

Amănuntele legate de viața și activitatea lui M. Străinul în Bucovina – date, note, nume de străzi și localități, vederi de epocă etc. – își au semnificația lor atâta timp cât ne identifică cu mediul în care a trăit scriitorul și în care s-a format sufletește. Ele țin de biografia unei interesante personalități și pot fi instructive pentru cei porniți pe căile literaturii.

Figura lui M. Străinul în literatura Bucovinei se aseamănă cu cea a unui arbore cu rădăcinile înfipte adânc în tradiție, în mituri și în cultura românească. Datele biografice pe care am încercat să le adunăm vin să contureze această figură, despre care nu s-a scris aproape nimic jumătate de secol, cărțile lui fiind trecute la „fondul secret“.

Fosta casă parohială (azi frizerie) din Molodia, sat de lângă Cernăuți, unde, în 1925, tatăl poetului e transferat cu preoția.

Abia în ultimul timp la Cernăuți apar câteva articole ce oglindesc viața și activitatea poetului³. Ele însă acoperă numai într-o mică măsură tăcerea care înconjoară numele și creația sa. Cei drept, în Țară lui i se consacră mai multe lucrări. Noua serie a revistei „Iconar“ (Rădăuți) debutează cu numele lui M. Străinul. Acestea, însă, ajung atât de greu aici, pe (ne) uitatele meleaguri străinene. Deși la Universitatea din Cernăuți există și un Cenaclu literar ce îi poartă numele, Mircea Străinul continuă să fie, după spusele cunoscutului critic literar Adrian Dinu Rachieru, „încă un ilustru necunoscut“⁴ la el acasă.

Mircea Străinul (așa este fixat numele lui în documentele de arhivă: *Străinul*, nu *Streinul*) se naște la 2 ianuarie 1910, în Cuciurul Mare, „cel mai mare sat din Bucovina“ cum cu mândrie îi plăcea poetului să spună. Satul într-adevăr se așterne pe o distanță de aproape 20 km, începând chiar de la marginea Cernăuțiului și ajungând până la pădurea Ropcei și Iordaneștiului de pe valea Siretului.

Despre părinți, se știe că tatăl lui era preot la Cuciurul Mare. De aici am și pornit în căutarea urmelor familiei Străinul. Cu părere de rău, pentru sătenii de azi numele lui Mircea Străinul nu mai spune nimic. Generațiile mai tinere sunt străine de limba poetului. Numai cei în vârstă își mai amintesc, cu duioșie, despre un oarecare părinte ce vorbea *tari frumos romanesti*. Tot ei, bătrânii, încearcă să îngâne câteva cântece pe versuri de Eminescu pe care le interpretau cândva, cu multă plăcere, la „extrașcolară“. Și cam atât. Am admirat biserica Adormirii Maicii Domnului, unde tatăl poetului

fusesse preot, încercând să mi-l imaginez pe copilul Mircea, în jocurile cu alți copii de prin vecini, cățărându-se pe clopotnița bisericii.

Prin osârdia profesorului Mircea Mintencu, s-a stabilit casa parohială în care s-a născut scriitorul. Domnul profesor se străduiește să dezvelească aici o placă comemorativă.

Mormântul preotului Gavril Străinul, pe cale de dispariție, în cimitirul din Molodia.

Ca să pot găsi urme străinene, cel puțin în documente de epocă, am fost nevoit să scotocesc arhivele. În fondul Primăriei comunei Cuciurul Mare am descoperit o listă a locuitorilor ce era întocmită pentru alegerile comunale din septembrie 1919. La nr. 771 este introdus „Străinul Gavriil, vârsta – 38 de ani, națiunea – român, profesia – preot, indigenatul și domiciliul real în Cuciurul Mare, cetățenie – română, durata petrecerii în comună înainte de 01.08.1919 de 11 ani.”⁵

În 1922 îl găsim ca membru al Comisiei interimare comunale. Procesele verbale ale ședințelor ce se țineau se semnav de toți membrii comisiei. Documentele poartă și semnătura lui G. Străinul, inteligentă, ce se deosebea mult de celelalte.

În fondul Prefecturii Cernăuți s-a găsit un document scris de mâna lui Gavril Străinul pe care îl reproducem integral mai jos:

Lista soldaților introduși în condica morților la parohia gr.-or. Cuciurul Mare.

1. Ioan Fila din Cracovia, Galiția, Regimentul de infanterie nr. 13, născut în anul 1897, 19 ani, greu rănit, mort în 1 Iuni 1916 st. v., înmormântat de parohul Dimitrie Burac.

2. Iosif Morawetz din Kuridratitz lângă Praga, Bohemia, soldat austriac, prizonieriu la Ruși, 29 ani, s-a spânzurat în 14 Februarie 1917 st. v., înmormântat de cooperatorul Gavriil Străinul.

3. Ioan Ștefanovici din Rusia, prizonieriu rus, 22 ani, influență, a murit în 5 octombrie 1918 st. v., a fost înmormântat de parohul Dimitrie Burac.

Alte cazuri n-au parvenit aici. Documente, acte, mitrici militare nu există aici.

Parohiatul gr.-or. Cuciurul Mare ad. Sf. Maria în 20/8 1919.

*Pentru paroh: Gavriil Străinul, cooperator*⁶.

Alte informații despre tatăl scriitorului le-am spicuit din *Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei* pe anul 1925: *Biserica parohială la Adormirea Maicii Domnului, zidită pe spesele fondului bisericesc în 1815. Casa parohială de cărămidă. S. paroh. – 12 ha. Casa cooperaturului de cărămidă. S. Cooperaturului – 6 ha. Paroh: David Munteanu, cavalier al ordinului „Steaua României”, născut în 1861, preoțit – 1886, paroh din 1893, exarb din 1921. Cooperator: Gavriil Străinul, născut în 1881, preoțit în 1908. Cantor: Tit Penteleiciuc, născut în 1890, prov. – 1910, def. – 1919. 2 școli de 6 și de 2 clase. Familii – 1644, bărbați – 2958, femei – 2514, suflete – 5472.*⁷

Este interesant faptul că în același *Anuar* (Schematismus) pe anul 1908 îl întâlnim pe G. Străinul trecut în lista preoților nenumiți, ca peste un an, 1909, să-l găsim cooperatur la Cuciurul Mare, astfel stabilind anul exact al venirii sale în acest sat. Tot în *Anuaram* întâlnit pe un Petru Străinul, paroh la Cereșeanca, născut în 1879, preoțit în 1907 și care este posibil să fie un frate al lui Gavriil.

În 1895, Străinul este trecut cu preoția la Cosmin, localitate ce includea 4 sate: Codrul Cosminului, Valea Cosminului, Na-Bainschi și Cotenii. Biserica cu hramul înălțării Sf. Cruci, zidită la 1903, se află azi în Molodia. Aici la Molodia am găsit mormântul lui G. Străinul, într-un cimitir uitat de lume și pe a cărui cruce se mai păstrează un fragment de placă pe care este scris:

... NUL

preut născ. 1881 rep. 1928

Fie-i țărâna ușoară.

Partea superioară a plăcii cu începutul numelui lui Gavriil Străinul nu s-a mai păstrat. Vremurile neprielnice au trecut necruțătoare și peste pietrele de mormânt.

În *Anuarul Arhidiecezei* pe anul 1929 este anunțată moartea lui G. Străinul la 27 septembrie 1928.

Bătrânii din Molodia (Anița Postolachi, Dochița Mandric, Gheorghe Palaghian) și-l mai amintesc ca prin vis, dar știu bine din spusele celor mai în vârstă că preotul era de o bunătate proverbială, deși îi cam plăcea să mai treacă și pe la cârciumă. Ei îmi povesteau că părintele Străinul avea o cățelușă foarte credincioasă, care îl urma peste tot, chiar și în drumul său de la biserică spre casă, drum ce trecea neapărat și pe la dugheana din centru, unde părintele mai servea și un păhărel de rachiu. Cățelușa îl aștepta, răbdătoare, afară, pentru ca, ceva mai târziu, să pornească în doi, încetișor, către casă.

Despre mama lui Mircea Străinul știm că o chema Olimpia. Din manuscrisul reprodus mai jos se vede că avea un scris citeț și ordonat.

Mircea, după ce făcuse școala primară la Cuciurul Mare (jurnalele de clasă nu le-am putut descoperi), este adus, în 1920, la Cernăuți și înscris în clasa I-C la renumitul liceu „Aron Pumnul”. Director era Emilian Iliuț. Iar ca diriginte de clasă l-a avut pe Leon Maieran, profesor de română, latină și istorie. În jurnalul de clasă pe anul de învățământ 1920/1921 este trecut ca născut la 2 ianuarie 1910 st. v., în Cuciurul Mare. La Cernăuți a trăit în gazdă la Berariu Mihail, tipograf (din 1922 trecut drept contabil), în strada Atlas, 11 (actuala stradă „29 martie”, partea de jos, în apropierea intersecției cu strada A. Pumnul, la 50 de metri chiar de casa în care, cu ani în urmă, a trăit Mihai Eminescu).

Le-a avut colege de clasă pe Străinul Cornelia și Străinul Silvia, fiicele preotului Petru Străinul din Cereșeanca, acum paroh la Țureni, care, probabil, îi erau verișoare.

La sfârșitul anului de învățământ primea următoarele note: religia (cu Nicolae Lazariu) – *foarte bine*, limba română (cu L. Maieran) – *bine*, limba latină (cu L. Maieran) – *bine*, limba franceză (cu Dr. Christea Geagea) – *bine*, geografie (cu Vasile Strejac) – *bine*, istoria (cu L. Maieran) – *bine*, matematica (cu Teodor Huțan) – *bine*, zoologia și botanica (cu T. Huțan) – *bine*, desenul (cu Vladimir Nichiforovici) – *suficient*, calligrafie (cu N. Lazariuc) –

Simacius
Dr. A. B. Dr.

Certificat medical

Mircea Străinul, elev în clasa IV,
liceul „Aron Pumnul” suferă
de o apicisă, cu febră și
trebuie să plece imediat la
tata sa în un sanatoriu

Cernăuți 10 Iunie 1929

J. J. Dodea

bine, educația fizică (semnătura profesorului e indescifrabilă) – *suficient*, purtarea – *foarte bine*.⁸

În jurnalul pentru clasa a doua, anul școlar 1921/1922, la numele M. Străinul se fac următoarele mențiuni:

„A trecut la studiul particular la 14 martie 1922. Maieran.

A fost amânat din cauză de boală pentru termenul de toamnă. C. 30 iunie 1922. Maieran.

Nu s-a prezentat la examen; în consecință a fost eliminat. C. 18 septembrie 1922. Maieran.”⁹

Din cauza bolii de plămâni, pe care o avea probabil din fragedă copilărie, este nevoit să repete clasa a doua în anul școlar 1922/1923. Își spunea cuvântul și poetul din el. Nichita Stănescu mărturisește, într-o autobiografie, că a rămas și el repetent în clasa întâi primară „fiindu-i deosebit de greu să-și imagineze că vorba vorbită și cuvântul cuvântat există și că ar putea fi scris.”¹⁰

În continuare l-a avut diriginte de clasă pe M. Ieșanu. Notele de sfârșitul anului sunt mai slabe ca cele din clasa întâi, însă este promovat în clasa a treia. La religie avea nota *foarte bine*, la limba germană (cu Arcadie Dugan), științele naturale (cu T. Huțanu) și cântarea corală avea nota *bine*, la celelalte obiecte – *suficient*.¹¹

Printre noii colegi de clasă îi amintim pe Marcu Ion (fiul economistului Vasile Marcu), Șesan Milan Pavel (fiul profesorului universitar Dr. Valerian Șesan), Tarangul Vales-Uței Emil (fiul avocatului Dr. Erast Tarangul), Onciulescu Dumitru, un consătean al său din Cuciurul Mare, cunoscut filolog român.

În clasa a treia (anul școlar 1923/1924) cunoștințele i-au fost apreciate cu *foarte bine* la religie, cu *binela geografie*, iar la restul materiilor, cu *suficient*. Această scădere a notelor se poate lămuri prin frecventarea *foarte regretabilă* a școlii (31 de absențe motivate și 5 nemotivate).¹²

În clasa a patra (anul școlar 1924/1925) cunoștințele îi sunt apreciate în sistemul de 10 baluri: 8 la religie, limba română, desen, dreptul uzual și economia politică, 6 la celelalte. Purtarea este bună, dar frecventarea din nou „*foarte regretabilă*”.¹³

Deși corigent la limba elină pentru septembrie, clasa a cincea o absolvă, se pare, fără mari probleme, primind din nou note bune la română (8.41) și istorie (7.50).¹⁴ În acest an de învățământ (1925/1926) domiciliul părinților este în comuna Cosmin, județul Cernăuți.¹⁵

În clasa a șasea (anul școlar 1926/1927) e corigent la matematică, dar, în toamnă, susține examenele de corigență (scris – 5, oral – 5) și este promovat în clasa următoare.

În clasa a șaptea (anul școlar 1927/1928) are din nou probleme cu matematica (3.40) și limba elină (3.44). În iunie este amânat pentru toamnă, însă în septembrie rămâne repetent, fiindcă *nu s-a prezentat la examen*.¹⁶

În anul de învățământ 1928/1929 este înscris din nou în clasa a șaptea, pe care o termină cu media generală 5.89. Examenul de la sfârșitul anului de învățământ l-a luat în septembrie, fiindcă în iunie a fost amânat *pentru motiv de boală*.¹⁷

Iată câteva documente ce clarifică această situație. La 10 iunie 1929 directorul liceului, Em. Iliuț, primește următoarea cerere:

„Domnule Director,

Subsemnata Străinul Olimpia, cu onoare Vă rog să binevoiți a amâna pe fiul meu Mircea, elev în cl. VII-a la liceul „Aron Pumnul”, cu examenul pentru sesiunea

Matriculă școlară No. 19.

Certificat anual

Mircea

născut la *2 Ianuarie 1910* în *Cuciurul Mare*, județul

, de naționalitate *română*, de religie *ortodoxă*

elev de clasă *a treia* primește asupra anului școlar 1923/24, acest certificat:

Condusa: *Bună*

OBIECTELE	MEDIILE	REZULTATUL
Religie	<i>Foarte bine</i>	<p>Elevul este declarat <i>promovat</i></p>
Limba română	<i>Suficient</i>	
Limba latină	<i>Suficient</i>	
Limba elină	_____	
Limba franceză	<i>Suficient</i>	
Limba germană	<i>Suficient</i>	
Istoria	<i>Suficient</i>	
Geografia	<i>Bine</i>	
Matematică	<i>Suficient</i>	
Științele naturale	_____	
Științele fizico-chimice	<i>Suficient</i>	
Filosofia (propedeutică)	_____	
Desenul	<i>Suficient</i>	
Caligrafia	_____	
Gimnastica	<i>Suficient</i>	
Frecvențarea	<i>Foarte regulată</i>	
Forma exterioară a lucrărilor scrise	<i>Îngrijită</i>	
Obiecte facultative	Cântarea corală	/
	Desenul	
	Italiana	
	Ștenografia	

Absențe (numărul orelor) *36*; dintre acestea *5* nemotivate.

Cernăuți, la *30 Iunie* 1924.

G. Palamareș
directorul liceului.

Mihai Tesaru
Șeful clasei

septembrie, deoarece este împiedicat de a se supune acestui examen fiind bolnav, după cum se vede din alăturatul certificat medical.

Cernăuți, în 10 iunie 1929. Străinul Olimpia¹⁸.

La această cerere se alătură certificatul medical semnat de medicul școlar Isidor Bodea, în care se spune „că Mircea Străinul, elev în clasa VII, liceul „Aron Pumnul” suferă de o apicintă cu febră și trebuie să plece imediat la țară sau în un sanatoriu”.¹⁹

Hotărârea directorului este următoarea: *Boala fiind dovedită, se amână pentru septembrie 1929*²⁰.

Notele obținute la terminarea liceului au fost următoarele: religie – 8.66, limba română – 8.66, limba latină – 6.33, limba elină – 5, limba franceză – 5, istoria – 6.33, geografie – 5.66, filosofie – 5.66, dreptul – 6, matematica – 5.16, științele fizico-chimice – 5.16, științele naturale – 6, igiena – 6.16, muzica – 7, desenul – 8, gimnastica – 6.²¹

Aceste informații referitoare la Mircea Străinul sunt culese din arhiva liceului „Aron Pumnul”. Vom continua cercetarea arhivei.

După terminarea liceului, în viața tânărului scriitor (deja debutase la revista liceului, *Caietul celor 4*) începea o nouă etapă. Se naște ideea grupării poetice „Iconar”, începeau căutările înfrigurate ale poeziei majore, ru rădăcini în tradiție și cu deschideri spre modernitate. Răsărea „stejarul poeziei bucovinene interbelice”.²² Cernăuții predispuneau spre aceste căutări. Iată cum descria atmosfera orașului din acei ani corespondentul unei gazete germane Georg Heinzen: *Cernăuți era un oraș unde ziua de duminică începea cu Schubert și se încheia cu dueluri. Acest oraș – așezat la jumătatea drumului dintre Kiev și București, dintre Krakov și Odesa – era capitala nedeclarată a Europei, unde se cântau cele mai frumoase coloraturi de soprano, iar birjarii trăsurilor discutau despre Karl Kraus, unde trotuarul se mătura cu buchete de trandafiri și unde librării erau mai multe decât cafenele. Cernăuți era un oraș al disputelor intelectuale nesfârșite, ce începeau dimineața cu noua teorie estetică, pentru ca seara aceasta să fie definitiv respinsă. Acesta era un oraș în care câinii purtau nume de zi olimpici și unde găinele porpăiau în pământ versurile lui Hölderlin*²³.

În acest oraș („orașul dintre Țări”) intra Mircea Străinul. Intra ca să adauge și el câteva picături de nemurire istorice capitale a Bucovinei.

Era, după Eminescu, poate cel mai mare poet pe care-l dădea urbea cernăuțeană.

*

Aduc sincere mulțumiri d-rei Rodica Cojocaru, doctorandă la Universitatea din București, care pregătește o teză despre Mircea Străinul, pentru sprijinul ce ni l-a acordat la scrierea acestor rânduri și pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție fotografiile cu locuri legate de viața poetului.

Intrat la 10 Iunie 1929
No. 1500 cu 1 anexa

Domnule Director,

Subsemnata. Străinul Olimpia, cu mare
Vă rog să binevoiți a amăna pe final Mese
serviciului la liceul „Proa Pământ”,
cu examenul pentru examina Septembrie,
deoarece este împiedicat de a se prezenta acestui
examen fiind bolnav, după cum se vede
din alăturatul certificat medical.

Orănița, în 10 Iunie 1929.

10.6.29.

Noala fiind dovedită,
se amână pentru Septembrie 1929.

Străinul Olimpia

Vă,
/

Doamnei Directoare al liceului „Proa Pământ”,

NOTE

1. Dumitru Covalciuc, *Un arbore liric al ortodoxismului*, în *Zorile Bucovinei* din 7 aprilie 1992, p. 3.
2. Paul Celan, *Meridian serțea*, Cernăuți, 1994, p. 8.
3. Zezi: Dumitru Covalciuc, *art. citat*; Grigore Bostan, *Mircea Străinul*, în *Plai Românesc* din 4 februarie 1993, p. 3.
4. Adrian Dinu Rachieru, *Mircea Străinul: Ofranda sacralității*, în „Poeți din Bucovina“, Timișoara, 1996, p. 427.
5. Arhivele Statului din Regiunea Cernăuți (A.S.R.C.), F-55; inv. 1, d. 24, f. 10-11.
6. A.S.R.C., F-15, inv. 1, d. 133, f. 22.
7. *Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1925*, Cernăuți, p. 11.
8. A.S.R.C., F-228, inv. 3, d. 108, f. 25.
9. *Ibidem*, d. 109, f. 20.
10. Virgil Sorin, *Secretul făuririi personalității*, București, 1982, p. 339.
11. A.S.R.C., F-228, inv. 3, d. 110, f. 134 verso.
12. *Ibidem*, inv. 2, d. 102, f. 19.
13. *Ibidem*, inv. 3, d. 113, f. 124.
14. *Ibidem*, d. 116, f. 34.
15. *Ibidem*.
16. *Ibidem*, d. 122, f. 230.
17. *Ibidem*, d. 124, f. 251.
18. *Ibidem*, inv. 2, d. 251, f. 1.
19. *Ibidem*, f. 2.
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*, d. 124, f. 251.
22. Adrian Dinu Rachieru, *opera citată*, p. 421.
23. Vasyl Bilek, Orest Kryvoruciko, Olexandr Masan, Igor Cehovski, *Vitann'a z Cerniuțiu*, Cernăuți, 1994, p. 35.

SUMMARY

The paper brings new information on the little known biography of Mircea Străinul, a writer who lived between 1910-1945 and was called „the oaktree of the Bukovinean poetry written between the two wars“. He was the initiator of the famous poetic group „Iconar“. Unpublished documents and research in Bukovinean villages offer the author the possibility to narrate about the writer's parents, about the native village Cuciurul Mare, and his school years, between 1920-1929 at the „Aron Pumnul“ high school in Cernowitz.

Documents – the parents' signatures, yearly certificates and registers of the classes in which Mircea Străinul learned, medical certificates, marks etc. – add to the biography of M. Străinul – an important Romanian poet in Bukovina between the two wars, an „illustrious unknown“, as A. D. Rachieru called him.

Poezie tânără

POEZIA ÎNTRE INGENUITATE ȘI GROTESC

Ștefan Hostiuc

Cernăuți

Lia Popov și Doina Bojescu fac parte din promoția tinerilor poeți ce frecventează Cenaclul „Mircea Străinul“ de la Universitatea din Cernăuți. Debutează editorial în culegerea colectivă *Mănăstirea de cuvinte* (Hliboca, 1996). Ceea ce la unește e tinerețea și elanul scrisului, ceea ce le separă e viziunea și constituția poeziei pe care o practică.

LIA POPOV e o visătoare romantică și puritană. Poezia sa țâșnește din naivitatea originară a ființei, ca expresie a jetului romantic cel mai pur urcând din adâncul trăirilor, în „stible de vers“, spre înălțimile spiritului, pentru a coborî, după ce va fi trecut printr-o baie de lumină, îndărăt, în spațiul cu irizări edenice al beatitudinii inițiale. O tentează poezia elevată, care vrea să urce spre porțile cerului, poezia stărilor de transcendență, contemplativă în sensul etimologic al termenului, poezia dialogului permanent al teluricului cu naivitatea. Poeta se caută într-o dimensiune interioară, își trăiește mai degrabă visul decât secolul. Pe acesta din urmă abia dacă mai poate să-l ghicească într-o existență paralelă: „Într-o existență paralelă / îmi trăiesc visul / și în fiecare clipă / îmi ghicesc în palmă / veacul // În cealaltă dimensiune / a existenței / îmi spun rugăciunea // Iartă-mă, Doamne / că am deschis ochii / și împreunând mâinile / Te-am cerut // Iartă-mă, Doamne / că-s femeie / și martiră să fu / n-am putut“ (*Existența paralelă*). Râvnind, spiritual, asceza, ispita de a trăi bucuria senzațiilor o face să renunțe la ea. Se oprește undeva la mijloc, într-o stare de minunată suferință „și, uitând de Porunci, / propriul corp / în dureri își admiră“ (*Inocența stropului roșu*). Menținerea beatitudinii edenice e peste puterile femeii: „de sus / abia auzit / se cere / cu tremur sfânt / spre păcate / un glas de femeie“ (*Ibidem*). Păcatul originar, pe care femeia pare a-l fi săvârșit tocmai din cauza obturării feminității sale, recidivează în pulsuniile poetei (în ipostaza de autor implicit), pentru care măruș, ca obiect al tentației, e înlocuit cu „versul oprit“. Voi cita în acest sens un poem care nu mai invocă înălțarea, transcenderea, ci ilustrează dorința de coborâre la origini. Coborâre nu numai a spiritului, ci și a lumii minerale, întoarcere a ființei, Ț. rin partea ei sensibilă, cea mai gingașă, numită Anima, la starea de „mireasă“, de feciorie mitică: „Nisipul de mult nu mai crește în piatră / ci piatra cu-nctul descrește-n nisip / și plânge cenușa stinsă în vatră / pe cioburi golite de apă și chip. // Le simt răsuflarea grea de argilă / tot mai aproape de versul oprit, / și gândul ascultă dorința febrilă: / mă cere mireasă în viață și mi“ (*Secund a ecoului alb astru*). Doar stângăciile de limbaj, de care nu s-a debarasat încă, ne împiedică s-o apropiem prea mult, pe tânără poetă cernăuțeană, de Magda Isanos,

din a cărei familie, spiritual, face parte. Și asta mai cu seamă prin puritatea simțurilor și prin prospețimea gândirii poetice. Pe de altă parte, răspunzând chemării sale genuine către ethos, ea ar putea să dezvolte, cu bună știință sau fără să bănuiască măcar, o faimoasă tradiție a scrisului cernăuțean din perioada interbelică. Perseverând pe această cale, n-ar fi exclus să întâlnească, în linia de dezvoltare a traiectoriei poeziei bucovinene, pe o buclă superioară (a evoluției istorice, bineînțeles), și într-o altă dimensiune paradigmatică (cea a scrisului contemporan), elanul cu care iconarii construiau mitul goticului bucovinean.

DOINA BOJESCU practică o poezie de cu totul altă factură, deloc rustică, deloc „șoptită“, deloc lirică în sensul tradițional al cuvântului, mai curând antilirică, prin excelență citadină, „zămislită din strigăte de lumi pierdute“, o poezie mult mai contemporană cu actuala civilizație hiperurbanizată. Poate – industrializarea, deși absentă în părțile noastre, nu ne este străină totuși, atâta timp cât ecranele televizorilor ne transportă zilnic prin toate colțurile planetei, prin marile ei metropole. Indirect, și tot o trăim! Omul se simte demult scindat, în „*discordia amuzantă a orașului*“. „*Osia <sa> lăuntrică se clatină*“. Alienarea îl pândește de pretutindeni și la tot pasul. Doina Bojescu nu mai participă efectiv la spectacolul poeziei sale, cum am văzut că procedează colega sa de promoție, Lia Popov. Ca fapt mărunț, dar tracasant, spectacolul poeziei se regăsește în spectacolul străzii, iar poeta, în postura de spectatoare. O spectatoare distantă, ce respinge identificarea cu ceea ce vede (n-aș putea spune aici: *contemplă*, ca la Lia Popov) că se întâmplă „*în discordia amuzantă a orașului*“: „*Priviți-i cum gesticulează / pe scena ornată cu nenorociri / și neclarități / Haos strâmt / Dramă a timpului cu masca grotescului / pe față / Din când în când / mai picură câte un zâmbet / deformat / Suntem în imperiul rotațiilor mercantile / Umbra zidurilor / curge, lichidă, pe capul meu / ca o otravă plumburie / Mi-ar plăcea să am o cunună de lauri / chiar și uscată / călcată în picioare / topită*“ (*Detaliu urban*). Nu florile vii, nu „*crinii, străini*“ (Lia Popov) vin să umple, cu parfumul lor „natural“, poezia citadină a Doinei Bojescu, ci „*mirul florii de linoliu*“ (corect: *linoleum*). Se pare că „specialitatea casei“ sunt aici miturile demitizate, „*magică*“, dar „*fără decor*“ (*C o m e t a X X*). Și totuși, decorul există. Dar un decor întors pe dos, un anti-decor. E tot ce a mai putut să rămână din mitul poeziei: „*O cascadă de pietre / revărsându-se peste pleoape / ca o melodie la ritualul morții*“ (*N o s t a l g i e*). Furie, negație, „*nonsens călător*“, „*haos strâmt*“, „*anotimp închegat*“, „*tonaje* (tonalități – n.n.) *arămii*“, „*lampada* (cuvânt inexistent în română – n.n.) *palidă*“, „*asfințit conabiu*“, „*ferestre <vorbind> monoton*“, „*biciuiala clavișelor*“, toate acestea și multe altele, fiecare în parte și toate împreună, coroborate cu „*cearta corală a vrăbiilor*“, „*lătratul câinilor*“ și „*aroma plictisitoare a trandafirilor*“, creează acea atmosferă de splin sau nevroză în care este nevoit să trăiască, la sfârșit de mileniu, stresat, septic, zdruncinat, omul: „*Nu mă atingeți! / Fac un popas / în drum spre eternitate*“.

Nici uneia dintre cele două poete tinere nu le lipsește harul sau, altfel spus, instinctul ficțiunii. Ele stăpânesc și tehnicile poeziei, e adevărat că mai mult intuitiv și până la un anumit punct doar. Ceea ce nu le prisosește, însă, e firescul expunerii. Se simte o oarecare fâstăceală lingvistică, o oarecare înstrăinare de sistemul limbii în care scria, un hiatus între acesta și actualizarea sa curentă, hiatus rezultând, mai mult decât probabil, din recidivele bilingvismului neechilibrat. Lipsa experienței scrisului e explicabilă la poeții începători. Explicabilă, la Cernăuți, astăzi (dar nu și tolerabilă) e

și dificultatea exprimării, în genere, într-o română fluentă și corectă. Cultura scăzută a limbii face ca, în momentul producerii poeziei, care este un moment foarte gingaș, să se blocheze însuși fluxul conștiinței creatoare, inhibată peste măsură. Într-un oraș în care nu există, pentru români, un mediu lingvistic sănătos, limba literară ar trebui cultivată cu mai multă râvnă în acele microstructuri sociale unde ea este încă uzuală: în școli, grupe studentești, colective de redacție, centre de învățământ sau culturale (ce întârzie să se creeze, din păcate), societăți social-culturale și, în sfârșit, dar nu și în cele din urmă, în biserici. Pentru tinerii intelectuali care se vor (și e foarte bine că se vor; or dorința lor e cu atât mai lăudabilă cu cât e mai puțin stimulată în condițiile vitrege de la Cernăuți) poeți sau prozatori, ca și pentru ceilalți, care s-ar mulțumi și cu titlul, mai modest, de admiratori ai celor dintâi, contează enorm (și toată lumea, sunt convins, își dă bine seama de aceasta) lectura în limba română, frecventarea sistematică a textelor bune la care sunt chemați să ucenicească zilnic.

Nu știu dacă, doar printr-un simplu cuvânt de încurajare (cum e acesta pe care-l rostesc aici și care se alătură unor gesturi similare făcute de alți colegi), am putea să oprim risipirea promoției, ce nu va rezista prea mult în cadrele, cam înguste, ale unui cenaclu studentesc. Este clar că ea ar avea nevoie pentru afirmare de un spațiu ceva mai larg. Constituită recent la Cernăuți, Reuniunea Scriitorilor Români ar putea să-i ofere acest spațiu. Și asta mai cu seamă prin instituirea unei reviste literare și a unui cenaclu al revistei. Iar tânăra promoție, prin cei mai reprezentativi exponenți ai săi, ar urma să imprime respectivelor instituții, tinere și ele, ritmul propriu de viață. S-ar transforma firesc într-o generație literară. Și n-ar fi, să zicem așa, un impediment în calea afirmării sale (a generației) faptul că Lia Popov funcționează ca profesoară la Rachitna (raionul Noua Suliță), iar colega sa, Rodica Ursuleac, la Voloca (raionul Hliboca). Ele ar avea atunci curajul sau, dacă vreți, interesul să vină mai des la Cernăuți, pentru a participa la viața breslei literare, unde s-ar întâlni cu Doina Bojescu și Dumitru Mintencu, colaboratori la săptămânalul *Concordia*, cu Vitalie Zăgrea, redactor la radio-difuziune, dar și cu alți colegi și colege, aflați, ca și dânsese, cu serviciul la țară. Și, întrucât pentru conlucrarea în cadrul unei generații nu există un alt principiu mai sănătos decât acela al unității în diversitate, exemplul adus aici, al acestor două poete, reprezentând, una dintre ele, grotescul poetic, cealaltă ingenuitate lirică, e cât se poate de instructiv. Am dori să fie și de bun augur.

DOINA BOJESCU

Versuri

NOSTALGIE

Doina Bojescu

O cascadă de pietre
revărsându-se peste pleoape
ca o melodie la ritualul morții
Osia lăuntrică se clatină
într-un planton
Toate bocetele sunt pentru mine
Nu mă atingeți!
Fac un popas
În drum spre eternitate

FURTUNĂ

Străvezii, dangătele clopotelor
mă îmbrâncesc cu furie,
Blestemat, paloșul îmi despică fruntea
Toaca bate în templul tâmpelor
Toți îngerii plâng
de bucurie că pot plânge
la sărbătoarea revenirii mele

COMETA XX

Auzi? Pe litoralul infinitului
o serenadă
absoarbe mirul florii de linoliu
Hrănește mituri magice
fără decor
clădite-n cuibul piramidei

Pustie este coapsa
zămislită din strigăte
de lumi pierdute.
Negajie... Nonsensul călător
lezat de vârful piramidei
respiră printre veacuri.
În timp ce rănile-i curg
în lături
fără să vadă
 să audă
 să priceapă

DETALIU URBAN

Simt albastrul palpitând
În respirația de gheață a văzduhului
chiar dacă pieptu-mi este zdruncinat
de săgețile născute în discordia amuzantă a orașului
Sunt spectatoarea teatrului
cu actori ieșiți din minți
și fără echilibru
Priviți-i cum gesticulează
pe scena ornată cu nenorociri
și neclarități
Haos strâmt
Dramă a timpului cu masca grotescului
pe față
Din când în când
mai picură câte un zâmbet
deformat
Suntem în imperiul rotațiilor mercantile
Umbra zidurilor
curge, lichidă, pe capul meu
ca o otravă plumburie
Mi-ar plăcea să am o cunună de lauri
chiar și uscată
 călcată în picioare
 topită

LIA POPOV

Versuri

EXISTENȚA PARALELĂ

Lia Popov

Într-o existență paralelă
Îmi trăiesc visul
și în fiecare clipă
îmi ghicesc în palmă
veacul

În cealaltă dimensiune
a existenței
Îmi spun rugăciunea

Iartă-mă, Doamne
că am deschis ochii
și împreunând mâinile
Te-am cerut

Iartă-mă, Doamne
că-s femeie
și martiră să fiu
n-am putut.

INOCENȚA STROPULUI ROȘU

Aud cum fierbe lumina
în pupila dilată
a zilei
și verdele se revoltă

Închis în clorofilă
abia dacă pot să-l ajut
să urce spre porțile cerului

Gândurile se desfac
frunzele trec prin muguri
despicate buzele
aprend în suflete
ruguri

Inocența
strivind stropul roșu
în zece-l resfiră
și uitând de Porunci
propriul corp
în dureri
își admiră

Peste aburul negru
ce curge de sus
abia auzit
se cere
cu tremur sfânt
spre păcate
un glas de femeie.

IMPERATIV LIRIC

După orice plimbare
prin nori
caut o vale
cu flori
și aștern la uscat
curcubeiele
precum pânza la soare
femeile
Apoi le iau
ca șervețele
pe umeri
și umblu cu ele
prin lume
caut o altă vale
cu flori
să le aștern
între mine și
propriii mei flori.

SECUNDA ECOULUI ALBASTRU

Întâi mi-am făcut chip cioplit
și-am cercat să-l trec în altar,
dar preoții mari m-au gonit
Și semne mi-au pus la hotar

Apoi m-a chemat un glas de mioară
și sfânt acel grai mi-a părut,
am vândut ce-am avut, dar afară
din nou lângă semn m-am pierdut

Atunci am crezut în Icar
și căzând în miros de alb și de ceară topită
m-am ascuns după val
să-mi vindec aripa rănită

.....
De atunci greu mă ține în brațe pământul
și mă tot saltă din ape în ape
dar nici nu vrea să mă lepede gândul
că firele sfinte sunt slabe

Văd goluri antice ce sapă în țărnm
cercând să înghită lacom nisipuri
schelete – miraje de clipe se-aștern
peste suflete și peste nimicuri

Ecolul albastru ce crește în mine
păzește secunde în cercuri pornite
mi-e teamă de goale și crude lumine
prin secole albe și roșii cernite

Nisipul demult nu mai crește în piatră
Ci piatra cu-ncetul descrește-n nisip
și plânge cenușa stinsă în vatră
pe cioburi golite de apă și chip

Le simt răsuflarea grea, de argilă,
tot mai aproape de versul oprit,
și gândul ascultă dorința febrilă:
mă cere mireasă în viață și mit

INTRARE ÎN MIT

Peretele negru curge în jos
tot mai departe, tot mai aproape
de umbra sfântă a chipului stors
de soare, de vânt și de pleoape

Tangente candido din aer desprind,
curată cum arde, ultima clipă
și mâinile plânse ieșite din zid
își leagă-n tarană frânta aripă

GEOMETRIA GENEZEI

Sticla mă cheamă în fir de nisip
albul mă-nchide în fila nescrisă
mă văd în oglindă fără de chip
cu fața smerită și plânsă

Cercul, pătratul, triunghiul și sfera
toate îmi cer mărturie-n credință
geometriei lumină-i oferă
flori ofilite pentru căintă.

Limba și literatura română în școală

COMENTARIUL LITERAR

Florin Grinea

Iași

DESPRE COMENTARIU

Contestat ori cultivat – cu tot atâta patimă – *comentariul literar*¹ rămâne un exercițiu deosebit de folositor pentru elevi atâta vreme cât nu se confundă cu *analiza literară*², importantă și ea pentru disciplinarea gândirii și exprimării elevilor.

În ce ne privește, noi dăm câștig de cauză *comentariului literar*, deoarece este – mai totdeauna – prezent între subiectele de examen și reprezintă un tip de *temă*, orală sau scrisă, care se poate – grație dimensiunilor sale reduse – prezenta și discuta în cele 15–20 minute rezervate, în „cadru” unei lecții, verificării cunoștințelor. De asemenea, *comentariul literar* se recomandă a fi o eficace modalitate de „antrenare” a elevilor pentru abordarea textului literar ca purtător, prin excelență, de valoare estetică.

„Schema” unui *comentariu literar* este simplă, ea suprapunându-se, aproape, pe „clasică” schemă a oricărei compuneri școlare:

- I. Introducere: „localizarea” textului (= încadrarea în *curent, gen, specie literară, perioadă de creație, serie tematică* și, dacă textul este un fragment, în operă; stabilirea *împrejurării* care a dus la *geneza* textului);
- II. Cuprins: stabilirea aspectelor (elementelor) operei literare propuse pentru comentariu și motivația alegerii;
- III. Încheiere: aprecieri critice asupra textului (relevarea valorii sale artistice).

Această *schemă* are suficientă elasticitate pentru a „corespunde” abordării textelor *dramatice, epice sau lirice*, după cum vom încerca să demonstrăm în cele ce urmează.

ALECSANDRI, VASILE, *DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI*

(comentariu literar)

I. Creată pentru a răspunde prompt „comenzii” social-politice, lansată, în primăvara anului 1848, de către Partida Națională a Moldovei – chiar în preziua

declanșării Revoluției –, poezia, intitulată, inițial, *Către români*, este o *odă-manifest*, „proprie“ romantismului revoluționar al epocii și tinereții creatoare a „bardului de la Mîrcești“ (poetul nu împlinise, încă, 30 de ani).

II. Prin structura sa compozițională și prin limbajul său poetic, *Deșteptarea României* depășește însă, cu grație, caracterul *ocasional* și se situează, cu certitudine, în compartimentul creației artistice de rezistență a lui Vasile Alecsandri.

Oda pare a fi construită prin extensiunea unui nucleu compozițional compus din strofele *a patra* – în care *libertatea* este asociată luminii solare – și *a cincea*, în care *ideea de sclavie* este comunicată printr-un termen cu conotații terifiante: „*orbire*“ („Numai tu, popor român, să zaci vecinic în orbire?“). De la acest nucleu, creat pe o *antiteză* și reprezentând o *secvență de sine stătătoare*, discursul liric s-ar dezvolta în dublu sens: *către prima strofă*, alcătuind o secvență de 15 versuri, numită de noi „a acumulărilor“ necesare *culminării* în versul „Libertatea-n fața lumii a aprins un mândru soare“, și, respectiv, spre *strofele a șaptea și a opta*, conturând o altă secvență – a treia – de numai șapte versuri, a „reproșurilor stimulative“ adresate neamului românesc, neam a cărui capacitate de jertife îl face să pară nemuritor în dura competiție pentru câștigarea și păstrarea Libertății.

Cele două secvențe de câte 15 și, respectiv, șapte versuri sunt asemănătoare *tezei* și *antitezei* unei construcții logice, fapt ce atestă maturizarea gândirii artistice a poetului, maturizare relevată deplin de *concluzia* apoteotică din strofa finală, magistrala formulare a *ideii de nemurire* încununând patetica pledoarie pentru Libertate.

În ceea ce privește limbajul poetic, am releva opțiunea lui Alecsandri pentru cuvântul „nevrednic“ (strofa a cincea, versul al doilea), deși putea, fără a prejudicia măsura sau accentele versului, să construiască și altfel: „Numai tu *să nu fii vrednic* de-acest timp reformator?“ Bogăția semantică a termenului „nevrednic“, în sfera de înțelesuri a căruia se poate include și sensul de „ticălos“, creează, însă, efectul suficient și necesar susținerii elanului romantic-revoluționar și întregii *demonstrații* poetice pe „tema“ luptei și a jertfirii pentru Libertate.

III. Oda *Deșteptarea României* ne relevă un creator, stăpân deplin pe o rafinată și subtilă tehnică scriitoricească, ceea ce ne dă dreptul a împrumuta de la George Călinescu cuvintele prin care acesta aprecia poemul eminescian *Împărat și proletar* și a spune că și Alecsandri „a ridicat cu voință“ creația sa „la modul abstract“, realizând o tulburătoare Odă a Libertății care, prin copleșitorul patetism romantic-revoluționar, depășește momentul pentru care a fost creată și se situează în universul valorilor estetice perene.

NEGRUZZI, COSTACHE, ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

(comentariu literar)

I. Dinamică și dominată de vocația misionarismului³, epoca dintre 1830 și 1866 este aceea a renașterii noastre literare și a redeșteptării „conștiinței naționale“⁴.

Ideologia literară a epocii – ideologie marcată, firesc, de eclecticism – afirmă cu putere convingerea literaților în forța cuvântului „asupra evoluției politice“⁵ – convin-

gere de esență romantică – nu însă și credința în necesitatea vitală a unei estetici emancipate de sub dominarea rigorilor unui clasicism, curent literar care, la noi, a luat înfățișarea unui dor de perfecțiune absolută. Nici „programul“ gândit, și publicat în primul număr al revistei *Dacia literară*, de către M. Kogălniceanu nu conține stricte îndrumări estetice, ci se referă, pătimaș, doar la „românirea“ literaturii noastre.

Și, anticipând, parcă, „gestul“ lui Alecsandri, gest materializat în crearea odei *Deșteptarea României*, Costache Negruzzi compune o operă exemplară, cu care, la prima vedere, ar dori numai să „ilustreze“ ideile confratelui său în ale literaturii și nicidecum să întemeieze, de fapt, nuvela istorică în proza românească, operă pe care o publică în același tom I al amintitei reviste.

II. Formația spirituală a scriitorului se realizează într-un autentic mediu cărturăresc familial, la care se adaugă și șansa de a fi, o vreme, în preajma unui mare maestru: A. S. Pușkin. Debutul literar al lui Negruzzi atestă „calități de finețe și măsură“⁶ fără a releva, însă, și acea scânteie de genialitate care, mai târziu, în 1840, l-a făcut să toarne într-o formă nouă nu numai limba veche și înțeleaptă – cum ar spune Eminescu – ci și particularitățile celor trei mari atitudini estetice – *clasicism, romantism, realism* – compunând *Alexandru Lăpușeanul*.

Clasică este nuvela lui Negruzzi – în primul rând, poate – prin echilibrul perfect al compoziției, scriitorul adoptând, parcă, tehnica unui compozitor și realizând o subtilă „țesătură“ din „momentele“ *subiectului operei* și „momentele“ similare ale *subiectelor* celor patru capitole. Astfel, *intriga* nuvelei – condensată în motto-ul „Dacă voi nu mă vrei, eu vă vreau...“ este și *intriga* subiectului primului capitol, subiect al cărui *punct culminant* (dejucarea de către Voievod a planului lui Moțoc: „... n-aș fi – spune Lăpușeanul – un nătărău de frunte, când m-aș încrede în tine <în Moțoc – n.n.>? Eu te iert însă, [...] și [...] te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului“⁷) pregătește *punctul culminant al operei* – dar și al capitolului al treilea: „Capul lui Moțoc vrem...“ –, materializat în scenele masacrului și a „jertfirii“ lui Moțoc. Aceste două scene sunt anticipate și de reacția violentă a Voievodului la cuvintele doamnei Ruxandra (vezi capitolul al doilea), reacție disimulată aproape imediat și oarecum mascată de voalurile cernite ale avertismentului și ale unei bizare promisiuni: „Doamna mea! – o sfătuie Lăpușeanul – să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune [...]. Îți făgăduiesc că [...] mâne îți voi da un leac de frică“⁸.

De asemenea, avertismentele date de Domn soției sale, în acest capitol, devin amenințări directe, la adresa Doamnei, în capitolul al patrulea: „Iar pe cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țâncul ei...“⁹, amenințări ce pot constitui *intriga* respectivului capitol și pot fi „sugestii“ asupra *deznodământului* întregii opere.

Nuvela lui Negruzzi este, însă, și romantică prin personajul-pivot ce susține întreaga construcție ca o „axă a lumii“: Alexandru Lăpușeanul. Personaj „de excepție“ – din „familia“ unui Richard al III-lea – Lăpușeanul nu numai că se abandonează deplin patimii de a se răzbuna, dar devine și o încarnare a Răzbnării, acționând ca o stihie devastatoare. Cruzimea lui înspăimântă nu atât prin asasinarea celor patruzeci și șapte de adversari politici (asasinatul politic mai este, încă, practicat), cât prin demențiala plăcere de a ridica o piramidă de capete retezate, activate, făcută cu grija unui arhitect ce-și construiește atent edificiul visat, pe care ar vrea să-l lase posterității.

Fin observator, Negruzzi reușește, fără efort, să „reconstituie“ atmosfera timpului, să creeze „culoarea locală“, relevând dominantă epocii evocate: conflictul pentru putere dintre domnitori și marii feudali (aspect discutat și în *Scrisoarea XIX* din *Negru*

pe alb). Obiectivitatea cu care prozatorul abordează acest aspect al realității veacului al XVI-lea, „libertatea“ pe care o dă personajelor sale în devenirea lor (vezi evoluția Doamnei Ruxandra), tonul „neutru“ al scurtelor sale comentarii – în manieră cronicărească – îl recomandă ca pe un creator ce împărtășește – în mare măsură – principiile estetice realiste.

III. Încercând să creioneze un portret al prozatorului, poetului și dramaturgului, Șerban Cioculescu fixează, în lucrarea deja citată, ca „trăsături esențiale“, însușirile de *întemeietor, precursor, înaintaș, alcătuitoare de modele*, „... cel mai bun talmăcitor de versuri din prima jumătate a secolului trecut“¹⁰, „... întâiul observator social înainte de Vasile Alecsandri“¹¹, trăsături pe baza cărora conchide că Negruzzi este „primul scriitor modern din Moldova“¹².

Referindu-se la capodopera *Alexandru Lăpușneanul*, Cioculescu insistă însă numai asupra clasicității („Nuvela e bine compusă, în fragmente simetrice, cu o gradație dramatică“¹³) și a obiectivității scriitorului („Obiectivitatea lui Negruzzi e aproape desăvârșită, deoarece sensul social nu acoperă tendențios povestirea.“¹⁴), dar, din păcate, nu relevă și rara capacitate a lui Negruzzi de a sintetiza, într-o formulă estetică originală, elemente proprii clasicismului, romantismului și realismului.

NOTE

1. *Comentariu literar*. „... compoziție scurtă (de obicei), în care «se explică», «interpretează» și «apreciază» anumite pasaje (sau anumite elemente – n.n.) dintr-o operă, stabilindu-se «filiații» și «coordonate istorico-literare.» (Parfene, Const., *Compozițiile în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 230–231).
2. *Analiza literară*. „(Compunerea – n.n.) care constă în descompunerea unei opere (...) în elementele ei componente, implicând explicarea, interpretarea și aprecierea fiecărui element și a întregului (operei – n.n.)“ (*Ibidem*, p. 228).
3. Cioculescu, Șerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 7–10; 35–41.
4. *Ibidem*, p. 7.
5. *Ibidem*, p. 8.
6. *Ibidem*, p. 36.
7. Negruzzi, Costache, *Alexandru Lăpușneanul*, Prefață, tabel cronologic, note și bibliografie de Antoaneta Macovei, Editura Albatros, Colecția Lyceum – Texte comentate, 1975, p. 8.
8. *Ibidem*, p. 14–15.
9. *Ibidem*, p. 30.
10. Cioculescu, Șerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, *op. cit.*, p. 35.
11. *Ibidem*, p. 40.
12. *Ibidem*, p. 35.
13. *Ibidem*, p. 39.
14. *Ibidem*.

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU: CURSUL VIEȚII MELE (continuare)

de pr. Constantin Morariu

Cel mai de căpățenie postulat al înțelepciunii vieții este paza neadormită de cea mai mare primejdie: încărcarea conștiinței cu mustrările păcatelor. Așadar mai ales „de mortius aut verum aut nihil”, fiindcă numai adevărul mântuiește (Ioan 8, 32). Și în *Istoria Românilor din Dacia superioară*, Viena 1852, Tom II, pag. 57, cetim: „Ce ar fi istoria, dacă n-ar cuprinde alta decât o narațiune a faptelor lăudate, iar faptele stricătioase societății omenești le-ar refăcea sau le-ar ascunde?”. Iată de ce numai cu adâncă compătimire și cu groază trebuie să mărturisesc că, poruncindu-mi Kalinowski la o înmormântare să cetesc Evanghelia înaintea casei mortului, eu am cetit sfânta Evanghelia a învierii, în care e vorba de doi bărbați în veșminte strălucitoare, și, sfârșind, i-am întins sfânta carte s-o sărute, iar el mi-a zis nemțește: „Și d-ta crezi în cele ce le-ai cetit?”. Apoi a adaos hohotind: „Ha, ha, ha, asta-i o fabulă!”. Aceste cuvinte explică îndeajuns amintita stoarcere nelegitimă de bani pentru împrumuturi de la banca austriacă, sumedenia de iscălituri a poporanilor în contra stăruinței parohului de a mă depărta din Toporăuți etc. Iată o dovadă cum nu se poate mai clară că „oricine păcătuiește, nu l-a văzut pe Iisus, nici nu l-a cunoscut” (I Ioan 3, 6).

Locuința-zemnic, neștiință a limbii poporului, societate cultă ca cea amintită, apoi clica: Kalinowski – ginerele, Nedelco – socrul său și paraclisierul (pălimarul) – finul lor, iată situația în care mi-am început cariera preotească. Dar ce ni pasă nouă de toate furtunile, când în bordeiul nostru era concentrat tot raiul! De unde aveam, de unde n-aveam, am abonat *Observatorul* lui G. Barițiu, *Amicul familiei*, *Predicătorul săteanului român* și *Cărțile săteanului român* din Gherla, am procurat din București *Istoria universală* de Cernătescu și un *Atlante românesc* și cetiam cu soția *Istoria lumii* ce o prelucram după Welter și făceam atâta haz, încât și servitoarea noastră, Domca, știa de Solonova Seisahteia (Seisahteia lui Solon). În adevăr potrivite sunt față cu traiul nostru de atunci versurile următoare, publicate în *Amicul familiei* din 1880, pag. II, sub titlul *Iubitei mele maice E...*

*Într-o mândră, verde vale –
Pe a vieții mele cale –
M-a-ntâlnit o păsărea
Ce-a rănit inima mea.
Eu am pus lațuri aurite,
O am prins în colivie*

*Și de-atunci, tot în cântare,
Trecem peste-a vieții Mare.
Marea urlă, clocotește,
Spre noi valuri mari izbește,
Iar noi pe aripi ușoare
Zburăm veseli pe sub soare
Și-admirăm cu bucurie
Mândra cerului câmpie
Și-ale sale floricele -
Blânzi luceferi, dalbe stele.*

Tot amarul ce-l aduceam cu mine din afară dispărea pe loc în veselia din zemnicul nostru. Cetiam, scriam, cântam cu vocea, ori soția cu ghitara și eu cu flautul, lucram în grădină, mergeam la plimbare pe imășul cel frumos dinspre Cernauca ori în valea înflorită a Hucăului de lângă Nicolae Popovici care, pentru că știa românește, ne ducea totdeauna cu trăsura sa orișiuunde, și nu ne prea băteam capul cu reproșurile unora dintre cultii amintiți, că se pare că noi suntem fudui de nu-i vizităm mai adesea, căci destul ne-a fost o singură întâlnire a tuturor cultilor în casa lui Kalinowski, ca să ne convingem deplin că ne este de mare folos să ocolim societatea lor cu politețea cuviincioasă. Mai târziu s-au întâmplat în acea societate lucruri îngrozitoare, și atunci ziceam către soția mea: minte boierească am avut că i-am ocolit. Ocupațiunea noastră de predilecție era cetitul, scrisul, muzica. Ce surprinderi aveam, când după munca mea din parohie veneam acasă și draga mea îmi arăta că a făcut cutare versuri. Cum le netezeam amândoi și ne trimiteam inspirațiile la *Amicul familiei*, al cărui redactor făcea atâta zvon prin poșta redacției mai ales de versurile soției mele, publicate în 1878 și 1879.

Fiind încă în seminar, la propunerea mea, ne-am prins toți colegii din anul nostru să procurăm pentru miresele noastre clasicii români ca dar de nuntă. Eu cu sfințenie mi-am ținut cuvântul și mi-am propus de la începutul preoției mele să fiu totdeauna în curent cu toată mișcarea literară și culturală românească, procurându-mi toate operele premiate de Academia Română, precum și cărțile și gazetele cele mai de valoare. În 1883 țineam 9 foi românești, 7 literare și politice, anume *Românul* lui Const. Rosetti și *Observatorul* lui Barițiu, care erau pe atunci cele mai de frunte gazete politice românești. La *Observatorul* am început a colabora de la 1878, când Barițiu mi-a publicat prima corespondență în fruntea foii, și amintesc cu evlavie că, în epistolele ce mi le-a adresat mai târziu (pierdute toate în pribegiile mele) îmi scria tot „Admadum reverende domine“ și cu duioșie îmi amintea în ele de exilul său din Cernauca și de mulțumita ce o datorește Bucovinei, de care vrea să se achiteze, publicând în foaia sa cât mai multe corespondențe de la noi. Da, așa dorinți am avut la începutul carierei mele preotești, dar numai puține am putut realiza, deoarece prea multă vreme s-a ținut de noi greu și amarul vieții. Grijile de familie și de economia noastră au silit-o în curând pe soția mea să nu mai prindă condeiul în mână, decât doar pentru a scrie surorilor, nepoatelor, cunoscuților și, la întâmplări, și mie frumoasele epistole, dintre care unele le păstrez. Iar dacă eu, în înțelesul idealului care m-a călăuzit necurmat, am fost nedespărțit de condeiul meu și de cărțile mele, aceasta am s-o mulțumesc prea scumpei mele soții, după cum spun și pe fila întâi a exemplarului *Părți din istoria Românilor bucovineni*, legat în tricolorul românesc:

*Tu econoamă harnică și grijulie
De familia noastră, Tu, scumpa mea soție,
Mi-ai dat răgaz să pot scrie
Și cartea aceasta, menită un biet popor să învie;
Deci cu fierbinte dragoste Ți-o închin Ție.*

În general eu trebuie să observ că în contra tuturor loviturilor, ce le-am primit din afară în luptele de orice fel, eu am aflat totdeauna leac, curaj nou și înțelegere în fortăreața căsniciei noastre și în prietenul meu condei, pe care l-am cântat în poezia *Carissimo amico*.

În 1881, după moartea lui Kalinowski, a căpătat postul de paroh din Toporăuți Grigorie Worobkiewicz, o rudă a lui Kalinowski, care și-a părăsit catihetura de la școala reală din Cernăuți, numai ca să-i apere pe toporăuțeni de pretinsa primejdie de românizare din partea mea. El s-a împrietenit de tot intim cu urmașul lui Gramatovici, învățătorul rutean de origine maghiară Bihary, care era un bețivan și bătăuș fără pereche. Urmările au fost funeste. Și Worobkiewicz se agățase de mine, cercând să mă jighească în unele afaceri, însă, văzând că e în zadar, după câțva timp nu numai a încetat, ci și s-a purtat față de mine cu toată bunăvoința. Inima-i nobilă în relațiile cu poporul mi-a lăsat impresiile cele mai plăcute. El a înființat în Toporăuți societatea de lectură numită „Cetalnia“, la care pe mine m-au ales casier.

Scrierile mele mai de seamă din timpul petrecerii în Toporăuți sunt: *Istoria lumii*, prelucrată după Welter și tipărită în gazeta *Deșteptarea* și în broșuri; *Însemnătatea culturii naționale pentru femei în genere și lipsa acesteia la femeile române bucovinene*, publicată în almanahul *Calendarului bucovinean* pe anul 1882; alegoria *Piramida cu pigmei*, publicată numai pe jumătate în *Aurora română*, din 1882, nr. II, deși o trimisesem întregă redactorului Ion Bumbac; poema *Împărăteasa lumii*, publicată în *Amicul familiei* din 1882, nr. 13 (a apărut și în traducere germană de L. V. Fischer în *Românische Revue* din 1886); *Desfășurarea în mod științial a momentelor, de la care depind în ge iere efectele salutare ale predicământului bisericesc peste tot și în special în Bucovina, ca să producă în popor efecte salutare pentru viață și eternitate*, tipărită în *Preo. ul român* din Gherla, anii 1886 și 1887; în sfârșit, prima traducere românească a operei lui Goethe *Herman și Dorothea*, publicată în 1884 în Gherla de prietenul meu Negruțiu.

Nicolai Fekete Negruțiu mi-a fost cel mai distins, cel mai intim și mai dulce prieten din întreaga mea viață, deși nu ne-am văzut niciodată, ci ne-am cunoscut numai pe calea scrisului. După cum am arătat în articolul *Protoiereul Nicolae Fekete Negruțiu*, publicat în *Calendarul Glasul Bucovinei* pe anul 1925, el a contribuit mult la sporirea culturii românilor bucovineni și, de aceea, după moartea lui întâmplată la 11 noiembrie 1890 în etate de numai 42 de ani, eu m-am simțit dator nu numai să-l comemorez la sfintele liturghii și să mă rog pentru fericita lui odihnă și în rugăciunile mele private, ci să-i public în *Calendarul amintit* și o schiță biografică împreună cu portretul.

Eram eu și înainte năpășător față de deșertăciunile destinului, titluri, onoruri, ranguri, laude, glorie omenști, dar în 1884, fiind constrâns de unele evenimente, am renunțat cu totul la ele și m-am legat cu un vot solemn să stăruiesc a ajunge numai la un post de paroh. De aceea, oferindu-mi Mitropolitul Repta, pe când eram paroh în Pătrăuți pe Suceava, distincția cu brâul roș și tilul de exarh, l-am rugat în scris să mă dispenseze pe temeiul votului amintit, el însă s-a supărat. Am trebuit deci să-i

descopăr motivele votului, și astfel am primit dispensa. Cât de mult mi-a ajutat arma acestui vot în luptele ulterioare contra agresorilor neamului nostru, aceasta se va vedea din cele următoare.

În Toporăuți am învins toate greutățile, dar locuința-zemnic ne-a doborât. Căci, deși în 1879 am făcut pe spesele proprii ferești duble și podeală în odaia de locuit, iar mai târziu și o odăiță din jumătatea de tindă pentru adăpostul copiilor, totuși de umezeala cea mare au putrezit și podeala, și picioarele mobilelor, în vizunia de bucătărie biata soție și-a stricat vederea, copilul Leon ne-a murit și atât eu, cât și soția ne-am îmbolnăvit de reuma, de care mai ales eu pătimeam așa, încât într-o vreme îmi scriam testamentul. Nu voi uita până-mi vor pune mâinile pe piept, cum în postul cel mare din 1885, pe când eram numai singur în comuna aceea de peste 5 000 de suflete, torturat de nespusele dureri reumatice și neprimind de nicăieri ajutorul cerut al altui preot, trebuiam să spovedesc suflete de creștini în ograda casei parohiale la luciul lunii până după miezul nopții, și cum de chinuri și de muncă mă cuprinseseră fiori de moarte în tot trupul. Mi s-a părut și mi se pare că atunci aievea am murit, și acum nu mă mai aflu în lumea reală.

După moartea lui Worobkiewicz mă trezesc într-o zi cu o droaie de toporăuțeni în bordeiul meu, primarul, epitropi bisericești și alții, spunându-mi că ei au fost la Consistoriu și au cerut să rămân la ei paroh. „Și ce v-au spus acolo?” „Ne-au spus că poți rămânea, numai să te ceri!” „Păcat, le-am răspuns eu, că nu m-ați întrebat și pe mine înainte de ce v-ați dus la Consistoriu; căci din inimă vă spun că, dacă ați umplea toate ulițele Toporăuțiului cu aur și cu argint și mi-ați zice: toate comorile acestea ți le dăm, numai să rămâi la noi paroh – vă spun din toată inima că n-aș primi”. Știam eu că toporăuțenii mă au drag. Aceasta și mi-au dovedit-o nu numai cât am fost la ei, ci și după ce i-am părăsit. Încă și în 1921, așadar după 35 de ani ei m-au invitat prin parohul lor Mitrofanovici de am luat parte la o liturghie cu sobor în biserica lor cea nouă. Și îmi erau și ei dragi, bieții frați desnaționalizați, dar cupa suferințelor mele era plină prea cu vârf, și de altfel eu și doream de mult să fiu activ într-o comună românească.

LA BĂILE DIN MEHADIA

După Paștile din 1885, Dionisie Mitrofanovici, fostul pastor sufletesc de la penitențiarul din Lemberg, s-a strămutat definitiv ca paroh la Toporăuți. Atunci eu m-am dus la medicul Volcinschi din Cernăuți de mi-a dat certificat de boală și mi-a spus că-mi poate ajuta numai Mehadia cu băile ei de pucioasă, cele mai tari din Europa. Apoi am cerut și am primit de la Consistoriu un concediu, biata mama soacră a rămas în Toporăuți cu copiii noștri, Victor și răposatul Ciprian, iar noi amândoi bolnavii am luat 400 de florini din rezerva noastră și, la 1 iulie 1885, ne-am pornit cu trenul de amiazi de la Cernăuți și a doua zi dimineață am fost în București. În aceeași zi am călătorit mai departe și, la 3 iulie, am ajuns în băile de la Mehadia, unde de departe am simțit mirosul de pucioasă. Cât am petrecut acolo, am vizitat lacurile din

împrejurime și orașelul Mehadia, iar în momentele nestingerite de boală am tradus poezii din nemțește.

La 4 august v. seara ne-am dus la Turnul Severin, a doua zi am vizitat orașul, podul lui Traian, grădina publică și ne-am pregătit de călătorie spre casă. La 6 august dimineață am plecat cu vaporul „Hildegard“, noaptea am mas la Zimnicea; miercuri, 7 august, am ajuns la Giurgiu și de acolo la București, unde am vizitat grădinile Cișmigiu și Rașca, azilul Elena Doamna, biserica Domnița Bălașa, bulevardul și atelierul „Furnica“. Vineri noaptea, 9 august, am mas în Roman, și a doua zi am luat trenul spre casă. Vai, cum mi se strângea inima de durere, apropiindu-ne de frontiera Bucovinei! Sâmbătă seara am ajuns la Toporăuți. Scumpul nostru Ciprian, Pățanel, cum îi ziceam noi, n-o mai cunoștea pe draga lui mămică. „Draga mea mămică!“, așa-i zicea el.

JUDECATA DESPRE VISURI

Neamțul zice: Träume sind Schäume (visurile sunt spume), și în *Psihologia empirică sau știința despre suflet* de I. Popescu, Sibiu, 1881, carte premiată de Academia Română, citim la pag. 139 că „visurile nu constau decât din iluziuni și halucinațiuni“. Mergând de la visurile biblice care dovedesc temeinic că Pronia dumnezeiască se folosește și de visuri pentru descoperirea unor noi taine, eu cred că nu întotdeauna e corect de a interpreta funcționarea sufletului în vis numai ca iluziune și halucinațiune. Dovadă:

Un „vis“ curios

(Publicat în *Poporul român* din Budapesta, nr. 82 din 8/21 octombrie 1905, pag. 6.)

În noaptea de 21 septembrie 1920, fratele vestitului artist Talma visă că urca treptele bisericii Sfântului Rohus din Paris. Poarta era cernită, iar gardianul se apropie de dânsul și îi spune că în interiorul bisericii e depus un cadavru.

– Și cine a murit?

– Madame Dugazon (o celebră artistă, colegă a lui Talma).

În acest moment se apropie zorile și visătorul se deșteaptă din somn speriat. Visul lui îl chinuie atât de mult, încât nu mai putu adormi din nou, se sculă foarte de dimineață și intră în odaia fratelui său, căruia îi comunică ciudatul său vis.

Talma (artistul) își bătu joc de frate-său. Însă nu isprăviră să bea cafeaua, când un membru de la teatrul francez intră foarte trist în odaie.

– Ați auzit cruda știre?

– Ce, ce s-a întâmplat?

– Dugazon a murit astă-noapte!

Talma sări în sus speriat.

– Și când a murit?

– La ora 3 dimineața!

Tocmai când fratele artistului Talma avuse visul ciudat. Cine ar vrea să știe și despre arătarea altor taine prin visuri, să consulte în broșura mea *Citiți, citiți, ce poate credința în Dumnezeu*, București, 1907, ce am scris acolo la pag. 43 despre George Marcu, la pag. 50 despre Aglaia Sabie și la pag. 57 despre profesorul universitar Dr. I. G. Sbiera. Un vis despre fiul meu Leca îl voi istorisi mai târziu.

(va urma)

ARHIVA ISTORICULUI TEODOR BALAN:

Din corespondența familiei Hurmuzachi* 1831–1899

Studiu de **Teodor Balan**
(în manuscris)

INDICE

1. Doxachi și Ilinca Hurmuzachi	f. 1–10 (în mss)
2. Frații Constantin și Eudoxiu în Viena	f. 11–18 (în mss)
3. În Viena, cunoștințe și prieteni 1830–1849	f. 19–26 (în mss)
4. Constantin	f. 27–54 (în mss)
5. Examenul de doctorat al lui Eudoxiu	f. 55–58 (în mss)
6. Eudoxiu ca delegat al tatălui său	f. 59–65 (în mss)
7. Gheorghe	f. 66–70 (în mss)
8. Alecu	f. 71–81 (în mss)
9. Eufrosina și Elisaveta	f. 82–85 (în mss)
10. Din activitatea culturală a fraților Hurmuzachi	f. 86–114 (în mss)

ANEXELE – SCRISORILE

- Volumul I f. 1–121 (în mss), 1831–1843.
Volumul II f. 1–128 (în mss), 1844–1851.
Volumul III f. 1–92 (în mss), 1852–1860.
Volumul IV f. 1–72 (în mss), 1861–1899.

1. Doxachi și Ilinca Hurmuzachi

Într-o zi de vară, în anul 1806, un călăreț zorea spre cordonul împărătesc al Bucovinei. Plecase dis-de-dimineață de la satul Horodiște de lângă Cotnar, pentru a ajunge la moșia Cernauca din Bucovina, de curând ocupată de austrieci.

* Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Teodor Balan*, dosar 30, f. 1–128. Studiu îngrijit, note și comentarii în asterisc de Ilie Luceac. Menționăm că am păstrat topica textului lui Teodor Balan, la fel și expresiile, uneori arhaice, folosite de autor, aducând la zi doar problemele de ortografie.

Călărețul era fiul de boier Doxachi Hurmuzachi. Era tânăr. Abia de câteva luni devenise major. Era doară născut la 19 ianuarie 1782. Un dor nelămurit i-a îndemnat să-și părăsească satul natal, pentru a lua drumul spre Bucovina, spre satul Cernauca.

Doxachi era boier de viță veche. Avea înaintași iluștri. Strămoșul său Cârste fusese pitar și avusese un rol însemnat în Iași pe timpul bejeniei lui Dimitrie Cantemir. Pentru serviciile aduse domniei, Cârste primi moșia Horodiște de lângă Cotnar. Fiul său Hurmuzachi Cârste luă în căsătorie pe Ilinca, fiica vistiernicului Ștefan Luca și nepoata cronicarului Ioan Neculce. Aceasta i-a adus ca zestre moșiile Vasileu și Cernauca, amândouă situate în ținutul Cernăuțului. Hurmuzachi Cârste mai cumpără Vaslăuții, la fel din ținutul Cernăuțului, sat rămas din clironomia neamului Neculce. După moartea lui, întâmplată la 21 noiembrie 1738, văduva acestuia, logofeteasa Ilinca Hurmuzăchioaia, rămase cu o casă grea, cu șase copii. Primi drept epitrop al copiilor pe fratele ei Toma Luca.

Fiul ei cel mai mare Alexandru a moștenit jumătate de Horodiște. Rămânând celibatar, a înfiat la 1797 pe nepotul său Constantin, fiul fratelui său cu același nume. Matei, al doilea fiu, primi jumătate de Vasileu și întreg satul vecin Vaslăuți. Averea lui trecu la fiica sa Ilinca, căsătorită cu boierul Iordachi Iamandi.

Medelnicerul Constantin a fost, se pare, cel mai de seamă copil al Ilincăi. A fost căsătorit cu Ruxanda, al cărei nume de familie a rămas necunoscut. Bun gospodar, el a adăugat la averea moștenită moșiile Cârjoaia și Zbereni. Și moșia Cernauca a trecut, la 1765, în proprietatea lui. Când muri (1794), lăsa soției sale jumătate de Horodiște, moștenită de la fratele său Alexandru, jumătate de Cârjoaia și Zbereni și între satul Cernauca.

Pentru moșiile rămase mama Ruxanda avu ceartă cu fiul ei cel mai mare, serdarul Constantin. Văzând acest conflict, fiul ei al doilea, anume Doxachi, și-a pus în gând să-și asigure moșia Cernauca. A plecat călare de la Horodiște* și, trecând cordonul**, austriac, n-a bănuț că din momentul acesta soarta familiei sale se va identifica cu cea a Bucovinei. Dânsul și-a clădit în Cernauca un castel, semn al puterii și trăinicieii noii sale așezări. Căsătorindu-se la 1810 cu Ilinca (născută 1796), coborâtoare din vestita familie a Murguleților, a dat familiei și gospodăriei sale o puternică temelie.

Soții Doxachi și Ilinca Hurmuzachi au avut mai mulți copii. Cât timp aceștia urmau pe rând școala primară și liceul din Cernăuți, traiul familiei Hurmuzachi se depăna, liniștit și modest, la Cernauca și Cernăuți. Dar odată ce primii copii au plecat la Universitate, grijile s-au înmulțit. A trebuit să se facă față unor cheltuieli mai mari.

Traiful la Viena, unde la 1830 au plecat frații Constantin și Eudoxiu, era scump și costisitor. Pentru a-l cruța pe tata, amândoi frații s-au străduit să reducă la minim

* Fapt semnalat de mai mulți istorici și cercetători de mai târziu, aceștia încercând să dea o alură romanțată evenimentului, ca, de exemplu, prof. Mihail Berza în studiul său Eudoxiu Hurmuzachi și familia sa, apărut în Revista Arhivelor, Anul LI, nr. 4, 1974, p. 509 – 510, scrie: „Venise, după tradiția familiei, călare de la Horodiștea natală... pentru a deveni bucovinean, fără a rupe însă legăturile cu Moldova, unde va primi ranguri boierești; căminar mai întâi, apoi vel agă pe la 1827, și în cele din urmă, în 1856, cu un an înaintea morții, mare vornic“. Aici și în continuare astericul și notele ne aparțin.

** Teodor Balan explică semnificația termenului în lucrarea sa cu același nume *Cordonul Bucovinei*, apărută în Revista Arhivelor, VI, nr. 2, 1945, p. 231: „Austria cunoștea instituția cordonului militar, pe care ea însăși a creat-o. Granița militară, creată cu vreo zece ani înainte de împărăteasa Maria Theresia, era menită să asigure hotarul austriac de la Maramureș până la malul Mării Adriatice“ (n.n.)

Aleea cu plopi la intrare în parcul din Cernauca.

Frații hurmuzăchești nu duceau în străinătate un trai ușor. Subsidiiile de acasă curgeau slab și soseau la intervale mari. Ele nu permiteau decât cheltuieli strict necesare. De multe ori ei trebuiau să contracteze datoriile, care cu lunile rămâneau neplătite.

La 1835 datoriile contractate de frații Constantin și Eudoxiu ajunseră la o sumă atât de mare, încât ei îndemnară pe tata să vândă din vite, ca ei să le poată achita (Anexa – 11/23 noiembrie 1835).

Pentru a reduce cheltuielile de întreținere, Eudoxiu a plecat la 1836 acasă, lăsându-l pe Constantin singur la Viena. Sosind acasă, ducea dorul Vienei. Scrisa fratelui său că nu poate pleca la Viena din lipsă de mijloace. Era același impediment care nu permitea lui Constantin să părăsească Viena. „Când va dispărea această piedică, nu cutez a prevedea și a prezice“ (Anexa – 1 decembrie 1836).

Revenind după un an la Viena, Eudoxiu din nou a avut de luptat cu dificultățile financiare. În toamna anului 1837 Eudoxiu a amanetat la Muntele de pietate lornieta mamei și fracul său pentru a face față cheltuielilor (Anexa – 2/14 noiembrie 1837). Constantin, care atunci petrecea acasă, aflând despre aceasta, a intervenit la tata și după puțin timp au sosit „hârtiile nobile“. Dar oricât de binevenite erau aceste hârtii, ele erau insuficiente față de cheltuielile făcute în trecut și cele care urmau să se facă în viitor (Anexa – 11 decembrie 1837). În ianuarie 1838 Eudoxiu a și împumutat de la colegul său Ioan Dobran o sumă mai mare. În iunie 1840 această sumă încă nu era restituită (Anexa – 12/24 februarie 1840). În noiembrie 1838 Eudoxiu ceru tatii o sumă mai mare pentru a-și achita datoriile (Anexa – 12/24 februarie 1840). Când în vara

cheltuielile. Dar o asemenea reducere nu prea era posibilă în capitala imperiului, deci în localitatea unde „și cel mai neînsemnat lucru costa parale“. (Anexa – 9 decembrie 1832.)

Din cele ce se știu până acum, boierul Doxachi Hurmuzachi de la Cernauca apare ca un boier bogat, larg la inimă și darnic la pungă. Larghețea cu care a tratat și găzduit pe refugiații moldoveni veniți pe pământul Bucovinei în anii 1821 și 1848, descrierea lui, furnizată de unii dintre refugiații care au fost beneficiarii dărniciilor sale, ne îndrituiesc a-l socoti drept unul din cei mai cuprinși boieri din Bucovina. Dar studiul scrisorilor hurmuzăchești ne va face într-o câtva să ne schimbăm părerea. Situația materială a lui Doxachi nu era atât de înfloritoare, după cum se credea. Dimpotrivă, el ne prezintă pe acest boier luptând cu dificultățile materiale. Întreținerea copiilor în străinătate era o sarcină grea care, după cum se va vedea, întrecea puțințele sale materiale.

anului 1840 Constantin urma să intre în serviciile boierului Costachi Balș din Dumbrăveni, Eudoxiu îi adresă atunci următoarele cuvinte caracteristice: „Aprob hotărârea ta în împrejurările de față. Dobândești prin aceasta o oarecare independență, în comparație cu dependența ta de până acum și poți spune cu mândrie că mănânci pâinea Ta câștigată în mod cinstit, în timp ce eu cu toate strădaniile mele sunt silit să mai trăiesc din milă străină și nici nu pot spera în împrejurările de față să-mi pot câștiga pâinea în sudoarea feții mele. Îmi cade greu să tot cer tatii și să cerșesc cei câțiva gologani necesari pentru traiu“ (Anexa – 2 iunie 1840).

Dar s-a crezut sau s-ar putea crede că odată cu intrarea lui Constantin în serviciul lui Costachi Balș, cheltuielile lui Doxachi vor scădea. Foarte greșit, căci alt fiu, anume Gheorghe, zorea să treacă la Universitate. Sosind la Viena, Gheorghe a început să sufere la fel în urma situației materiale precare a tatălui său. Banii trabuincioși pentru întreținere nu soseau decât cu mare întârziere și nu în cantitatea dorită. Ei se găseau aproape totdeauna în disproporție cu cheltuielile ce urmau să se facă. Urmând să termine în vara anului 1838 primul an la Universitatea de la Viena, Gheorghe scrisese tatii, că atât Eudoxiu cât și el umblă rupti „ca niște calici“. El ceru bani numai pentru hrană, căci „nice eu, nici Doxachi* care din pricina boalei sale au avut mai mari cheltuieli, nici unul din noi nu are acum nici un crăițar“ (Anexa – 18 iunie 1838).

În toamna aceluiași an, anume în preajma iernii, Eudoxiu descrie pe larg situația materială în care se găsește, atât el, cât și fratele său Gheorghe. Iarna îi va surprinde cu rufăria amanetată și cu chiria pe vară neachitată. El s-a atins și de bani străini pentru a putea exista. Creditorii îi urmăreau. Rugă să i se trimită parale, dar tata nu știe că banii ce-i va primi vor fi întrebuințați numai pentru stingerea datoriilor făcute în trecut. Pentru cheltuielile noi vor trebui trimise alte parale (Anexa – 2/14 noiembrie 1838).

În martie 1841 Gheorghe nu primise bani timp de șase luni. Se scuza că cere din nou parale. Dânsul știa bine că „părintele său trebuie să samene multă trudă și multe osteneli până răsare un creițar, căci banii nu cresc la Cernauca pe copaci ca pădurețele“. El ceru bani în mod discret și original. El a citat un articol important din „Știința finanțelor“ din care urma să dea examen peste puțin timp. Acest articol zice: „Pentru un student de pravile, de treabă și cinstit, nu este nicidecum cu puțință ca să o scoată la cap la Viena cu 66 florini C.M. pe lună, scumpindu-se aici orice lucru din zi în zi mai tare. Nu este mai ales cu puțință, dacă numai dascălii de două limbi îl țin pe lună 24 flor [ini] C.M. și nu mai este, în sfârșit, nicidecum cu puțință dacă banii aceia nu vin niciodată la vreme. Cu toate aceste d-lui Buzuc** (= Gheorghe H.) nici acea sumă făgăduită și neagiungătoare nu au primit întreagă, ce dimpotrivă dn-sale i se cuvine, după cum o dovedește matematica și fără îndoială și însămnările arhivelor din Cernauca, dn-sale i se cuvine o rămășiță, un Rückstand înspăimântător, adică, puind la răfuială și luna curgătoare a lui Martie (= 1841), un Rückstand – zic un Rückstand pentru mai bine decât șase luni, adică 439 florini C.M.“ Rugă pe tata ca trimițându-i banii ceruți să facă „ca în aceste cinci luni să uit tot ce am pătitim până

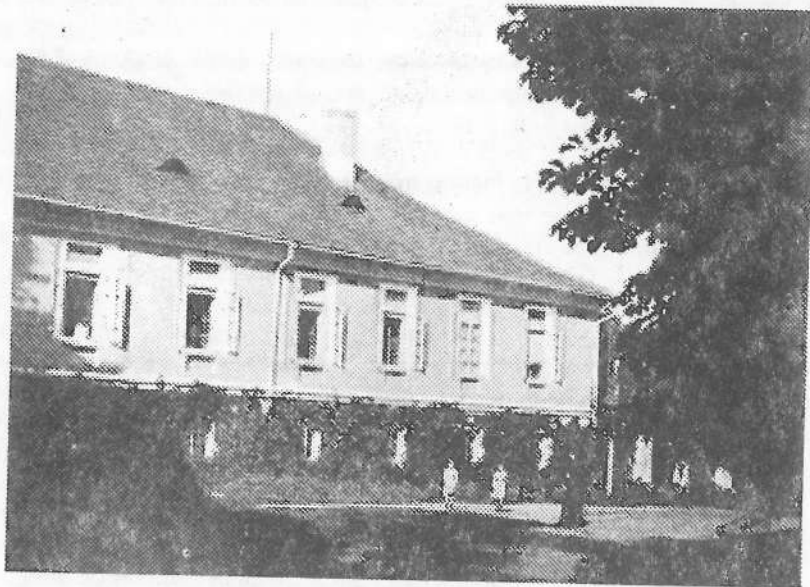
* Este cunoscut faptul, că Eudoxiu, al doilea fiu al lui Doxachi Hurmuzachi-tatăl și al Elenei (Ilinca) Hurmuzachi, născută Murguleț, istoricul de mai târziu și Căpitan (Landeshauptman) al țării Bucovinei, a semnat și el cu numele Doxachi. Frații lui și prietenii îl numeau adeseori Doxachi (n.n.)

** Gheorghe mai era numit de către frați și cu diminutivul Giogea. T. Balan amintește acest lucru în *Anexele* studiului (n.n.).

acum aice și să sfârșesc cariera studențească, cum o dorește inima mea și cinstea D-voastră" (Anexa – 1 martie 1841).

În vara anului 1842 Gheorghe s-a îmbolnăvit grav și pentru a se putea îngriji, a împrumutat de la un prieten suma de 400 florini. Plecând acasă, a rămas dator acești bani. A semnat un sinet. Gheorghe scrie tatii din Lemberg că se face „vânăt de spaimă pentru cinstea mea și pentru soarta bunului meu prieten“, deoarece termenul de plată se apropie. Îndeamnă pe tata să amanezeze o cantitate de lemne din pădurea Cernaucăi sau să împrumute suma aceasta de „oriunde“ (Anexa – 13/25 iulie 1842).

După Gheorghe a urmat la studiu fiul Alecu și cheltuielile au continuat. El cerea bani pentru haine, cărți și cursurile universitare (Anexa – 1–10 octombrie 1842).

Castelul familiei Hurmuzachi de la Cernauca.

Dar bătrânul Doxachi trebuia să grijească și de înzestrarea celor două fiice ale sale, Eufrosina și Elisaveta. Le-a făcut zestre și cheltuielile acestea apăsau greu asupra lui.

Cum făcea față bătrânul Doxachi acestor multiple și grele obligații? O aflăm din scrisori. A amanetat întâi produsele moșiei Cernauca. Aranjamentul acesta era încă suportabil, întrucât în fiecare toamnă putea să livreze produsele promise în cursul anului. Dar el a contractat și datorii, pentru lichidarea cărora s-au purtat și procese. Doxachi a mai rămas dator cu plata dărilor față de Stat. În anul 1845 situația lui materială era deplorabilă. Era implicat în procese din pricina dobânzilor ce i se cereau și era urmărit de diferite persoane la care avea datorii flotante, de sechestrul din cauza impozitelor rămase neachitate și de Tribunal pentru ipoteci pronunțate (Anexa – 27 februarie 1845).

De fapt o situație foarte neplăcută.

Ce soluție a dat Doxachi acestei situații? A cerut întâi reducerea impozitelor datorate Statului și în urmă a contractat un împrumut pe termen lung pentru a lichida datoriile flotante.

În ce privește cererile pentru reducerea impozitelor datorate Statului, suntem suficient de bine informați. Se pare că prima cerere de acest fel a înaintat-o pe la anul

1840 sau și mai înainte. Cererea a luat calea ierarhică până ce a ajuns la Minister și de aici la cancelaria imperială. La 1841 împăratul a respins cererea și astfel impozitele datorate trebuiau achitate în întregime lor. Tata Doxachi a cerut sfatul fiului său Eudoxiu, care atunci petrecea la Viena. Eudoxiu, interesându-se, a răspuns că nu se poate întreprinde nimic o dată ce împăratul a dat o decizie negativă. Cel mult, se poate înainta o nouă cerere, pentru a face ca problema să se discute din nou. Eudoxiu se obligă să intervină personal la consilierii imperiali (Anexa – 8/20 aug. 1841).

Așa s-a și întâmplat. În septembrie 1841 Eudoxiu a înaintat o nouă cerere, pe care a predat-o arhiducelui Ludovic, împăratul fiind absent. El a cerut ca impozitele să se reducă la jumătate, iar suma rămasă de plată să se împartă în opt rate anuale (Anexa – 2/13 septembrie 1841).

Dar speranțele legate de această cerere nu s-au împlinit. Și ea a fost respinsă. În mai 1842 Eudoxiu, între timp mutat la Iași, își exprimă regretul pentru cele întâmplate. Dânsul credea că ar fi reușit să înduplece pe consilierii imperiali să propună o soluție acceptabilă, dacă ar fi fost la Viena. N-ar fi rău, credea Eudoxiu, dacă tata Doxachi ar contracta la Iași un împrumut de 1 000–2 000 florini, pentru a scăpa pentru moment de cele mai ardente datorii (Anexa – 1/13 mai 1842). În tot cazul, n-ar fi recomandabil a se înainta altă cerere arhiducelui Franz Carol (Anexa – 15 mai 1842). Totuși tata Doxachi a înaintat o cerere arhiducelui Ferdinand de Este, guvernatorul Galiției. Cererea a fost bine primită (Anexa – 17 mai 1843). O nouă cerere în această problemă a fost înaintată în iulie 1848 (Anexa – 22 iulie 1849).

Văzându-și spulberate speranțele, Doxachi Hurmuzachi a fost silit să contracteze la 2 august 1845 un împrumut de 30 000 florini la Casa de Economie din Viena. Datoria aceasta contractată pe termen lung a trecut în urmă la copii. În testamentul său din 1 iulie 1850, tata Doxachi obligă pe copiii săi să ia asupra lor datoria din anul 1845, din care a mai rămas de plată suma de 26 250 florini. În afară de aceasta, copiii se obligară să stingă și toate celelalte datorii ale părintelui lor făcute la bănci și bancheri (Anexa – 1 iulie 1850). Din datoria de 30 000 florini mai rămase de plată la 1856 suma de 17 100 florini. Datoria aceasta a fost achitată complet de abia în anul 1868, deci cu prilejul vânzării moșiei Cernauca pe seama lui Petru Petrino.

Datorii a făcut Doxachi și la fiul său Constantin. Între anii 1849–1850 tata Doxachi a împrumutat de la acest fiu în patru rânduri suma de 6 172 florini. Afară de aceasta, Constantin a împrumutat fraților săi, între anii 1851–1854, marea sumă de 34 077 florini. Această sumă i-a fost achitată lui Constantin la 15 februarie 1854.

Tot pentru nevoile casei părintești, Constantin Hurmuzachi și sora sa Elisaveta Stourdza au împrumutat la 2 februarie 1853 de la Casa de Economie din Viena suma de 2 700 florini. Nu știm cine a achitat-o. (Anexele – 27 februarie 1845 și 1 iulie 1850).

Datoriile lui Doxachi Hurmuzachi reprezintă reversul monetei. Bogăția afișată ascundea o jenă financiară. Nu s-a știut că proverbiala ospitalitate nu era decât o sforțare care întrece putințele sale financiare.

Între timp a sosit și a trecut anul 1848 cu tot zbulciumul, cu toate bucuriile și neplăcerile lui. Atunci Bucovina a servit drept azil pentru unii refugiați moldoveni și ardeleni. O parte din ei au fost găzduiți la familia Hurmuzachi. Alții au fost încartiruiți prin case particulare. Iar frații Gheorghe și Alecu Hurmuzachi au redigeat pe cheltuielile lor ziarul „Bucovina“, care un timp a fost singura gazetă a românilor din Austria.

Astfel membrii familiei Hurmuzachi în frunte cu bătrânul Doxachi au devenit cunoscuți tuturor Românilor de bine.

N-au lipsit gesturile de mulțumită și admirație din partea Românilor. În scrisori foștii refugiați au menționat meritele familiei Hurmuzachi. Ei au mulțumit îndeosebi pentru felul cum au fost primiți și găzduiți în Bucovina sub oblăduirea familiei Hurmuzachi.

La 17 aprilie 1852, Costachi Negri scrie lui Alecu Hurmuzachi, că în timp ce alcătuiește scrisoarea „pitrec un moment mai vesel cu Tine în aducerea aminte a plăcutului timp de exil, pentru care timp, precum și pentru toate ale părinților Tăi și a Voastre generoase purtări, recunoștința nu mai adoarme în mine“ (Anexa – 17 aprilie 1852). Dar mai târziu, la 1865, Mihail Kogălniceanu a ținut să scrie lui Gheorghe Hurmuzachi, că-și aduce cu drag aminte de timpul petrecut în Bucovina în anul marilor prefaceri din 1848 și de toată dragostea cu care a fost întâmpinat de către membrii familiei Hurmuzachi. El îl asigură pe Gheorghe „că în toate fazele și agitațiunile vieții mele eu nici o dată nu am uitat buna și cordiala ospitalitate ce în anul 1848 eu și mai mulți bărbați publici ai României am găsit în scumpa și neuitata Bucovina și îndeosebi în sânul familiei Hurmuzachi“.¹

Odată redacția „Gazetei de Transilvania“ a ținut să ia parte la prăznuirea zilei onomastice a lui Doxachi Hurmuzachi. A făcut-o într-un mod original, excepțional, cu prilejul zilei de 6 septembrie 1849.* Redacția a expediat o adresă omagială tipărită pe mătasă, în care a arătat meritele lui Doxachi. El a dat Bucovinei, prin fiii săi, pe „regeneratorii și restauratorii independenței ei“, i-a dat „luminători geniali, răzbunători drepti, curagioși și determinați“. Fetele copilelor sale lucesc ca și „razele desfăcute din roua diamantină a dimineții senine“. Redacția îl felicită în numele întregii „nații“ de ziua lui onomastică (Anexa – 6 septembrie 1849).

N-au lipsit nici aprecierile măgulitoare venite din partea unor persoane oficiale. În mai 1843, arhiducele Ferdinand de Este, guvernatorul civil și militar al Galiției, a făcut o călătorie în Bucovina. Boierii bucovineni l-au întâmpinat la Sniatin. Cu acest prilej arhiducele s-a întreținut mai mult cu bătrânul Hurmuzachi (Anexa – 19 mai 1843).

În octombrie 1851, tânărul împărat Francisc Iosif a vizitat pentru prima dată Bucovina. A sosit însoțit fiind de guvernatorul Galiției, contele Goluchowski. Acesta din urmă, cu prilejul prezentărilor, l-a numit pe Doxachi „Nestorul Bucovinei“. Astfel, toți cei prezenți erau siguri că bătrânul va primi o înaltă decorație. Dar lucrurile s-au petrecut altfel. Au fost conferite decorații, dar mai multe personalități importante au fost omise. N-au fost decorați baronul Ioan Mustață, fiindcă ceruse o sumă de bani prea mare pentru gheata trebuincioasă la masa imperială; boierul Manolache Stârce, fiindcă avea o soție liber cugetătoare; doctorul Mihail Zotta și Iacob Mikuli, fiindcă „n-aveau merite“; și însuși guvernatorul Bucovinei baronul Henniger „fiindcă era prea tânăr“.

Menționăm că Iacob Mikuli a avut un rol important în anul 1848, cu prilejul emancipării Bucovinei, iar Mihail Zotta a fost unul dintre întemeietorii Bibliotecii Țării Bucovinei.

Între cei omiși se găsea și Doxachi Hurmuzachi, fiindcă avea fii cu sentimente „daco-române“, care în anul 1848 au editat „discreditatul“ ziar „Bucovina“. La observarea lui Henniger că e vorba de fii, iar nu de părintele lor, i s-a dat drept răspuns, că bătrânul Hurmuzachi n-a fost decorat fiindcă „nu și-a educat bine băieții“.

* A nu se confunda ziua numelui cu ziua de naștere a lui Doxachi Hurmuzachi-tatăl, 19 ianuarie 1782, menționată chiar la începutul acestui studiu de către Teodor Balan (n.n.).

În schimb au fost decorați unii oameni fără merite: un administrator din Gura Humorului, un brigadier silvic din Vama și mazilul Alexandru Goian, fiindcă prezentase împăratului în Rădăuți o țigaretă cu tabac turcesc. Bătrânul Doxachi era vădit jignit din cauza acestei omisiuni. Dar fiul său Eudoxiu, mai experimentat în lupta politică, l-a mângâiat, demonstrându-i cu exemple, cât de capricioasă este „justitia distributiva“. A reușit în cele din urmă să-l înduplece a da uitării „aceste jucării pentru copii bătrâni“, la care putea renunța oricând (Anexele – 31 octombrie și 3 noiembrie 1851).

Cu prilejul morții lui Doxachi, întâmplată la 11 aprilie 1857*, au sosit scrisori de condoleanțe de la prieteni și apreciatori. Fostul guvernator al Bucovinei Casimir Mirlbacher s-a grăbit să exprime regrete din cauza dispariției bărbatului care timp de 50 de ani îi fusese prieten (Anexa – 21 aprilie 1857), iar preotul din Dorna I. Chibici a comunicat, că vestea decedării lui Doxachi Hurmuzachi a umplut de durere inimile muntенilor. Va spune rugăciuni pentru alinarea durerii celor rămași în urmă (Anexa – 12/24 aprilie 1857).

Între cei care au exprimat condoleanțe s-a găsit și Ioan Maiorescu. Nu-l cunoscuse personal pe Doxachi „însă cele ce am auzitu de la toți câți l-au cunoscutu, dar mai multu încă cele ce vădu în fiii și fiicele lui, ajungu ca să știu și să și simțu că am perdutu pe celu din urmă Românul bucovineanu care mai reprezintă venerandulu tipu alu acelu vechi și măreți patrioți moldavo-români“ (Anexa – 6/18 aprilie 1857).

Fiul Constantin care n-a venit la înmormântare, fiind reținut la Iași din motive politice, a trimis mamei o înduioșătoare scrisoare. Pentru dânsa zilele frumoase „s-au închisu în fiorosul mormântu“. Copiii găsec mângâiere în existența mamei lor, pe care o doresc pe cât se poate de lungă și în triumful cauzei românești „... căreia erau totdeauna închinată inima, cugetările și graiurile prea bunului nostru tată“ (Anexa – 19 mai 1857).

Moartea mamei Ilinca, întâmplată la 17/29 ianuarie 1858, deci numai cu opt luni în urmă, a înduioșat inimile copiilor. Atât chinurile prelungite ale bolnavei, cât și faptul că au rămas acum fără „mămuca“ lor i-au făcut să fie pătrunși de tragedia momentului. „Acum suntem și noi fără tată și mamă, mârniți rău în fundul inimilor. [.] Prea trista noastră întâmplare au adunat toată familia noastră în Cernauca; cinci frați, două surori și doi cumnați“ (Anexa – 27 ianuarie/8 februarie 1858).²

Constantin a scos din timp din Iași pentru a-și mai vedea mama, „putându-se încredința de mulțămirea și fericirea ce i-au făcut venirea noastră. Miercuri și Joi am petrecut cu biata mămuca, care nu pierduse nici o minută cunoștința și vorbea foarte mult. Vineri seara s-a mutat în lăcașurile dreptilor! Duminica s-a așezat în mormânt alături de neuitatul ei soț! Moartea a fost o binefacere pentru Dumneaei, căci durerile și suferințele ce însoțeau îndelungata D-Sale boală erau nespuse“³.

Dispariția soților Doxachi și Ilinca Hurmuzachi a însemnat o mare pierdere pentru neamul românesc. Au dispărut doară stâlpii celei mai vestite, celei mai românești familii din Bucovina. Singura mângâiere pentru Români a fost faptul că steagul înălțat de ei a trecut în mâinile vânjoase ale talentaților lor fii.

* Autorul indică aici data morții lui Doxachi pe stil vechi. În arborele genealogic al familiei Hurmuzachi, întocmit de către Sever Zotta, pe care îl reia și Teodor Balan în studiile sale despre Hurmuzăchești, figurează data de 30 martie/11 aprilie 1857 (n.n.).

2. Frații Constantin și Eudoxiu în Viena

Frații Constantin și Eudoxiu Hurmuzachi au plecat la Universitatea din Viena în luna lui septembrie 1830. Nu posedăm prima lor scrisoare expediată din Viena pentru a vedea ce impresie a făcut asupra lor călătoria și capitala Austriei. Prima lor scrisoare păstrată este datată din 5 aprilie 1831, deci după o jumătate de an de petrecere la Viena.

Călătoria de la Cernăuți la Viena era anevoioasă. Ea se făcea până la Lemberg cu trăsura, iar de aici la Viena cu diligența, numită nemțește Eilwagen, adică trăsură accelerată.

M.[ihail] Kogălniceanu, care a făcut acest drum cu doi ani înainte, a găsit că diligența era o „butcă“ sau „caretă“ condusă de un Landkutscher. Altă descriere a diligenței ne-a dat-o C. Radovici din Golești, care, călătorind între anii 1824–1826 de la Viena la Trieste, a văzut în diligență la fel o caretă lungă prevăzută cu patru uși și despărțită la mijloc, în care aveau loc opt călători. Pe capră ședea „Conducătorul“ asistat de un ajutor (Anexa – 1 octombrie 1832).

Mormintele părinților Doxachi și Ilinca Hurmuzachi de la Cernauca.

Când frații Constantin și Eudoxiu plecară la Viena în luna septembrie 1832, deci pentru a treia oară, poposiră întâi la Sniatin într-un han evreiesc. A doua zi porniră la ora 7 dimineața, fără a se opri în târgușorul Pșemisleana*, unde își avea sediul un rabin „cu mare hipolipsie“ la evrei, a cărui binecuvântare urmau s-o ia după sfatul insistent al harabagiului evreu. În târgușorul Burstin, proprietatea contelui polon Skarbiek, au avut prilejul să admire palatul acestuia, încongiurat de un parc aranjat „cu alei foarte delicatese și oranjerie plină cu ananasuri“. În Lemberg, oraș

* Să nu se confunde acest târgușor cu orașul Pszemyś, situat la frontiera actuală dintre Ucraina și Polonia (n.n.).

zidit cu „gust”, au dat de cunoștinți, foști funcționari de la Cernăuți, mutați între timp la Lemberg, prieteni și rude. Aici se găsea secretarul de la Guberniu Iosif Maroșani⁴, cu adevăratul său nume Moroșan, a cărui soție se plimba „cam mulțisor” la muzică și ruda lor Niculai Vasilco. Împreună cu acesta au vizitat grădinile publice, deschise „pentru fiștecare” și bisericile catolice, vechi și mari „împlute cu călugări nemțășți”. Au luat masa la unii funcționari care fuseseră pe vremuri la Cernăuți și au avut bucuria să constate că se toasta în sănătatea părinților lor. Unii dintre funcționari au avut delicateța să le întoarcă vizita la hanul armeanului Criștofovici. L-au întâlnit aici și pe teologul bucovinean Bortnic, egumenul de mai târziu al mănăstirii Putna. Au asistat și la o reprezentație teatrală de gală dată în cinstea împăratului, a cărui zi onomastică se serba. S-a cântat frumos „la care cântări ne-am adus cu jale aminte de cântările noastre la plimbare prin Cernauca”. Am luat parte și la parada militară ce a avut loc în grădina cneazului Jablonowski. Părăsind Lembergul, deci depărtându-se tot mai mult de părinți, amândoi frații s-au mângâiat cu faptul că binecuvântarea părinților îi va apăra și le va aduce „liniște și balsam la inima cea rănită”. Rugaseră pe părinți să nu fie supărați pe cele două oi plecate în lume, de vreme ce „mai multe oi” au rămas acasă (Anexa – 23 septembrie 1832).

Pentru a informa cât mai bine pe părinți, Eudoxiu ținu să descrie diligența care transporta de la Lemberg la Viena. Ea era „o caretă adevărată cu ferestre pe care oricine după voință le poate deschide și închide”. Pe capră ședea poștalionul îmbrăcat în frac roșu și purtând o pălărie în trei cornuri. Au plecat din Lemberg vineri dimineața și au ajuns la Viena miercuri, după ce au trecut pe la Pzemyś, Cracovia, Olmütz și Brünn (Anexa – 1 octombrie 1832).

În Viena au tras în gazdă la Kronbach, om destoinic și de încredere.

Frații Constantin și Eudoxiu Hurmuzachi și-au dat seama pentru ce au fost trimiși la Viena. Ei urmau să facă studii, nu să petreacă. În consecință, ei s-au străduit „să samene acum cu sârguință, zi și noapte, spre a pute mai apoi săcera și culege rodurile sămințai”. Nu-și neglijau deloc studiile. Dimpotrivă. Nu-și vedeau decât de carte. Trăiau ca niște călugări, care nu fac alt drum „decât den chilie la bisărică și înapoi”. Tot astfel „și noi [mergem] de acasă la școală și de la școală înapoi”, până va sosi ziua cea înfricoșată, „zăoa certărei cea dintâi”, adică termenul primului examen (Anexa – 3 martie 1833).

Prilej pentru distracție era destul. Au vizitat biserica Sf. Ștefan pe care au găsit-o foarte încăpătoare și parcul zis „Prater”, care-i o „pădure mărișoară”. De ziua primăverii era serbare mare în Prater. Ea a fost inaugurată „precum se sfințește la noi o casă de nou prefăcută”. O mulțime de trăsuri împodobite cu flori se plimbau în pas (Anexa – 20 martie/1 aprilie 1834).

S-au aranjat multe petreceri „pe la cășlegi”. Frații Hurmuzăchești au luat parte la balul Vienezilor, adică la „balul de obște” și la câteva redute. Au participat și la balul juriștilor, care le-a părut a fi mai mult un „Privatball”, fiind cu invitații. La celelalte „zăbave” invitațiile se făceau pe calea afișelor. Aproape zilnic „păreții caselor erau pline de înștiințări de baluri, soarei, reuniuni, casino, redute, jocuri și de multe alte zăbăvi”. Simpatice a fost etablimentul „Elysium”^{*} din Seitzkeller. Deși tentația era

* Elysium – „Într-o pivniță numită Seitzkeller se află o sală și mai multe căsuțe de jucat și de zăbăvit, carele numesc Elysium, întru care încă nu am fost” (Din scrisoarea lui Eudoxiu Hurmuzachi către mama sa Iilca, datată 1833, martie 3, în care comunică în ce fel își petrece timpul în Viena) (n.n.).

mare, totuși ei s-au ferit de aceste petreceri, pentru a nu fi învinuiți „că au prăpădit vreme pe la baluri și englențe“* (Anexa – 3 martie 1833).

Frumoasă și impunătoare a fost serbarea Învierii din anul 1831 de la biserica grecească. Sf. Mormânt a fost foarte frumos decorat. A fost adumbrit de un baldachin susținut de patru stâlpi înconjurați cu ghirlande auriu. Deasupra baldachinului ardeau făclii așezate în sticle colorate. Dulceața limbii grecești și admirabilul cor bisericesc transformau în ființă cucernică și pe omul cel mai îndărătnic. Au vizitat în aceeași noapte și capela ambasadei rusești, unde la fel au asistat la serviciul divin (Anexa – 5 aprilie 1831).

Dar cu toată modestia, traiul la Viena s-a dovedit a fi scump. Nu era de mirare, fiindcă știut era că în Viena „și cel mai neînsemnat lucru costă parale“. Ei l-au rugat pe tata să le trimită paralele în rate trimestriale, căci mai ușor este a trimite „odată un butoi, decât în fiecare săptămână câte o sticlă“. Într-un oraș mare ca Viena, care se aseamănă cu vechiul Babilon și unde studenții trăiesc „ca niște bărbați, iar nu ca niște băieți“, se cheltuiește de obicei foarte mult (Anexa – 9 decembrie 1832).

În vara anului 1834 s-au terminat cei patru ani de studii la Universitate. Dar acest termen nu coincidea aproape nici o dată cu terminarea studiilor. Așa s-a întâmplat și cu frații Hurmuzachi. Termenul i-a surprins fără să fi dat toate examenele. Pentru a reduce cheltuielile, în vara anului Eudoxiu a plecat acasă, lăsându-l pe Constantin singur la Viena. Călătoria a fost de data aceasta anevoioasă. A ținut 12 zile până la Lemberg (Anexa – 1 septembrie 1834).

Sosind acasă, Eudoxiu a fost întâmpinat de părinți cu îmbrățișări și binecuvântări. A doua zi a plecat la Cernauca pentru a se întâlni cu frații. Sosirea la Cernauca a lui Eudoxiu a dezlănțuit o bucurie nespusă. „Toți se îndesau în jurul meu, toți mă întrebau și îmi sorbeau cuvintele“. Părea că s-a deschis păcătoșului „poarta raiului“ (Anexa – 7 septembrie 1834).

Atât Constantin cât și Eudoxiu au rămas la Viena și după anul 1834, parte pentru a lua examenele, parte pentru a veni în ajutorul tatii într-o chestiune rămasă necunoscută până acum. Văzând că boierii bucovineni Capri și Musteață obținuseră de la Statul austriac rangul de baroi, bătrânul Doxachi ceru cel de conte, motivând cererea prin constatarea, că atât ascendenții săi, cât și cei ai soției sale ocupaseră cele mai de seamă dregătorii în ierarhia Moldovei. Pentru obținerea rangului cerut, Doxachi i-a angajat pe fiii săi mai sus-numiți, servindu-se și de câțiva din foștii funcționari ai Prefecturii Bucovinei, mutați la Viena. Între aceștia se găsea fostul prefect al Bucovinei Iohann Platzer. În Lemberg le-a venit în ajutor mai târziu Casimir de Millbacher, fost și el prefect în Bucovina.

Intrigat fiind de baronia acordată unor familii de viță nouă, fără merite în trecut și neînsemnate în prezent, Doxachi a înaintat la 2 februarie 1831 o cerere Ministrului de Interne, solicitând „grafia“, adică rangul de conte pentru el și membrii familiei sale.

Cererea a luat calea ierarhică. A fost predată Prefecturii Bucovinei, trecând de aici la Guberniul din Lemberg. Acesta a înaintat-o Ministerului de Interne, care a expedit-o la Cancelaria imperială, care întârzia cu darea deciziei. Cererea a zăcut mai mulți ani pe birourile diferiților șefi de secție, fără să se poată dobândi o decizie, pozitivă sau negativă. Eudoxiu, discutând acasă problema cu tatăl său, scrie la 7 septembrie 1834 fratelui său Constantin, rămas la Viena, să ia contact cu Platzer

* Englenge (Englență) = cuvânt de origine turcă, înseamnă desfătare, petrecere, aranjament pentru desfătarea publicului. Teodor Balan face trimitere la două exemple din cronică lui Enaki Kogălniceanu, unde se întâlnește acest termen (n.n.).

pentru a-l câștiga „cu toate mijloacele posibile“. A mai expediat scrisori menite a fi predate arhiducelui Franz Carl și cancelarului Metternich în momentul când cererea tatiei va fi ajuns în discuția Consiliului de stat (Anexa – 7 septembrie 1834).

La 24 octombrie 1834 Constantin, care între timp primise scrisori și de la tata, a răspuns că cererea a fost înaintată la 22 octombrie 1834 Cancelariei imperiale, împreună cu rezoluția Guberniului din Lemberg și cu referatul Ministrului de Interne. Se pare că rezoluția Guberniului din Lemberg n-a fost favorabilă. Pentru a putea fi aplicată patenta care specifica condițiile acordării nobilității, era necesară între altele prezența petiționarului în Bucovina în anul 1787. Or, se știe că Doxachi Hurmuzachi sosise în Bucovina în anul 1806.

A doua obiecțiune, mai importantă, care s-a făcut a fost faptul că dregătoriile moldovenești au fost funcțiuni care nu implicau calitatea nobiliară. În zadar s-a străduit fiul Constantin să explice referentului de la Hofkanzlei (Ministerul de Interne) că boierii moldoveni au fost și sunt nobili și au fost recunoscuți în această calitate de patenta din 1787. În cele din urmă, referentul a cerut să i se înainteze un memoriu explicativ (Anexa – 24 octombrie 1834).

Deși în fond cererea a fost respinsă, totuși încă nu erau spulberate toate speranțele. Mai trebuia pusă semnătura șefului de la Hofkanzlei. Se putea spera ca odată cu acest prilej să se adauge unele observații favorabile. În caz afirmativ, dosarul urma să fie înaintat din nou împăratului. „Trebuie să merg la împărat“, zise Constantin, „și la Kolowrat, la arhiducele Franz Carl și la Metternich și le voi explica clar drepturile noastre. Sper să învingem cu ajutorul lui Dumnezeu și cu dreptatea împăratului“.

Cu acest prilej Constantin se plânse că n-a fost ajutat îndestul de oamenii în care își pusese speranțele. Platzer este o „mămăligă“ și nu înțelege patenta din 1787. El a susținut în fața lui Constantin că și la gradele nobiliare se observă calea ierarhică. Doxachi trebuie să fi fost întâi Ritter, adică cavaler, pentru a putea deveni baron, și întâi baron pentru a putea obține rangul de conte. Împăratul nu obișnuiește să sară gradele. După o discuție mai lungă, Platzer a promis să sprijine cererea. Constantin a înaintat alte două cereri unor funcționari de la Hofkanzlei și îndemnă pe tata să adreseze o nouă cerere direct împăratului, în care să susțină că i s-ar face nedreptate dacă i s-ar acorda numai rangul de baron. „Grafia“ i se cuvine, întrucât membrii familiei Hurmuzachi ocupaseră în trecutul Moldovei cele mai de seamă dregătorii. Ar folosi dacă i-ar cere împăratului o audiență (Anexa – 24 octombrie 1834).

Bătrânul Doxachi a urmat sfatul fiului său. A adresat o cerere împăratului, expediind-o la Viena cu Eudoxiu. Acesta recitind-o la Viena, a modificat-o „pe unde trebuia și a promis s-o înainteze de îndată Cancelariei imperiale. A și solicitat o audiență la împărat. Își dădea însă seama că va trebui să solicite întâi o audiență la cancelarul Metternich, la arhiducele Franz Carl și la unii dregători influenți de la Ministerul de Interne. Constantin a și cerut audiență la Metternich și la Kollowrat, șeful de la Hofkanzlei (Anexa – 4/16 noiembrie 1834).

În aprilie 1835 cererea bătrânului Doxachi încă nu ajunsese pe biroul împăratului, cu toate că părăsise acum registratura cancelariei aulice. Dacă cererea va mai zăbovi, va trebui să se ceară o nouă audiență arhiducelui Franz Carl, care împreună cu un consilier, anume Martin, sunt singurii oameni care pot da un ajutor eficace în această materie (Anexa – 1/13 aprilie 1835).

În noiembrie 1835 „marea chestiune“ tot în cancelaria imperială se afla. Eudoxiu dădea tatiei a înțelege că va trebui lucrat cu alte mijloace. Alții procedează altfel în asemenea cazuri. Boierul bucovinean Apostolo Petrino, cerând la fel un titlu

nobiliar, a donat în folosul unei societăți filantropice din Viena o sumă de patru ori mai mare decât cea donată de împărat. Având sprijinul prințesei Odescalchi, președinta acestei societăți, este de prevăzut că va reuși. N-ar fi rău să se procedeze la fel. Eudoxiu a citit referatul șefului de la Hofkanzlei, care a propus acordarea pentru bătrânul Doxachi a rangului de baron. „Dar, zicea Eudoxiu, baronia n-ați cerut-o“ (Anexa – 11/23 noiembrie 1835).

Cu toate străduințele făcute de frații Constantin și Eudoxiu, bătrânul Doxachi n-a obținut rangul de conte. Cererea lui a rămas pe veci îngropată în registratura cancelariei imperiale.

Tata Doxachi a cercat și alte căi pentru a ajunge la ținta dorită. A căutat și drumuri lăaturalnice pentru a dobândi bunăvoința împăratului. A solicitat o audiență la împărăteasă. În decembrie 1832 audiența la împărăteasă încă nu era acordată (Anexa – 9 decembrie 1832). Dar cum în astfel de cazuri trebuiau predate în prealabil daruri, mama Ilinca a țesut acasă la Cernaucă câteva covoare românești și le-a trimis împărătesei. Nu știm dacă aceste atenții au produs efectul dorit. Probabil că nu, fiindcă împărăteasa a răspuns cu alt cadou și astfel cazul a fost închis.

Nu se știe în ce a constat darul împărătesei, dar se pare că a fost un obiect de mare valoare. Eudoxiu își imagina cum trebuie să strălucească darul împărătesei pe masa mamei și cum toată familia stă împrejurul mesei, admirându-l și laudând pe împărăteasă.

Dacă scopul n-a fost atins, totuși faptul că împărăteasa a trimis un dar constituie în sine o atenție excepțională. Eudoxiu vedea în gestul acesta o întâmplare de bun augur pentru toată familia. „Să fie această cinste numai începutul cinstelor mai mari a viitorului, să fie numai buburuzul cel dentâi în șărul cel lung al bunățăților ce țâne Dumnezeu pentru cei aleși ai săi“ (Anexa – 3 martie 1833).

În vara anului 1836 frații Hurmuzachi și-au terminat studiile universitare, adică au trecut cu bine toate examenele. Întâi a plecat acasă Eudoxiu. Se credea la Cernăuți că îi va urma și Constantin. Dar trăsura se întorcea mereu goală de la stația de poștă (Anexa – 9 noiembrie 1836).

Sosind acasă la Cernăuți, Eudoxiu a transformat casa părintească după gustul lui, impunând celor din casă obiceiurile sale. Sculatul dimineața, exercițiile fizice, frecțiunile cu apă rece, culcatul devreme – iată unele dintre inovațiile introduse de Eudoxiu (Anexa – 1 decembrie 1836).

Eudoxiu se simțea foarte bine acasă. De mult nu gustase plăcerile vieții patriarhale. Seara familia se aduna în jurul pianului și cânta în cor fel de fel de cântece, românești și străine.

În vara anului 1837 s-a făcut schimbul între frați. Eudoxiu a plecat din nou la Viena, în timp ce Constantin s-a întors acasă.

După terminarea studiilor, amândoi frații Hurmuzăchești s-au străduit să-și aleagă o carieră. Un timp Constantin a intenționat să intre funcționar la Tribunalul din Cernăuți. Dară părăsi degrabă acest gând.

Eudoxiu a dorit întâi să devină funcționar la Procuratura de Finanțe (Anexa – 5 martie 1837). A și înaintat cererea și a fost invitat să predea certificatul de moralitate asupra timpului de 1836–1837 (Anexa – 9 august 1837). Nu reiese din scrisori, dacă a servit la această instituție. În toamna anului 1838 Eudoxiu activa la unul din Tribunalele din Viena (Anexa – 2/14 noiembrie 1838). La 8 ianuarie 1840 el a înaintat o cerere pentru a fi admis să facă practica la Tribunalul Schötten din Viena. A fost admis și la 17 ianuarie 1840 a depus jurământul (Anexa – 18 ianuarie 1840). La 1841 a terminat

anul de practică la Tribunal, urmând să facă și practica civilă (Anexele – 23 martie și 1 aprilie 1844). Nu știm dacă a făcut-o, fiindcă în luna octombrie din același an îl găsim acum acasă. Se pregătea să plece în Moldova. S-a întors la Viena în anul 1845, când nu se mai amintește de continuarea practicii la Tribunal. În schimb s-a înscris student la Politehnică, unde în anul 1846/1847 a trecut examenul pentru anul doi. În procesele verbale de examen asupra anului școlar 1846/1847 scrie, că studentul Eudoxiu Hurmuzachi s-a prezentat la examenul asupra anului II (doi), primind nota „foarte harnic“. Astfel se face că, fiind student, a putut fi înscris în anul 1848 membru în Legiunea Academică din Viena, unde nu se primeau decât studenți. (Vezi: *Prüfungsprotokoll für das Jahr 1846/47*: In diesem Jahre unter tag sich der Student des II. Jahrganges Eudox von Hormuzaki, 30 Jahre alt, aus Czernowitz gebürtig, alles Prüfungen und erhielt die Note „sehr fleissig“).

(Va urma)

NOTE

1. Teodor Balan, *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachi*, București, Editura Fundației Culturale „Mihail Kogălniceanu“, 1943, p. 13.
2. Silvia T. Balan, *Ilinca, mama fraților Hurmuzachi*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, 1942.
3. Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Tip. „Pallas“, 1939, p. 30.
4. *Hof-und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien, 1833, p. 402–403.

Restituiri

O OPERĂ MONUMENTALĂ UITATĂ: *MONOGRAFIA BASARABIEI ÎN SECOLUL XIX*

DE ZAMFIR C. ARBURE

Dumitru Teaci

București

Opera tipărită în 1898 și premiată de Academia Română, așa cum o prezintă autorul și care o dedică familiei Hasdeu, conține o cuprinzătoare monografie a ținutului dintre Nistru–Prut–Delta Dunării și Marea Neagră, ținut denumit BASARABIA în urma ocupării lui de către armatele țariste rusești în 1812, prin forță și înșelăciune, și care până atunci făcea parte din Țara Moldovei, ce era sub suzeranitatea Imperiului otoman. Până atunci numai țara Basarabilor – partea de sud a ținutului – se chema Basarabia.

Lucrarea cuprinde peste 800 de pagini, împărțită în 8 „cărți“, capitole, începând cu descrierea geografică și sfârșind cu probleme de legislație.

În cuprins sunt prezentate numeroase tabele și ilustrații.

Prima carte este consacrată descrierii cadrului natural, făcută cu pricepere dar și cu mult patriotism. Suprafața ținutului este de cca 3,7 milioane ha, ocupată mai ales de terenuri agricole, masivele păduroase ocupând mai ales partea centrală mai înaltă „Codrii“ și cea nordică, iar Câmpia Bălților și Buceag, fiind ocupate de pajiști și terenuri arabile. De semnalat că în acea epocă, începutul secolului XIX – în Basarabia erau întinse suprafețe de vii și livezi.

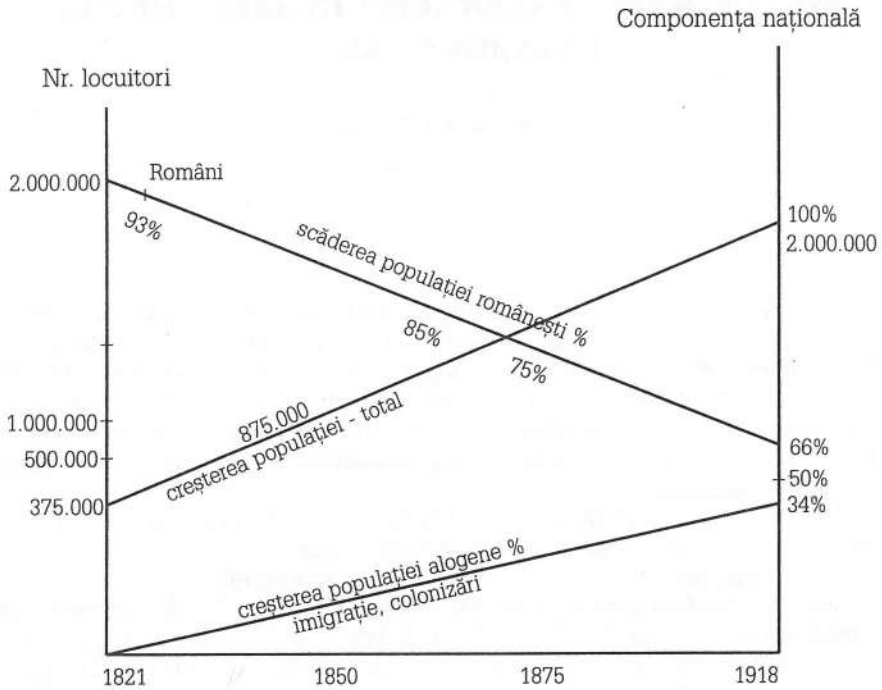
Cea de a II-a „carte“ este consacrată demografiei și etnografiei ținutului, arătând că populația ținutului a crescut într-un secol de peste 8 ori, de la cca 240 000 locuitori în 1812, la aproape 2 milioane către sfârșitul secolului al XIX-lea. Această creștere este pusă pe seama unei rate mari a natalității populației autohtone, dar și a unei mari imigrări de populații autohtone (evreiești, ruse, bulgare și germane, ultimele două „colonizate“ în mod organizat de către imperiu, imediat după ocuparea Basarabiei). În primii ani după ocupație, populația a crescut relativ, cu toate coloniările, din cauză că mulți țărani români au fugit peste Prut, de teama de a nu fi robiți de către ocupanți, după pravilele rusești. Tot în acești ani a fost desăvârșită abandonarea Buceagului de către tătari, care s-au retras spre Crimeea și Azo.

După statisticile rusești creșterea populației a avut următoarea alătură (Fig. 1).

Sub aspect etnic ținutul a suferit transformări importante datorită imigrării în el a unor populații străine de loc. În anul ocupației 1812, românii autohtoni reprezentau 93% din populație iar la sfârșitul secolului XIX populația acestora e scăzut la 70%.

Statisticile din monografie sunt adesea viciate de modalitățile de recensare, orientate în general spre sporirea artificială a numărului de neromâni în ținut.

Evoluția demografică și națională a populației Basarabiei
1812 - 1918

Sub aspectul modului cum era repartizată populația în teritoriile românești, merită subliniat faptul că elementul românesc era aproape exclusiv în partea centrală a Basarabiei, cu o prelungire însemnată peste Nistru (250 000 locuitori români în Transnistria în 1857) și cu prezența în partea de nord și de sud a elementului slav, mai ales rutean (ucrainean), la care se adaugă coloniștii bulgari și germani. Nu este menționată în nici un fel populația găgăuzilor – probabil aceștia erau considerați bulgari, având aceeași origine cu cei din Peninsula Balcanică.

De precizat faptul că în mediul sătesc a predominat populația românească, iar dintre străini 60–70% erau așezați în orașe, mai ales evreii și rușii, primii ca negustori, iar ceilalți ca funcționari.

Cel de al III-lea capitol este destinat prezentării laturei spirituale a moravurilor și obiceiurilor populației din ținut, în special aspectelor legate de civilizația rurală românească ce s-a impus și altor neamuri venite aici, întrucât aceasta avea rădăcini adânci în istoria locului.

Autorul insistă asupra manifestărilor spirituale legate de cele mai importante evenimente ale vieții și muncii, naștere, căsătorie, moarte, sărbători, lucrările agricole sezonale și alte manifestări care arată concreșterea practică a manifestărilor prozaice

concrete, legate de muncă și de viață cu cele spirituale, rezultate din sublimarea primelor și trecerea lor în manifestări spirituale.

La un moment dat Zamfir C. Arbure scrie: „Românul din Basarabia este totuși blajin, bun din fire“, pentru a prezenta apoi rata criminalității pe naționalități, din care rezultă că la 100 de locuitori 0,05 – 0,18 comit crime împotriva proprietății și a persoanei la români, pe când la țigani și la ruși această rată atinge 0,62 – 1,24.

Sunt prezentate în această carte culegeri de poezii populare, foarte asemănătoare cu cele din alte ținuturi românești, dar cu adresare specifică locului, care denunță reaua credință și purtarea ocupanților muscali și a ocrotiților acestora. Un număr însemnat de proverbe basarabene seamănă leit cu cele din alte provincii românești de pretutindeni.

Așa sună o culegere de baladă populară din secolul XIX:

MUSCALUL

*Frunză verde ninifar
Rău de hire e muscal
El te îndeamnă la frăție
Frate dzice ca să hie
Să nu-l crezi, nici când îți giură
Că el și crucea ți-o fură
Decât muscalu creștin
Mult mai gbine, turc păgân
Frunză verde ninifar
Blestemat a fost tătar
Dar tătaru o cherit
Țara nu ne-o pustiit
Iar acum e vai de noi
Când muscal e în postoi.*

Capitolul consacrat așezărilor omenești (IV) arată că pe teritoriul Basarabiei existau la sfârșitul sec. XIX un număr de 1 429 de localități din care 8 orașe și 21 de târguri, distribuite inegal pe teritoriu și având un număr total de 139 000 de gospodării cu cca 5,5 locuitori în fiecare curte. Sunt descrise amănunțit fiecare oraș și fiecare grupă de sate, pe zone cu specificul lor. Orașele erau locuite în principal de evrei, care aveau cartierele lor, rău clădite și slab înzestrate.

Sunt descrise amănunțit cetățile aflate pe teritoriul ținutului și mai ales cele de la marginea lui estică și sudică, cetăți construite de domnitorii moldoveni și întărite la un moment dat de turci, ca mai apoi să fie dărâmate sau neîntreținute de ruși.

Agricultura ținutului (cap. V) este prezentată extrem de amplu în peste 100 de pagini de carte, începând cu problemele funciare și terminând cu cele ale tehnicii agricole și cu comerțul cu produsele agricole. Din cele 3,8 mil. ha, terenurile agricole ocupau peste 85% iar cele silvice 7,5%. Din acestea 72% aparțineau țăranilor razeși și boierilor autohtoni, 7% erau ale mănăstirilor, inclusiv a celor aflate la apus de Prut, 12% erau atribuite coloniștilor germani și bulgari și numai 2% erau atribuite cazacilor.

În lucrare se prezintă liste întregi de moșii și felul cum ele erau distribuite între boieri și țărani.

Principalele produse vegetale erau cerealele, grâu, secară, orz, porumb, vin, fructe, tutun, iar animalele erau reprezentate de cai și boi de muncă peste 1 mil. în 1992 – oi peste 1,7 mil. porci, păsări, albine, vaci de lapte. În ansamblu se practica un sistem de agricultură complex și specializat.

Produsele agricole obținute asigurau hrana populației locale, a armatelor de ocupație, dar și o însemnată cantitate de produse se exportau din provincie – grâu, vin, tutun, fructe, vite mari, oi, lână; 11% din totalul grâului exportat din vechea Rusie provenea din Basarabia.

Relațiile agrare s-au păstrat aproximativ aceleași ca și sub regimul principatului Moldovei până la ocupație, în sensul că satele nu au fost supuse robirii, răzeșii rămânând stăpâni pe pământurile lor. Cu timpul în provincie s-au înființat o seamă de „proprietari” autohtoni, mai ales ruși și polonezi.

Ca în toată Europa, după 1860 și în Basarabia a fost făcută împroprietărirea țăranilor, cu plata în timp a pământurilor căpătate la reformă. Loturile cu care au fost înzestrate familiile îndreptățite au fost de 8 – 16 ha.

Pădurile erau în proporție de 80% în proprietatea răzeșilor.

Arendarea moșiilor, practică în provincie, aducea prejudicii mari pământurilor, ducând la îmbogățirea arendașilor, mai ales evrei. „Arendășia pierde moșia”, se spune în popor.

Despre industrie, comerț, căile de comunicații (cap. VI) nu prea sunt spuse multe, fiindcă acestea erau slab dezvoltate și se concentrău mai ales la prelucrarea produselor agricole, ținutul neavând nici un fel de alte resurse de materii prime.

Predominau fabricile de spirt, de bere, cărămidăriile. În ansamblu industria Basarabiei la sfârșitul sec. XIX reprezintă 1 ‰ (unu la mie) din industria Rusiei.

Drumurile erau puține și rău întreținute. Iar comerțul era destinat organizării „exportului” produselor agricole din provincie.

Biserica și școala reprezintă subiectul celui de al VII-lea capitol, în care sunt prezentate confesiunile, numărul lăcașurilor de cult, al bisericilor și apoi al școlilor de toate gradele.

Sub aspectul religiilor, 87% din populație aparținea creștinilor ortodocși, 9% cultului mozaic, iar restul diferitelor altor credințe între care 1% rascolnicilor (lipoveni).

Școlile erau puține. 650 școli pentru 1 429 localități, dintre care 258 erau în orașe.

Existau 8 112 clerici, din care 1 590 preoți. În mănăstiri erau 405 călugări și 213 călugărițe. Ființau 843 de biserici, la 57 de familii era un preot.

Tot învățământul se desfășura numai în limba rusă, afară de cel confesional din coloniile germane.

În bibliotecile din provincie nu există nici o carte în limba română și nici în librării. Nu era admis să treacă Prutul nici un ziar românesc.

Capitolul final (VIII) este consacrat administrației și Justiției. La ocuparea Basarabiei în 1812 aceasta era împărțită în 12 județe care în multe locuri erau așezate pe ambele maluri ale Prutului. După ocupare a devenit o gubernie (regiune) subîmpărțită în 8 județe și mai multe plăși și uceastkicomune, cu o administrare militară și numai mult mai târziu cu o oarecare participare a obștilor la autoadministrare.

Autoritățile vechi moldovenești au fost înlocuite integral prin nacialnici (șefi) aduși din imperiu, astfel că întreaga administrație, inclusiv cea fiscală și judecătorească era rusească.

În decursul secolului de ocupație – o perioadă de cca 22 de ani (1856–1878), județele din sud, Ackerman, Izmail, Cahul, au fost retrocedate Moldovei, după care au fost neocupate, după pacea de la Berlin 1878.

În partea a doua a secolului s-au adus o seamă de perfecționări administrației, creându-se structuri provinciale, corespunzătoare ministerelor imperiale.

Demn de semnalat este faptul că ocupații ruși au ridicat în rang partea cea mai importantă a boierimii locale, dându-i-se acesteia funcții (cinuri) onorifice, sau uneori de drept, pentru a-i apropia de interesele imperiului și a-i rusifica. Se stăruia foarte mult pentru realizarea de căsătorii mixte, mai ales a fiicelor de boieri cu ofițerii din administrația militară a provinciei și acapararea pe această cale de moșii în Basarabia.

Un spațiu aparte este consacrat birurilor și impozitelor care reprezentau o grea povară pentru locuitori, fiind de mai multe feluri: bir, dajdie, goștină, albinărit, vădrărit, pogonărit pe tutun, rustuc pentru orășeni și altele.

Pe lângă aceasta, obștiile trebuiau să pregătească și să întrețină pentru imperiu călărași cu caii lor, cca 3 000 pe ținut.

Dărilor nu-i priveau în nici o formă pe boieri.

Abuzurile organelor fiscale erau enorme, astfel încât unii autori ruși chiar afirmă că țaranul român plătește de cinci ori mai multe impozite decât este real impus. Lucrarea lui Zamfir C. Arbure se încheie cu o largă culegere de legi speciale impuse de imperiu pentru guvernarea provinciei.

Tot în această culegere sunt prezentate și legile emise de domnitorii Moldovei și ai Principatelor Unite după anul 1856–1878, pentru județele din sud, care au fost redobândite în urma războiului Crimeii. Aceste legi se remarcă prin precizie și claritate și ar merita studiate cu atenție pentru a servi de exemplu și astăzi.

O informație extrem de prețioasă conținută în lucrare o reprezintă cea privind toponimiile localităților, cât și cea privitoare la familiile boierești moldovenești, în bună parte, rusificate.

Având în vedere bogăția materialului documentar și relatarea faptelor reale din secolul XIX în ținutul Moldovei de est (Basarabia), considerăm că o asemenea lucrare ar merita să fie republicată, pentru ca atât specialiștii, dar și marele public românesc de pretutindeni să fie informat asupra realităților acestei provincii, ocupate de peste 180 de ani și aflată și astăzi în mare dificultate postcolonială.

Cartea Bucovinei

DESTINUL TRAGIC AL CĂRȚII*

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Apariția monografiei lui Ion Grămadă *Toponimia minoră a Bucovinei* constituie un eveniment excepțional în viața culturală și științifică a Bucovinei. Este o lucrare valoroasă pentru cercetarea lingvistică și istorică: a fost scrisă până la 1940, fiind tipărită abia în 1996. „Există în viața culturală, scrie Dimitrie Vatamaniuc, situații în care destinul tragic al cercetătorilor să fie urmat și de unul asemănător al lucrărilor în drumul spre lumina tiparului. Posteritatea nu-i poate aduce printre noi pe cei trecuți în lumea umbrelor, însă are datoria să scoată din uitare lucrările lor și să propună, măcar postum, un act reparatoriu de dreptate. Facem acesta, acum, pentru Nicolai Grămadă și cartea sa *Toponimia minoră a Bucovinei*.¹

Astfel de cărți trebuiesc citite nu numai în scopul cunoașterii sau al împlinirii intelectuale, ci și cu intenția de a prelua ștafeta, ce presupune, în primul rând, continuarea cercetărilor științifice ale actualelor denumiri toponimice, a evoluției lor, condiționate de istoria nestatornică și zbuciumată a Bucovinei. Evident, toponimia minoră, care nu a fost înregistrată sau schimbată atât de des în actele oficiale ale vremii (odată cu perindarea stăpânilor), cunoaște mai puține modificări și constituie, datorită acestui fapt, un izvor de documentare istorică, satul păstrând astfel în adâncurile sale tainele începutului. După cum menționează Nicolai Grămadă, cercetarea toponimiei bucovinene l-a preocupat mai mult de 20 de ani. Materialul toponimic, adunat și sistematizat, prezintă o deosebită importanță pentru cercetarea „urzirii satelor“, începută cu mult înaintea întemeierii Moldovei feudale: „La jumătatea sec. XIV, menționează autorul, când s-a întocmit principatul Moldovei, teritoriul acesteia nu era o țară pustie. Pământul viitorului principat era împânzit de sate rare, locuite de români, cu mult înainte de data întemeierii statului“². Se menționează în continuare faptul, că documentele domnești de donațiuni din sec. XIV–XV dovedesc că satele din această zonă, existente încă înainte de întemeierea Moldovei, fuseseră conduse de juzi, cnezi și vatamani, iar elementul maramureșean care a coborât în Moldova nu a fost prea numeros. Argumentând importanța toponimiei ca obiect de cercetare științifică și, îndeosebi, a studiilor în domeniul toponimiei minore, ajunge la concluzia că aceasta fusese prea puțin studiată: „Toponimia minoră însă – numele părților de sat, ale țărinelor, pâraielor, văilor, dealurilor, pădurilor, fântânilor din câmp, drumu-

* Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, 2 vol., Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina“, Ed. Anima, 1996. Introducere: Dimitrie Vatamaniuc; îngrijirea ediției, studiul introductiv, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu. Referenți științifici: acad. Radu Grigorovici și acad. Vladimir Trebici.

rilor, podurilor – n-a format obiectul unei cercetări sistematice. [...] Lucrarea de față fixează câteva jaloane în direcția creării unei discipline, pe care, cu un termen german, o putem numi *Flurмамenskunde*, iar românește, cu un termen convențional, toponimia minoră”.³

Criteriile de cercetare a toponimiei minore, aceleași ca și cele ale studierii numelor de localități, munți, râuri, au ca principiu fundamental „stabilirea formei mai vechi a numelor topice și urmărirea formelor lor de la data primei apariții până astăzi, lucru greu de realizat în cazul teritoriului Bucovinei. Autorul evidențiază pe parcurs motivele ce provoacă aceste dificultăți. În primul rând, în fostele principate, Moldova și Țara Românească, cancelariile domnești se foloseau de limba slavonă, traducând numele topice românești sau adăugându-le sufixe slavone.⁴ Vechile documente moldovenești de până la 1781 ne oferă o informație foarte săracă (multe din ele fiind, de fapt, pierdute) pentru nomenclatura topică minoră, iar alte documente vechi s-au păstrat doar în copii sau numai în traducerile germane efectuate de Franz Adolf Wickenhauser, în care s-au strecurat și multe greșeli de transcripție. După 1781 au fost cercetate hotarele tuturor satelor și moșiilor bucovinene conform vechilor documente de proprietate care, de asemenea, au fost traduse în limba germană, lucrarea fiind efectuată de o comisie austriacă sub conducerea colonelului Metzger. Cu toate că numele topice au fost redată în ortografia germană, se poate recunoaște originea lor: *Gropatsche Adunke* – Groapa Adâncă, *Krako de schios* – Cracul de Jos etc. A lucrat în această direcție și o echipă de cartografi austrieci, în a cărei componență se aflau ofițeri polonezi originari din Galiția. În hărțile cadastrale întocmite de ei, în care aflăm un bogat material toponimic (inclusiv toponimele minore) s-a efectuat traducerea acestora în limba slavă. Ortografia slavono-poloneză a deformat multe din aceste denumiri: *Imberlossche*, în loc de *În Pârloage*, *Funaz la Fontina a la Doder*, în loc de *Fânațul la Fântâna lui Toader*, sau *Kampu Autunova Girniza*, în loc de *Câmpu la Fântâna lui Anton* etc.

Nicolai Grămadă scrie despre importanța pe care o prezintă toponimicele minore pentru istorie, etnologie, filologie, geografie, geologie, zoologie și botanică: „Nu numai istoria locală, ci și istoria națională valorifică pentru înțelegerea unor probleme rezultatele obținute din cercetările de toponimie minoră. În regiunile în care s-a stabilit o dominație politică străină, dar populația autohtonă a rămas pe loc, numele de localități pot fi schimbate – fenomen întâlnit pretutindeni în astfel de cazuri – dar *nomenclatura topică minoră se păstrează mai departe*. În regiunile unde numele topice sunt de o origine, iar numele de localități de altă origine, situație pe care o întâlnim în Elveția, dar și în Transilvania înainte de 1919, toponimicele din urmă sunt din limba populației năvălitoare, iar cele dintâi sunt din limba populației mai vechi, a populației autohtone. Bucovina e regiunea runcurilor, obcinelor, muncelilor, măgurilor, arșițelor, plaiurilor, dumbrăvilor, bâtcilor, chirceelor, săliștilor, sihlilor, smidelor, tarnițelor, lazurilor, perlucilor. Aspecte variate ale solului au dat naștere unei bogate nomenclaturi topice minore. Pe aici au trecut drumuri comerciale importante însemnate. De atâtea ori regiunea a fost vad de trecere și câmp de bătaie pentru armatele dușmane. Nomenclatura topică minoră păstrează amintirea acestor întâmplări din trecut. În legătură cu condițiile istorice din trecut stau <mărturie> și numeroasele toponimice minore care indică lucruri întărite de odinioară”. Referindu-se la condițiile nefavorabile pentru identificarea formelor toponimice autentice, Nicolai Grămadă scrie despre necesitatea efectuării unor *cercetări comparative a nomenclaturii topice din diferite epoci a aceluiași sat*. Consemnăm în mod deosebit acest fapt

pentru a corecta afirmația cercetătorului ucrainean Constantin F. Gherman, care consideră că nu există documente care ar dovedi existența altor toponime decât a celor ucrainene*. Desigur că, documentele ar deveni un factor inconvenabil care confirmă „continuitatea aceleiași populații” în regiune. Rămân actuale și astăzi propunerile lui Nicolai Grămadă referitoare la necesitatea continuării culegerii și cercetării nomenclaturii minore: „Adunarea numelor topice minore de pe teritoriul statului român e o necesitate adânc simțită în știința românească. Lucrarea de față e o încercare de a aduna aceste nume din cuprinsul Bucovinei. O astfel de încercare e ușor de realizat, atunci când e vorba de adunarea numelor topice minore întrebuintate astăzi. Prin cercetări proprii, prin echipe de studenți, cu ajutorul diferitelor autorități comunale se poate realiza o lucrare completă. Situația însă se schimbă atunci când lucrarea vrea să cuprindă în sfera ei de cercetare și numele topice minore din trecut. Pentru trecut o astfel de lucrare e cu neputință de realizat din cauza lipsei unei informații continui și suficiente în izvoarele istorice. Timp de câteva secole, până la 1781, toată informația în materie ne-o oferă doar documentele moldovenești care cuprind și hotarnice...”⁵

Cercetările efectuate de Nicolai Grămadă pe teren au fost îmbinate cu un riguros studiu al documentelor: actele Comisiei austriece de delimitare din 1782; hărțile cadastrale ale satelor întocmite între anii 1782 și 1787; alte date mai recente obținute din hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți; hărțile ocoalelor silvice ale Fondului bisericesc ortodox român din Bucovina; informațiile primite la prefecturile județelor, inspectoratelor școlare și cele primite de la diferiți informatori etc. Nicolai Grămadă a acordat o mare importanță surselor de documentare și susține că cea mai eficientă este, totuși, culegerea materialului la fața locului. Cercetătorul menționează și faptul, că atât documentele, cât și informațiile prefecturilor nu au fost alcătuite cu deplină conștiinciozitate și nu au coincis cu cele ale inspectoratelor școlare. Autorul admite că materialul prezentat în monografie poate fi incomplet și insistă ca, în cazul unor viitoare cercetări pe teren, să se facă o verificare obligatorie a informațiilor. Desigur, cercetarea sau verificarea pe teren a toponimelor e greu de organizat și cere perseverență, ca, de altfel, și cercetarea istoriei satelor. Munca enormă depusă de Nicolai Grămadă a fost întreruptă din cauza schimbărilor politice ce au survenit în Bucovina. Între timp s-au mai pierdut (sau au fost distruse) și alte documente edificatoare.

Manuscrisul, unic în acest domeniu, a fost identificat de către neobositul cercetător al arhivelor noastre, prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc, care a organizat publicarea lui în *Analele Bucovinei*⁶ cu începere din anul 1994, într-o rubrică specială *Destine și cărți*. Apoi Centrul de Studii „Bucovina” de la Rădăuți al Academiei Române, Filiala Iași, publică postum monografia. În cuvântul introductiv este evocată drama vieții și a operei științifice a lui Nicolai Grămadă. Lucrarea fusese prezentată Editurii Academiei Republicii Populare Române, având avizul academicienilor Iorgu Iordan și Emil Petrovici. În *Raportul asupra lucrării Studii și materiale de toponimie bucovineană de N. Grămadă* semnat de către Iorgu Iordan la 15 aprilie 1957 se menționează: „Nu cunosc o colecție de asemenea numiri mai bogată decât aceasta și, deci, mai interesantă nu numai pentru cunoașterea trecutului, modest, prin forța lucrurilor, dar real, adică viu, al ținuturilor bucovinene, cu privire la care aflăm din acest material toponimic atâtea lucruri demne de reținut, ci și pentru înțelegerea

* Vezi recenzia din *Glasy Bucovinei*, nr. 3 (15), 1997, la monografia lui C. F. Gherman despre griaurile ucrainene din nordul Bucovinei.

modului cum iau naștere toponimicele în general“. În continuare, academicianul Iorgu Iordan scrie: „Privitor la sate se dau mai totdeauna informații de ordin istoric: se arată prin atestare a numelui (foarte des și atestări ulterioare), pe baza documentelor propriu-zise, când vorba de epoca anterioară secolului al XVIII-lea, și a diverselor lucrări cadastrale sau topografice din vremea stăpânirii austriece asupra Bucovinei“⁷. Academicianul Emil Petrovici de asemenea atestă valoarea incontestabilă a acestui studiu în *Referatul* semnat la 3 mai 1957: „Lucrarea lui Nicolai Grămadă conține un număr foarte mare de toponimice din Bucovina, extrem de importante pentru istoria limbii române, pentru etnografia poporului român, pentru studiul așezărilor românești în acea parte a țării, precum și pentru studiul relațiilor dintre populația românească și cea ucraineană (huțulă) care a locuit odinioară și mai locuiește încă în Bucovina. Studiul acestor toponimice poate da lămuriri și asupra unor probleme privind istoria poporului român“⁸. Cu toate acestea, după cum menționează Dimitrie Vatamaniuc, studiul nu a fost publicat, deoarece erau prezentate localități anexate Uniunii Sovietice, iar numele Bucovina era proscris la acea dată. N. Grămadă redactează încă o dată lucrarea, specificând pentru fiecare localitate: R.P.R. și U.R.S.S. pentru nordul provinciei și adaugă un nou *Cuvânt înainte*, în care subliniază printre altele: „Criterii de toponomie pot sta la baza stabilirii unor regiuni geografice. Astfel, părțile de răsărit ale Rusiei Roșii, apoi Bucovina de sud, Bucovina de nord, Moldova de nord și Basarabia de nord formează sub raportul acesta o zonă geografică anumită, zona numelor de localități formate cu sufixul *-uți* (s.n.). E necesară cercetarea numelor topice minore din zona aceasta, în care condiții social-economice asemănătoare au putut duce la crearea unei nomenclaturi topice asemănătoare. Lucrarea de față cercetează nomenclatura topică minoră din două sectoare ale regiunii...“⁹

Informații interesante, atât despre opera integrală a lui Nicolai Grămadă, cât și despre lucrarea care am vorbit, găsim în studiul introductiv semnat de cercetătorul ieșean Ion Popescu-Sireteanu care a analizat modelele de selectare și prezentare a materialului toponimic din această carte.

N. Grămadă a elaborat și alte studii de valoare consacrate satelor bucovinene: *Vechile peceți sătești bucovinene; Vechile peceți bisericesti; Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775 și 1848; Din viața satelor bucovinene* etc., lucrări menționate și în monografia discutată.

Publicarea acestei monografii, pe lângă importanța revalorificării cercetărilor în acest domeniu, este și un act de stimulare pentru reactualizarea și continuarea studierii lor.

NOTE

1. D. Vatamaniuc, *Destine și cărți*, în Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei ...*, p. 3.
2. N. Grămadă, *op. cit.*, p. 35.
3. *Ibidem*, p. 33.
4. Sufixele *-ăuți*, *-ouți*, *-ivți*: menționăm eroarea cercetătorilor ucraineni care, analizând toponimul Cernăuți îl derivă de la Cern, – negru și *-ivți*, *-oi*, atunci când *-ăuți* (folosit pentru varianta românească), *-ouți* (folosit pentru varianta rusă), *-ivți* (folosit pentru

varianta ucraineană) sunt sufixe. Vezi: Tărășăuți, Frătăuți, Colincăuți, Dinăuți, Văncicăuți etc.

5. N. Grămadă, *op. cit.*, p. 52–53.
6. *Analele Bucovinei*, nr. 2, 1994, p. 385–422; nr. 1, 1995, p. 123–139; nr. 2, 1995, p. 383–389; nr. 1, 1996, p. 131–146; nr. 2, 1996.
7. D. Vătamaniuc, *op. cit.*, p. 7.
8. *Ibidem*, p. 8.
9. *Ibidem*, p. 10

POEZIA, CA O RUGĂCIUNE

Maria Toacă

Cernăuți

La un sfert de secol de la trecerea în neființă* și la mai bine de jumătate de veac de neîndreptățită înstrăinare, bucovineanul Vasile Postecă (1912–1972), personalitate distinsă a exilului românesc, poet cu har, mesager temerar al culturii naționale pe continentul american, e readus, cu modestie, acasă. Decamdată numai cu numele, dăltuit pe o placă comemorativă instalată pe clădirea școlii din satul său natal, Stănești, fostă comună din județul Rădăuți (astăzi raionul Hliboca, regiunea Cernăuți), grație osârdiei câtorva compatrioți ce-i venerează memoria.

Astfel, „centrul lumii“, satul despre care poetul scria cu supremă intensitate sufletească: „De-aicea-ncep cosminele și plaiul/ În care mai demult fusese raiul...“, l-a primit la sânu-i pe „băiatul Drumului“, înainte ca romanul (neterminat) cu același titlu să fi văzut lumina tiparului. Însă numai cu o placă comemorativă la baștină, Patria nu-și recuperează nici pe departe datoriile față de fiul care a iubit-o mai mult decât propria-i viață, înfruntând calvarul lagărului de concentrare de la Buchenwald și amarul pribegiilor. Rămâne suspendată la orizontul neîmplinirilor și dorința lui sacră,

* Despre împrejurările în care s-a stins din viață Vasile Postecă relatează, în *Jurnalul* său, Mircea Eliade (*Jurnal*, vol. II, 1970–1985, București, 1993, p. 84–85): „17 noiembrie 1972. La spitalul Columbus ca să-l văd pe Vasile Postecă, bolnav de cancer, pe moarte. Nu ne-am întâlnit de vreo cinci-șase ani, de când Postecă se convinsese că nu mai eram „bun patriot“ și a început să mă atace în publicațiile exilului. Nu-l citeam, dar aflam de la alții că, în ochii lui, eram ... etcetera, etcetera.

L-am găsit în pat, slăbit, foarte palid, aproape galben. I-am întins mâna și l-am întrebat, ca și cum ne văzusem de câteva zile mai înainte: Ce mai faci, Vasile? Mi-a răspuns ceva, dar nu l-am înțeles bine, pentru că vorbea cu greutate – iar câteva clipe în urmă a făcut semn și infirmiera s-a apropiat repede cu un lighean. Doctorul R. m-a tras de braț, dar tot am avut timp să văd: vomitase o mare cantitate de fiere. Și, în sfertul de ceas cât am rămas, operația aceasta s-a repetat la fiecare trei, patru minute.

Postecă supraviețuiește prin miracol. Nu vrea să moară înainte de a-și revedea fata și băiatul pe care i-a lăsat copii mici când a fugit din țară și care se apropie acum de treizeci de ani. Au intervenit nu știu câți parlamentari, au scris toate ziarele, o echipă de la televiziune a venit de două ori aici la spital. În sfârșit, autoritățile românești le-au dat pașapoarte – și Vasile își așteaptă copiii de la o zi la alta. Doctorii sunt sceptici: nu înțeleg cum a supraviețuit până acum dar nu cred că va putea rezista până dimineața.

Vorbea cu un enorm efort, și uneori ininteligibil. Înțeleg totuși că e sigur că-și va revedea copiii, că și-a iertat toți dușmanii și i-a iertat și pe comuniștii care i-au nenorocit țara...“ (N.B. 21 noiembrie: V. Postecă a murit la câteva ceasuri după ce și-a îmbrățișat copiii. A cerut să fie înmormântat la *Vatra* în pământ românesc).

exteriorizată în *Testament*, poem scris la Buchenwald, care, conform aprecierii lui Ovidiu Vuia, „își are locul în literatura noastră lângă nemuritoarea *Doină* a lui Mihai Eminescu”:

*De-o fi să nu ne-ntoarcem niciodată,
Tu să-i aduni pe cei ce vor rămâne
Și să-i îndemni spre zilele de mâine,
Să creadă, să râvnească, să se bată...*

Ziua de mâine, în numele căreia și-a purtat crucea pribegiei martirul Bucovinei, e încă departe și foarte puțini din cei lăsați acasă au ajuns să lumineze, cu dragostea lor, „cetățile mării viitoare”. Altminteri, cum s-ar explica faptul că prima carte a scriitorului și omului de știință, ale cărui opere au fost editate la Madrid, Cleveland (SUA), Mexico și alte centre din Occident, în România a fost tipărită abia anul trecut? Dar nici această primă antologie nu avea să ajungă la consăngenii lui Vasile Posteuca, dacă nu cuteza să ostenească perseverent și dezinteresat, să insiste pe la ușile editurilor un bucovinean care de mai mulți ani se zbate pentru reabilitarea și popularizarea creației lui Vasile Posteuca nu numai în nordul Bucovinei, ci și în Țară. Doar și în România, țara de lacrimi căreia poetul îi scrie din lagărul morții:

*Să treci din neam în neam acest cuvânt,
Din casă-n casă și din nume-n nume,
Că noi pe tine te-am iubit pân-la mormânt
Și alta n-am avut mai scump pe lume...*

Vasile Posteuca

opera lui este neîntemeiat de puțin cunoscută. Astfel prezentându-se situația, putem spune fără exagerare că înzestratul poet al suferințelor românești a fost readus acasă de publicistul Ion Crețu, alcătuitoarea antologiei *Icoane de dor*. Concomitent cu această primă carte, tipărită în România, a fost umplut un gol regretabil din piramida valorilor noastre netrecătoare. Împărțindu-și meritele cu soția poetului, venerabila doamnă Zamfira Horodnic-Posteuca, care i-a pus la dispoziție, de peste Atlantic, un vast material bibliografic, alcătuitoarea a realizat aproape imposibilul pentru timpurile noastre stresate de mercantilism. După zădărnice căutări pe mai aproape, a găsit înțelegere și susținere la Editura „Dacia Europa Nova”, apariția ediției datorându-se Fundației Europene „Drăgan”, Lugoj. Spre această fericită întâmplare tenacele propagator al celui mai nealiniat cântăreț al durerilor neamului a

înaintat anevoios, escaladând obstacol după obstacol. O dovadă incontestabilă a dificultății scoaterii poetului din anonim ne servește și faptul că, după debutul său, din 1932, la revista lui Ion Nistor *Junimea literară*, creația lui Vasile Postecă a fost foarte puțin cunoscută în România. Cele două cărți tipărite la Editura „Mitropolitul Silvestru“ din Cernăuți – *Viața și opera lui Emanoil Grigorovitz și Cântece și descântece. Folclor stăneștean* – au fost distruse de ruși în 1940. Din fericire, ignorarea și anonimul nu l-au urmărit și în Occident, unde s-a bucurat de aprecieri binemeritate din partea unor personalități remarcabile ale exilului românesc, precum Mircea Eliade, Ovidiu Vuia, Aron Cotruș etc.

Deși ne oferă doar o introducere în creația multilaterală a celui care a fost numit „preot al metaforei, rar maestru al cuvântului“ (Vianor Bendescu), antologia de poeme *Icoane de dor*, grație selecției operate de alcătuitor, ne creează imaginea integră a operei de-o viață a poetului ce și-a găsit mântuirea prin scris. Cartea ne introduce într-o poezie în care s-au cristalizat lacrimile buneilor și părinților noștri, ne deschide ușa templului înălțat suferințelor românești. Experiența amară a pribegilor, despărțirea îndelungată de cele mai scumpe ființe nu i-au turnat duritate în cuvânt, nu i-au înăsprit simțirile, lirismul fiindu-i mereu vegheat de lumina paradisiacă a blândeii Bucovine, de imaginea satului rămas departe, dar prezent alături prin dragostea mamei, ce-l încălzește chiar și din mormânt:

*Nu-i la Stănești, ci s-a mutat în cer,
Țesând ș-acolo brâie și marame;
Clădindu-se ș-acolo un ungher
Din dragostea celei mai bune mame.*

(De ziua mamei)

Dorul trăit cu intensitate în fiecare poezie, nostalgia după locurile dragi, trădate și vândute la bălciul marilor puteri ce decid soarta lumii, nu sunt cariate de patetism, nu-s alterate de declarativismul patriotard, ci denotă trăsături distinse de poet veritabil. Credința în Dumnezeu și încrederea neînfrântă în viitorul poporului său, i-a servit drept sursă nesecată de optimism, din care s-a revărsat o poezie luminoasă, blândă și duioasă:

*Când gându-mi plânge, cerul mă alină
Și uit mereu cărarea îndărăt.
Îmi cres noroc din lacrimi și din tină
Și-mi beau singurătatea și mă-mbăt.*

(Pribeag)

Veritabil modelator al cuvântului, mereu însoțit de ocrotirea cerească, poetul renaște din propriile dureri, își soarbe puterea de viață din propriile lacrimi. Își plăsmuia poezia ca pe o rugăciune, ca pe o cuminecătură, invocând frumusețile pământului său îndepărtat. Nu o lăsa să cadă, afectată de răutate, în hăul urii. Atunci când se simte agresat launtric, de forțe tenebroase, își redobândește liniștea sufletească prin poezia-rugăciune:

*Soare bun, trimite-mi o frântură
Din lumina ta ca să renasc,
Mi-a crescut venin și iarbă-n gură.
Toate desnădejtile mă pasc.*

(Rugăciune III)

Oricât de mult ar apăsa necunoașterea și tăcerea peste numele talentatului iconar, poezia lui străbate cu „licăriri stelare” spre cei pentru care a suferit și pe care i-a iubit și i-a îndemnat „să creadă, să râvnească, să se bată...”. Să se bată pentru „cetățile măririi viitoare”. Și-a găsit odihna de veci în pământ străin. A coborât, dar nu înainte de a-și fi trimis gândul către Patria sa, înălțând pentru ea la cer rugăciunea, în licărirea stelară a mării speranțe:

*Și-acum, că mai mult înțeles ne-nconjoară,
Și-i pace, și-i seară
Culege-mă, Doamne, și-aprinde-mă-n Țară,
Lacrimă și licărire stelară,
În împărăția Ta viitoare:
În România de soare.*

(Rugăciune)

Doar atunci când va fi readus definitiv acasă, la sânul Patriei, pentru care n-a încetat să creadă că „Un soare nou pe cer o să răsară”, ne vom considera cu adevărat îndreptățiți și noi să intrăm în aura poeziei sale care e o poezie a dorului de baștină. Vocea profetică a poetului ne prevestește de dincolo de moarte:

*Dar, trăsnet, într-o sfântă dimineață,
S-or prăbuși vânzările mișele;
Din moarte te vei ridica spre viață,
Purtând pe frunte veșnicii și stele...
(Se pune pace-n lume...)*

Disponem oare astăzi de o armă mai sigură și mai pașnică pentru apropierea acelei zile mărețe?

**Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Calea Victoriei 126; Tel: 650.60.15**

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18**

ISSN 1222-5606